

פרשת אחרי מות א וידבר יהוה אל-משה אחרי מות שני בני אהרן בקרביתם לפני-יהוה וימתו:

Kipur günü sinagoglarda dua sırasında okunur. Okuma sırasında *Hazan* “Ahare Mot” sözcüklerini söylerken sesine ağlamaklı bir ton vermelidir. Bu şekilde Aaron’un oğullarının başına gelenler hatırlanacak ve halkta bir *teşuva* isteği uyanacaktır (Rabi Hayim Palaçi).

1. Tanrı’nın Huzuru’na yaklaştıklarında – Rabenu Behaye burada Nadav ve Aviu’nun iki farklı günahının ima edildiği görüşündedir. Bunların ilki, onlarla ilgili ölüm kararının çıkmasına, ikincisi ise ölüm cezasının uygulanmasına neden olan günahıdır. İlk günah, Moşe’nin uyarısına rağmen Sinay dağında Tanrı’nın Onuru’na bakmaktan kendilerini alıkoymamalarıdır. Bu Şemot 24:10-11’de ima edilmiştir (bkz. 24:11 açık.). Bu nedenle buradaki “*Tanrı’nın Huzuru’na yaklaştıklarında*” ifadesi, o ilk günaha da gönderme yapmaktadır. İkinci günah ise yetkisiz ateş getirmeleridir.

Ölen ... ölümünden – Pasuk, iki kez “ölüm”den bahsetmektedir. Bu, anlatım için gerekli olmasına karşın, başka bir konuya işaret edilmektedir: Nadav ve Aviu iki kez ölmüşlerdir. Biri tanımlanan fiziksel ölümleridir. İkinci ölümleri ise arkalarında hiç çocuk bırakmamış olmalarıdır (Zoar).

Ölümünden [hemen] sonra – Bkz. 10:2. Oğullarının öldüğü gün, Aaron *Onen* konumundadır (bkz. 12-20 açık.) ve “*Ruah Akodeş – Kutsiyet Ruhu*”, üzgün bir kişinin üzerinde barınmaz. Oysa şarapla ilgili uyarının doğrudan Aaron’a yapıldığı görülmektedir (10:8-9). Dolayısıyla, olasılıkla, hem şarap içme konusundaki hem de şimdi verilen [ve Moşe aracılığıyla yapılan] uyarı, Nadav ve Aviu’nun öldükleri gün değil, ertesi gün yapılmıştır. Yine de anlatım, *tuma* kurallarının büyük bölümüne ayrılan 2,5 peräşa nedeniyle kesilmiştir. Bunun ardından, Tanrı, önce Metsora peräşasının sonunda “*Bene-Yisrael’i tumalarından ayrı tutun ki aralarında bulunan Mişkanımı tame yaparak, tumaları yüzünden ölmesinler*” (15:31) şeklindeki “genel” uyarıyı yaptıktan sonra, Moşe’ye, *Kodeş Akodaşim’e*

uygunsuz olarak girip oğulları gibi ölmemesi için (Raşbam) Aaron’u uyarması şeklindeki “kişiye yönelik” talimatını şimdi vermektedir (İbn Ezra; Ramban).

Tanrı, Aaron’un *Kodeş Akodaşim’e* girmesini kısıtlayan emri neden oğullarının ölümüyle bağdaştırmıştır? Rabi Elazar ben Azarya bu durumu, hasta bir insanın durumuyla açıklar. Bir doktor gelip ona soğuk yemek yememesini ya da nemli bir yerde yatmamasını öğütler. Ardından başka bir doktor gelir ve “soğuk yemek yeme ve nemli bir yerde yatma; yoksa filanca kişi gibi ölürsün” der. İkinci doktorun tembihi, ölümden açıkça bahsettiği için belki biraz sertçedir; ama kesinlikle ilkininkinden daha etkilidir (*Torat Koanim*, Raşi).

Burada da Tanrı, Moşe’den, bu emri Aaron’a trajedinin etkisi taze olduğu sırada iletmesini istemektedir. Bu şekilde *Mişkan*’ın kutsiyeti ile ilgili konularda çok daha özenli olacaktır (*Sefer Zikaron*). Pasuktaki “[*hemen*]” eklemesi de buna gönderme yapma amacındadır (krş. Saadya Gaon). Aaron’a daha önceden, *Kodeş Akodaşim’e* vakitsiz olarak girmenin cezasının ölüm olduğu söylenmiş olsaydı bile; bu, kısa bir süre önce şahit olduğu ölümün tam olarak bu günahın Tanrısal bir cezası olduğuna dair bildiriyle aynı etkiyi yaratmazdı (*Hafets Hayim*).

Koen Gadol, burada açıklanan koşulların dışına çıktığı takdirde hem kendisini hem de tüm Bene-Yisrael’i tehlikeye atmış, halkın günahlarının başışlanması onlardan esirgemiş olur (*Daat Mikra*).

2-34. Özel Yom Kipur İbadeti. On Emir’i almasının üstünden altı hafta bile geçmemişken, halk, ulaştığı manevi zirveyi terk edip Altın Buzağı günahını işlemiştir. Moşe’nin halkı adına af arayış süreci 10 Tışri tarihinde, Sinay dağından ikinci On Emir levhalarıyla dönmesiyle sona ermiştir. Bu gün, ebedi bir af günü, “*Yom Kipur – Onarım Günü*” olarak sabitlenmiştir. *Bet-Amikdaş*’ın ayakta durduğu dönemde,

Ahare Mot

[52. Yom Kipur İbadeti]

16

¹ Aaron'un, Tanrı'nın Huzuru'na yaklaştıklarında ölen iki oğlunun ölümünden [hemen] sonra, Tanrı, Moşe'ye konuştu.

16.

☞ Aaron'un oğullarının ölümü ve Yom Kipur ibadeti.

Tora, Yom Kipur'daki özel ibadetten bahsi, Tanrı'nın Moşe'ye, "Aaron'un iki oğlunun ölümünden sonra" konuştuğunu söyleyerek açmaktadır. Bu zamanlama, söz konusu trajedi ile Yom Kipur ibadeti arasında bir bağlantı olduğunu gösterir. Açılış pasuğu ayrıca, onların "Tanrı'nın Huzuru'na yaklaştıklarında" öldüklerini belirterek, ölüm nedenlerine yeni bir boyut da katmaktadır. Bu detay olayın anlatımında (10:1-2) verilmemişti. Orada sadece "[Tanrı'nın] kendilerine emretmemiş olduğu yetkisiz bir ateş" getirdikleri söylenmektedir. Yani orada verilen sebep, yetkisiz bir tütsü yakmış olmalarıdır. Buradaki vurgu ise, cezalandırılmalarının nedenini, yasak bir bölgeye girmeleri olarak tanımlamaktadır. Bu çelişki Hahamlarımız ve otoriteler tarafından genişçe ele alınır.

Aaron'un oğulları 1 Nisan tarihinde ölmüşlerdir. Öyleyse ölümlemlerinden, Yom Kipur ibadetinin açıklandığı bölümle birlikte bahsedilmesinin nedeni nedir? Çünkü tıpkı Yom Kipur'un [günahlar için] onarım sağlaması gibi, tsadiklerin ölümü de onarım sağlar (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 1:1). *Meşeh Hohma* bu konuda şunları yazar: Yom Kipur bir "Et Ratson – Lütf Vakti", yani günahların telafisi için önemli bir fırsattır. Nadav ve Aviu gibi bir tsadik ölüp, ruhlar dünyasına yükseldiği zaman, Gökler'deki diğer erdemli ruhlar, onların gelişi üzerine sevinirler. Yukarıdaki bu olumlu duygu ortamı, söz konusu tsadikin hayat-taki yakınlarına bağışlama ve telafi sağlayabilir. Konunun Yom Kipur'la olan ilişkisi işte buradadır.

Ancak, ve bu önemli bir noktadır, hem Yom Kipur hem de bir tsadikin ölümü yalnızca tek bir durum-da telafi sağlar. Yom Kipur, sadece bu günü kutsal bir gün sayan ve buna göre davranan insanlar

için işe yarar. Bu günü, manevi ve ruhani boyutunu göz ardı ederek, sadece "yemek yenmeyen bir gün" diye algılamak Yom Kipur'da bağışlanma kazanmak için yeterli değildir. Benzer şekilde, tsadikler de hayatta oldukları zaman onurlandır-mayanlar, onların Gökler'e yükselmelerinden bir yarar sağlayamazlar.

Torat Koanim'de Hahamlarımız, 10:1'de "yetkisiz bir ateş"ten ve emredilmemiş bir tütsüden bahsedilmesine karşın, şimdiki pasuğun ise sadece onların Tanrı'nın Huzuru'na "yaklaştıklarında" vurgulaması üzerinde dururlar. Rabi Yose'ye göre, her ne kadar tütsü ve ateşi getirmeye hakları olmasa da, sadece bu suçu işlemelerinin ölümüne sebep olamayacağı görüşündedir. Şimdiki pasuk bize, onların "Kodeş Akodaşim'e girdikleri" detayını ima etmektedir. Dolayısıyla [bu görüş doğrultusunda] tam olarak bu yüzden ölmüşlerdir; zira peraşanın devamından da görüldüğü üzere, Kodeş Akodaşim'e, Yom Kipur ibadetini yerine getiren Koen Gadol dışında kimse giremezdi.

Öte yandan Rabi Akiva, söz konusu çelişkinin çözümünü üçüncü bir pasukta görür. Tora, daha ileride, Nadav ve Aviu'nun "Tanrı'nın Huzuru'na yetkisiz bir ateş getirdikleri" sırada öldüklerini söylemektedir (Bamidbar 26:61). Dolayısıyla [Rabi Akiva'nın görüşü doğrultusunda] Nadav ve Aviu'nun ölümüne neden olan asıl şey Kodeş Akodaşim'e girmeleri değil, getirdikleri tütsüdür. Onkelos da pasuğu, bu görüşe göre çevirir: "Aaron'un, Tanrı'nın Huzuru'nda yabancı bir ateş getirirken ölen iki oğlunun ölümünden sonra..."

Rabi Elazar ben Azarya'ya göre ise, her iki günah da – yasak olduğu halde Kodeş Akodaşim'e girme ve yetkisiz tütsü getirme – Nadav ve Aviu'nun ölüm cezasına çarptırılmaları için yeterli neden teşkil eder. (Nadav ve Aviu'nun günahı hakkındaki diğer açıklamalar için bkz. 10:1-7 ačk.)

Yom Kipur ibadetinden bahseden bu kısım, Yom

בַּיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דִּבֶּר
 אֶל־אַהֲרֹן אַחִידְּךָ וְאֶל־יִבְנֵי בְכֹל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת
 אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בַעֲזֹן אֲרָאָה
 עַל־הַכַּפֹּרֶת: גַּבְזָתָ יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפָר בֶּן־בָּקָר לַחֲטָאתָ
 וְאֵיל לְעֹלָה:

İbn Ezra'ya göre bu pasuk, Nadav ve Aviu'nun tütsüyü *Kodeş Akodaşim*'e kadar getirdiklerine dair görüşe dayanak teşkil eder. Ramban ise onların, babalarının bile henüz girmedikleri bu mekana girmiş olabileceklerine ihtimal vermez (bkz. 10:1-7 açk., *Yetkisiz tütsü getirme gūnah* k.b.).

Bir bulutla belirginim – “Varlığım sürekli olarak bir bulutla Kendisi’ni belli etmektedir” (Raşbam; krş. Şemot 25:22). Tanrı o nesilde Moşe ile, sonraki nesillerde de peygamberlik gücüne layık kişilerle buradan iletişim kuracaktır (Sforno).

Tam çeviriyle “*bir bulutla görünürüm*” ya da “*bir bulutla görüneceğim*”. Pasuğun basit anlamına göre, *Kodeş Akodaşim*’e kimse girmemelidir; çünkü Tanrı’nın Onuru’nu temsil eden bir bulut, sürekli olarak Aron’un kapağı üzerinde yer almaktadır ve bu yüzden *Koen Gadol* oraya sürekli girip çıkmaya alışmamalıdır; zira Tanrı’nın oradaki belirgin Varlığı, onun ölümüne yol açabilir (Raşi). *Koen Gadol*, sadece girme izni olduğu zamanlarda içeri girebilir (*Daat Mikra*).

Hahamlarımız, farklı bir açıklama daha getirirler: Pasuk aynı zamanda *Yom Kipur*’da gerçekleştirilen özel tütsü işleminden bahsetmektedir (p. 12-13). *Yom Kipur*’da *Koen Gadol Kodeş Akodaşim*’e girdikten sonra, tütsü karışımını kor halindeki kömürün üzerine yerleştirir, odanın tamamen dumanla (“*bulut*”) dolmasını sağlar, Tanrı’nın Varlığı da, bunun ardından *Kaporet*’in üzerinde açığa çıkardı (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 53a; Raşi). Bu görüş doğrultusunda pasuğun çevirisi “... *kapağın önüne, kapağın üzerinde [tütsü dumanının oluşturduğu] bulutla belirgin olacağım zaman haricinde gelmesin – ki ölmesin*” şeklindedir (krş. İbn Ezra; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu pasuk, Hahamlar ile Tsadoki tarikatına mensup kişiler arasındaki temel bir görüş ayrılığının da kaynağıdır (bkz. p. 13 açk.).

3-6. Aaron ve Halkın Korbanları.

3. [Bu iç] *Kutsal’a* – Sadece “*buraya*” denmesi yeterli olurdu. “*Kutsal’a*” sözcüğünün tekrar vurgulanması bir konuyu öğretir: *Yom Kipur*’daki işlemlerin gerçekleştirilmesi açısından, içinde Aron ve *Kaporet*’in bulunduğu bir *Kodeş Akodaşim* ile, bunları içermeyen *Kodeş Akodaşim* arasında bir fark yoktur (*Torat Koanim*). I. *Bet-Amikdaş*’ın son dönemlerine doğru gizlendiği için (bkz. Şemot 26:34 açk.), II. *Bet-Amikdaş* döneminde *Kodeş Akodaşim*’de Aron *Aberit* yoktu. Yine de buradaki kural doğrultusunda, buradaki işlemler II. *Bet-Amikdaş*’ta da yapılmış ve onarım sağlanmıştır.

Şu koşullarda girecektir – Tam çeviriyle “*gelecektir*”. “*Yom Kipur* günü *Kodeş Akodaşim*’e gireceği zaman, şu şekilde davranacaktır” [yani burada, *Koen Gadol*’un *Yom Kipur*’daki tütsü işlemi dışında, başka bir zaman bile *Kodeş Akodaşim*’e gelmesini sağlayacak farklı bir olasılıktan bahsedilmekte değildir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*)]. Zira bu bölüm boyunca tanımlanan tüm işlemler *Yom Kipur*’a özeldir. Tora bunu bölümün en sonunda vurgulamayı uygun görmüştür (bkz. p. 29; Raşi).

Yom Kipur’daki özel ibadet, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 90. Bu gün içinde yapılan tüm işlemlerde *Koen Gadol* başroldedir. *Mitsvanın* temelinde Tanrı’nın Merhamet Niteliği’nin tanınması vardır. Tanrı bu niteliği doğrultusunda, samimi bir şekilde *Teşuva* yapan kişilerin günahları için yılda bir kez onarım sağlama fırsatı tanır. Tanrı bu fırsatı tanımaya, günahlar yıldan yıla birikecek ve kısa sürede belirli bir sınıra ulaşmasıyla dünyanın devamlılığı tehlikeye girecektir. Tanrı bu günü Yaratılış’tan itibaren belirlemiş ve kutsal kılmıştır [Moşe’nin Altın Buzağı günahının affedildiğini müjdelere şekilde özellikle bu günde dönmesi de yılın bu

² Tanrı, Moşe'ye "Ağabeyin Aaron'a konuŖ" dedi. "Ayrıracın iç kısmındaki [en] Kutsal'a, sandığın üzerindeki kapağın önüne her vakit gelmesin – ki ölmesin; çünkü kapağın üzerinde [sürekli olarak] bir bulutla belirginim.

³ "Aaron, [bu iç] Kutsal'a Ŗu koŖullarda girecektir: *Hatat-korbanı* olarak genç bir boğa ve *Ola-korbanı* olarak bir koçla birlikte [gelir].

Yom Kipur'un odak noktası, *Koen Gadol*'un yerine getirdiğı özel ibadet görevleriydi. Bunların büyük çoğunluğı yılın geri kalan zamanlarında yapılmazdı ve bu günde yapılması gerekenler sadece *Koen Gadol* tarafından yerine getirilebilirdi. Bu bölüm, *Yom Kipur*'da yapılması gereken özel görevleri açıklayan birincil kaynaktır.

2. Ağabeyin Aaron'a – Aaron'un Moşe'nin ağabeyi olduğı bilindiğıne göre, bunun vurgulanmasının bir amacı olmalıdır. Burada Moşe'nin Aaron'a yaptığı bu uyarının, "Aaron'la aynı nitelikteki tüm kardeşleri" için geçerli olduğı ima edilmektedir. Başka bir deyiŖle bu uyarılar sadece Aaron değıl, tüm *Koenler* için geçerlidir (krş. *Torat Koanim*).

KardeŖliğın vurgulanması aynı zamanda Moşe için de teŖvik edici bir noktadır. Moşe tek erkek kardeşinin hayatının tehlikeye girmemesi için bu emri aktarmakta hiç vakit kaybetmeyecektir. Alternatif olarak bu vurgunun açıklaması Ŗöyle olabilir: "Her ne kadar sen – Moşe – Bana en yakın insansan ve içeriye istediğın zaman girme hakkına sahipsens de, Aaron hem kardeşin hem de *Koen Gadol* olsa bile, bu imtiyaza sahip değıldir" (*Daat Mikra*; krş. Ramban).

Ayrıracın iç kısmındaki – "MiŖkan'ın iç hacmini, 'KodeŖ – Kutsal' ve 'KodeŖ AkodaŖim – Kutsalların Kutsalı' şeklinde ikiye ayıran *Parohet*'in arkasındaki" (bkz. Ŗemot 26:31-33). *Bet-AmikdaŖ*'ta *KodeŖ* olarak adlandırılan bölümün bir diğeri ismi de *Ehal*'dir. Bir görüŖe göre II. *Bet-AmikdaŖ*'ta *Ehal*'de *KodeŖ AkodaŖim*'i ayıran, birbirine paralel olan ve aralarında 1 *am*alık uzaklık bulunan iki *Parohet* vardı. Bunlardan ilkinin sol, yani güney tarafında, diğeri ise sağı, yani kuzey tarafında, *Parohet*'in arka tarafına geçmeye olanak veren birer açıklık vardı.

[En] Kutsal'a – "BuluŖma Çadırı'nın geneli içindeki en kutsal yere" (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*); yani *KodeŖ AkodaŖim*'e (*The Living Torah*). Alternatif olarak "*KodeŖ*'in ayrıracın iç kısmında kalan bölümüne" (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). Bu ikinci görüŖe göre "*KodeŖ*" sözcüğü, *MiŖkan*'ın tüm iç hacmini ifade etmektedir.

Kapağın – İbranice *Kaporet*. Aron Aberit'in özel kapağından bahsedilmektedir (bkz. Ŗemot 25:17). Dolayısıyla Aron'un yer aldığı *KodeŖ AkodaŖim*'e giriŖten bahsedilmektedir.

Her vakit gelmesin – *Mitsvat Lo Taase* No. 96. Bir *Koen*, *KodeŖ*'e sadece ibadet amacıyla girebilir; *KodeŖ AkodaŖim*'e ise sadece *Koen Gadol* ve sadece *Yom Kipur*'da girebilir. Dahası *Koen Gadol*, *KodeŖ AkodaŖim*'e girmesi emredilen *Yom Kipur*'da bile, buraya günün "*her vakıtı*" giremez; sadece bu bölümde açıklanan ibadetsel görevleri yerine getireceğı zaman girebilir. Bu, toplamda dört kezdir; gereksiz fazladan bir giriŖ durumunda cezaya layık olur (*Torat Koanim*). Bu mitsvanın temelinde, Tanrı'nın hizmetkarlarının benliklerine, bu Kutsal Mekan'ın yücelik ve kutsiyetinin önemini aŖılamaktır (*Sefer Ahinuh*).

Ramban, Aaron'un *KodeŖ AkodaŖim*'e neden özellikle tütsü sayesinde girebildiğıne açıklık getirir. Tora bunu özellikle ön görmüŖtür; zira herkes Nadav ve Avihu'nun tütsü yüzünden öldüklerini düşünüp, bu iŖlemi hor görme eğilimine girmiŖti (*Mehilta*, BeŖalah). Ŗimdi ise tütsü iŖleminin tehlikeli olmadığını anlamanın ötesinde, Aaron'un da *Yom Kipur* görevlerini özellikle tütsü sayesinde güven içinde yerine getirebildiğini, hatta bu sayede *KodeŖ AkodaŖim*'e bile girebildiğini göreceklardır.

Ki ölmesin – "Yani vakitsiz gelirse ölümü hak edecektir" (*Torat Koanim*; RaŖi; krş. 8:35 ağı.). Bahsedilen "**Mita Bide Ŗamayim** – Tanrı Eliyle Ölüm"dür. Bu ceza, sadece *KodeŖ AkodaŖim*'e vakitsiz ya da yetkisiz girmenin karŖılığıdır. Normal bir *Koen* [ve elbette *Koen* olmayan biri] buraya herhangi bir zaman girdiğı takdirde bu cezaya layık olur. *Koen Gadol* ise *Yom Kipur*'da girmesini gerektiren dört kerenin dışında [ve elbette *Yom Kipur* dışındaki herhangi bir günde] girmesi halinde bu cezayı hak eder. Hem normal bir *Koen*, hem de bir *Koen Gadol*'un gereksiz yere *KodeŖ*'e girmesi de yasaktır; ama bunun cezası ölüm değıl, "yapma" şeklindeki herhangi bir emrin ihlalinde olduğı gibi, kırbağıdır (*Talmud – Menahot* 27b; *Yad – Biat AmikdaŖ* 2:4).

ד כְּתֹנֶת-בֵּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנָסֵי-בֵּד יִהְיוּ עַל-בְּשָׂרוֹ
וּבְאַבְנֵט בֶּל יִחָזֵר וּבְמִצְנֶפֶת בֵּד יִצְנֹף בְּגֵדֵי-קֹדֶשׁ הֵם וְרִתֹּן בְּמִים
אֶת-בְּשָׂרוֹ וּלְבָשָׁם:

gerektiğine dikkati çekmektedir (krş. *Talmud – Yoma* 35a; *Daat Mikra*). Dolayısıyla *Yom Kipur*’da *Koen Gadol*’un beyaz giysileri, normal bir *Koen*’in sürekli giydiği dört giysiyle aynıdır (bkz. Şemot 28:40-42). Bir görüşe göre ise, normal bir *Koen*’in kuşağı yün karışımı içerir ve bu açıdan tek fark, *Koen Gadol*’un saf ketenden mamul kuşağıdır (*Talmud – Yoma* 12b).

Özellikle günah onarımı aşamasında altın değil de beyaz giysilerin giyilmesinin önemli bir nedeni vardır. Yahudiler Altın Buzağı günahından sorumludurlar ve Tanrı, her ne kadar halkı tamamen yok etmediyse de, tarih boyunca bu günahın cezasını azar azar alacağını beyan etmiştir (bkz. Şemot 32:24 açk.). Dolayısıyla “altınla” işlenen bu günah, sürekli olarak Bene-Yisrael için, ceza talep eden bir savcı gibi durmaktadır. Bu nedenle halkın affedilmesi için dua eden *Koen Gadol*’un, bu sırada altın içeren giysiler giymesi uygun değildir. Hahamlarımız’ın dedikleri gibi, “*En Kategor Naasa Sanegor – Bir Savcı, Avukat Olamaz*” (*Talmud – Roş Ašana* 26a; Raşi).

Tanah’ın daha ileri bir kısmında, Tanrı katındaki meleklerin başını çeken meleğin [=Mihael (Rabenu Behaye); başkalarına göre ise Gavriel] “keten giysi giyer” şekilde tasvir edildiği görülmektedir (Yehezkel 9:2). Bu bakımdan, tıpkı melekler içinde önde gelenin keten giyip Tanrı’nın emrini yerine getirmesi gibi, *Koen Gadol* da, halkın önde geleni olarak aynısını yapacaktır (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 7:2; Ramban). Ayrıca dört beyaz keten giysi, Tanrı’ya hizmet eden dört melek grubunu sembolize eder (Rabenu Behaye; krş. Sforno).

Bazı Aşkenaz Yahudileri arasında *Yom Kipur*’da *kittel* adı verilen beyaz bir giysi giyme adeti vardır. Bu adet, *Koen Gadol*’un bu beyaz giysilerinden esinlenir. Hahamlarımız, beyaz giysilerin, Yahudiler’in, Tanrı’nın, *Teşuva*’yı kabul edeceğine dair duydukları güveni de simgelediğini açıklarlar. Yahudiler Tanrı’nın yargısıyla yüzleştikleri zaman, tıpkı bir kutlamaya gidiyorlarmış gibi beyazlarını giyinirler; zira Tanrı’nın pişmanlık-

larını kabul edip kendilerini bağışlayacağına güvenirler. Bu güvenin temelinde “gerçek” pişmanlık ve doğru yönde somut adımlar atmanın Tanrı katında hiçbir şekilde göz ardı edilmeyeceğine dair bilgi yatar.

Keten, hayvandan elde edilen yünden farklı olarak topraktan yetiştiği için, topraktan mamul olan insana tevazu mesajı verir [altın içeren bir giysi ise, giyeni kibre sevk edebilir (*Meam Loetz*)]. Ayrıca keten lifi, insan saçı gibi tektir ve yün gibi ayrılmaz. Bu açıdan yalnızlık ve teklik ifade eder (İbranice’de Keten = *Bad*. Yalnız = *LeVad*). Dolayısıyla keten, Tanrı’nın Bir ve Tek oluşuna gönderme yapar. Ayrıca beyaz rengi de bağışlanmanın simgesidir (Rabenu Behaye).

Koen Gadol, Burada bahsedilen en kaliteli türdeki beyaz keten giysileri öğleden önceki işlemler sırasında giyer. Öğleden sonraki işlemler sırasında giydiği beyaz giysiler ise nispeten daha düşük kalitededir. Buna pasukta “*Bad – Keten*” sözcüğünün dört kez kullanılmasıyla gönderme yapılmaktadır: İlk *Bad* sözcüğü kumaşın ketenden mamul olduğunu tanımlamak için gereklidir. İkincisi “*LeVad – Yalnız*” sözcüğüne gönderme yapar ve bu dört keten giysinin, altın giysilerdeki dört ek giysi olmaksızın “yalnız bu dördü” olacak şekilde giyileceğini belirtir. Üçüncüsü kullanılan ketenin, normal günlerde giyilen giysilerdeki ketenden bile daha kaliteli olması gerektiğini ima eder. Dördüncüsü ise sabah giyilen beyaz giysilerdeki ketenin, öğleden sonra giyilenden daha kaliteli olması gerektiğini belirtir [zira bu noktada bahsedilen beyaz giysiler, sabah giyilenlerdir ve özellikle yapılan “keten” vurgusu bunların, öğleden sonra giyileceklere göre “daha keten” olduğu anlamına gelir] (*Baale Atosafot; Mişna – Yoma* 3:7, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Kutsiyet ... giymeli – Pasukta bu iki sözcük yan yanadır. Pasuğun devamında söz konusu giysilerin “*kutsiyet giysileri*” olduğu zaten söylendiğine göre, bu ilk “*kutsiyet*” sözcüğü başka bir konuyu öğretme amaçlıdır (*Devek Tov; Oil Moşe*): Sayılan

⁴ Ketenden bir kutsiyet entarisi giymeli, bedeninin üzerinde keten bir don olmalıdır. [Beline] Keten bir kuşak sarmalı, [başına] keten bir sarık dolamalıdır. Bunlar kutsiyet giysileridir; [bu yüzden] onları bedenini mikveye daldırdıktan sonra giyer.

gününün bu eşsiz özelliğinin sonucudur]. Bu sayede, bu tarih, Tanrı'nın vermiş olduğu özellik sayesinde günahları onarma niteliğine sahiptir. Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi "Yom Kipur, onarım sağlar"; başka bir deyişle Yom Kipur'un günahların manevi dünyada neden olduğu aksaklıkları onarma, bunlara yol açanları sorumlu tutulmaktan kurtarma gücü vardır (Sefer Ahinuh; bkz. p. 30 açık. Günahların affı ve onarımı k.b.).

Su koşullarda – İbranice **Bezot**. Bu sözcüğün tam çevirisi "bununla" şeklindedir. Fakat pasuğun devamında birden çok korbandan bahsedilmekte olduğundan, "şunlarla" denmesini beklerdik (Minhat Yeuda; Sifte Hahamim). Onun yerine kullanılan "bununla" sözcüğü ise tekidir. Dolayısıyla bahsedilen, Aaron'un yanında getireceği şeylerden çok, tüm prosedürün tanımıdır. "Su koşullarda" çevirisi bunu yansıtmaya amacındadır. Başka bir deyişle, "onu Kodeş Akodaşim'e girme konusunda yetkili kılacak olan koşul, birazdan tanımlanacak işlemleri yerine getirmesidir" (Midraš – Vayikra Raba; Yefe Toar; Meam Loetz).

Öte yandan **Bezot** sözcüğünün sayısal değeri 410'dur. Bu, I. Bet-Amikdaş'ın ayakta olduğu yıl sayısıdır. Bu açıdan, Tora aynı zamanda, Aaron'un kişiliğinde temsil edilen Koen Gadoll'ın, burada tanımlanan ibadeti gerçekleştirmek üzere I. Bet-Amikdaş'taki Kodeş Akodaşim'e sadece "410 [yıl boyunca] gelecekleri" konusunda kehanetsel bir imada bulunmaktadır (Midraš – Vayikra Raba 21:9; Raşi).

Yine de pasuk, Kodeş Akodaşim'e Yom Kipur haricinde girme konusundaki yasağın sadece I. Bet-Amikdaş dönemiyle sınırlı olduğunu ima etmekte değildir. Bu yasak Mişkan, I. Ve II. Bet-Amikdaş'ta da aynı şekilde geçerliydi. Nitekim pasuk "Aaron" dediğine göre, sadece I. Bet-Amikdaş döneminden bahsediyor olamaz [zira Aaron bu döneme bile erişmemiştir]. Kastedilen, I. Bet-Amikdaş dönemi boyunca görev yapan toplam 18 Koen Gadol'un her birinin, en üst düzeyde dürüst ve sadık kişiler olduğu, ataları Aaron'un geleneğini sıkı bir şekilde takip ettiğidir. Bu açıdan, bu 410 yıllık süre boyunca Kodeş Akodaşim'e gelen her Koen Gadol, "bizzat Aaron gibi"dir (Maskil Ledavid).

"Kados – Kutsal" ve "Şema – Dinle" sözcüklerinin sayısal değerleri de aynı şekilde 410'dur. Bu da dualar sırasında Şema ve Keduşa dualarını gerekli konsantrasyonu sağlayarak söyleyen bir kişinin, tıpkı Kodeş Akodaşim'e girmiş gibi kabul edildiğini ima eder. Bu ima, söz konusu konsantrasyonu sağlayan kişinin, o anda ne büyük bir kutsiyete ulaştığının göstergesidir (Meam Loetz).

Genç bir boğa ve ... bir koçla – Bu pasukta tanımlanan hayvanlar, Koen Gadol'un, kendi maddi olanaklarıyla satın aldığı kişisel korbanelerdir (bkz. p. 6 açık.). Tüm ulus adına olan korbana ise p. 5'te belirtilmektedir.

Birlikte [gelir] – Koen Gadol elbette bu hayvanlarla Kodeş'in içine kadar girecek değildir. Kastedilen, Koen Gadol'un Yom Kipur'daki özel ibadete başlamadan önce bu hayvanları da yanında getirmesidir. Boğa ile hem kendisi ve eşi, hem de tüm Koenler adına bağışlanma sağlayarak işe başlayacaktır (İbn Ezra).

4. Ketenden bir kutsiyet entarisi... – Koen Gadol'un iki takım giysisi vardır: Bunlardan "**Bigde Zaav – Altın Giysiler**" olarak adlandırılan, sekiz parçadan oluşur ve bunların dördünün dokusunda altın iplikler ya da doğrudan altın parçaları vardır. Bu giysiler Şemot Perek 28'de detaylarıyla açıklanmıştır. İkinci takım ise "**Bigde Lavan – Beyaz Giysiler**" olarak adlandırılır ve bu pasukta açıklanan dört beyaz keten parçadan oluşur (Torat Koanim; Raşi). Koen Gadol bu beyaz giysileri, sadece Yom Kipur'da ve günün sadece, bu bölümde belirtilen özel kısımlarında, yani Kodeş Akodaşim'de yapılan tütsü işlemi ile Koen Gadol'un kendi boğası ve halka ait Hatat-tekesi ile ilgili işlemleri yaptığı aşamalarda giyer (krş. Yad – Kele Amikdaş 8:3). Yom Kipur ibadetinin diğer kısımlarını ise altın giysilerle gerçekleştirir. Ayrıca yıl içinde herhangi bir ibadeti kendisi yapıyorsa, o zaman da altın giysilerini giymiş olması gerekir.

Koen Gadol'un normal zamanda giydiği keten kuşak, yün nakışı içerir (Şemot 28:39 açık.), Yom Kipur'da giydiği ise tamamen ketenden mamuldür. Tora bu nedenle "keten" sözcüğünü pasukta dört kez kullanarak, giyilen dört giysinin de sadece ve sadece saf ketenden mamul olması

ה ומֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָקַח שְׁנֵי־שְׁעִירִי

5

עֲזִים לַחֲטָאֵת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה: וְהִקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת־פֶּךְ הַחֲטָאֵת

6

אֲשֶׁר־לּוֹ וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲד בֵּיתוֹ:

gerektiğini belirtmektedir (Mizrahi; Sifte Hahamim). Başka bir deyişle, bu ifade, *Koen Gadol*'un "kendine ait", yani kendi günahlarının telafisini sağlayacak *korban*ları kişisel imkanlarıyla karşılaması gerektiğini belirtmektedir [ve bu; masrafları *Ekdeş*'ten sağlanan giysileriyle (p. 4 açk.) farklılık göstermektedir (*Gur Arye*)]. Halk adına yapılan *korban*lar ise, kamusal kaynaklardan karşılanır. Bu, önceki pasuktaki tekelerin ve koşun "Bene-Yisrael toplumundan" alındığına dair ifadeden bellidir (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 3b; Raşi).

"Kendine ait" ifadesi, burada bir ve p. 11'de iki kez olmak üzere toplam üç kez geçmektedir. Bu da, *Koen Gadol*'un bu boğa ile ilgili iyeliği hakkında üç kurala işaret eder: [1] Bu boğa kamusal kaynaklardan değil kendi kişisel parasından karşılanmalıdır. [2] Aynı boğa diğer tüm *Koen*ler için de onarım sağlamasına rağmen (p. 11) onların parasından değil kendi parasından karşılanmalıdır. [3] Ve eğer diğer *Koen*ler'in parasından karşılanırsa, boğa ile ilgili işlemler geçersizdir. Kısacası her üç durumda da boğa, *Koen Gadol*'un "kendisine ait" olmalıdır (*Talmud – Yoma* 51b).

Yaklaştırmak – Hayvan, sonradan kesimin gerçekleştirileceği yer olan avluya (Raşbam), *Mizbeah*'ın kuzeybatı tarafına (Ralbag), *Mişkan*'ın [*Bet-Amikdaş*'ta *Ehal*'in] girişine yakın bir yere (İbn Ezra) getirilir.

[Yakın] Ailesi – Tam çeviriyle "evi". Bu sözcük burada *Koen Gadol*'un eşini ifade eder (*Mişna – Yoma* 1:1).

Onarım sağlar – Normal şartlarda "onarım sağlama" ifadesi, bir *korban*ın kanla yapılan işlemlerini tanımlar (bkz. 17:11 açk.). Burada ise anlam bu olamaz; zira hayvan henüz kesilmemiştir bile; kesim p. 11'de yapılacaktır. Bir görüşe göre, daha ileride kanla yapılacak onarım kastedilmektedir. Yani alternatif olarak "Aaron, kendisi ve [yakın] ailesi için [daha sonraki işlemlerle] onarım sağlamak üzere, kendine ait Hata-boğasını yaklaştırır" çevirisi mümkündür (Raşbam; krş. İbn Ezra).

Yine de, bu noktadaki bir onarımdan bahsediliyor olması da büyük olasılıktır. Dolayısıyla buradaki anlam, *Koen Gadol*'un, kendisinin ve eşinin günahlarını "itiraf etmesi" şeklindedir (*Yad – Avodat Yom Akişurim* 4:1; *Aktav Veakabala*). Boğa kuzey-güney doğrultusunda tutulup, başı batıya, *Kodeş*'e doğru çevrilir. *Koen Gadol* onun doğusunda, kendi yüzü batıya bakacak şekilde düz durur ve ellerini hayvanın başına, boynuzlarının arasında bastırarak bu itirafı yapar (*Talmud – Yoma* 36b; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

İtiraf metni şöyledir: "Yalvarıyorum, Aşem; Huzurun'da hata ettim, günah işledim ve isyan ettim – hem ben, hem de ailem (=eşim). Yalvarıyorum, Aşem; şimdi, hem benim hem de ailemin, Huzurun'da işlediğim[iz] hatalarımı[zı], günahlarımı[zı] ve isyanlarımı[zı] bağışla. Kulun Moşe'nin Torası'nda yazılı olduğu gibi: 'Zira bu günde sizi arındırmak üzere sizin için onarım sağlayacaktır; Tanrı'nın Huzuru'nda tüm hatalarımızdan arınacağız' (p. 30)" (*Mişna – Yoma* 3:8).

Koen Gadol bu ve ibadetin ilerleyen aşamalarında yapacağı diğer itiraflar sırasında Tanrı'nın İsmi'ni, açıkça, yazılı olduğu şekilde telaffuz ederdi. Bu, günlük hayatta, hatta dualarda bile yapılmayan bir uygulamadır; zira Tanrı'nın İsmi, son derece kutsal olduğundan, olduğu gibi telaffuz edilmesi ciddi bir yasaktır (bkz. Şemot 20:7 açk., *Tanrı'nın İsmi'ni Boşa Kullanmamak* k.b.). *Azara*'da (= *Bet-Amikdaş*'ın avlusu) hazır bulunan *Koen*ler ve halk, *Koen Gadol*'un ağzından çıkan Onurlu ve Heybetli Açık İsim'i duydukları zaman, diz kırıp eğilirler, yüz üstü kapanarak "**Baruh Şem Kevod Malhuto Leolam Vaed** – [*Tanrı'nın*] Onurlu Krallığı'nın İsmi, Sonsuza Dek Mübarektir" cümlesini yüksek sesle söylerlerdi.

Bu cümlemin orijini hakkında iki açıklama vardır (ilki için bkz. Bereşit 49:1 açk.). İkinci açıklamaya göre Moşe Tora'yı almak üzere Sinay'a çıkıp göksel dünyaya gittiği zaman meleklerin Tanrı'yı bu cümleyle övdüklerini görür ve geri geldiğinde halka da bu cümleyi öğretir. Fakat bu, meleklerle

⁵ “Bene-Yisrael toplumundan da [potansiyel bir] *Hatat-korbanı* olarak iki teke ve *Ola-korbanı* olarak bir koç alır. ⁶ “[Başlangıç olarak] Aaron kendine ait *Hatat-boğasını* yaklaştırıp kendisi ve [yakın] ailesi için onarım sağlar.

giysiler, Aaron’a ait parayla değil, *Ekdeş* (*Bet-Amikdaş*’ın fonu) tarafından karşılanacaktır (*Torat Koanım*; Raşi). *Mişna*’ya göre (*Yoma* 3:6), *Ekdeş*’ten bu amaçla ayrılan sabit bir bütçe vardı. Fakat daha pahalı giysiler yaptırmak istediği takdirde, *Koen Gadol* bu miktara kendi cebinden ekleme yapabiliirdi.

Bedeninin üzerinde ... don olmalıdır – Yani “keten entariyi giydiği sırada, don çoktan üzerinde olmalıdır”. “*Beden*” şeklinde çevrilen “*Basar – Et*” sözcüğü, özellikle mahrem bölgeyi ifade eder (bkz. 15:2 açık.). Dolayısıyla burayı örten don, ilk giyilen giysidir (*Talmud – Yoma* 23b).

Sarık dolamalıdır – Bu, *Koen Gadol*’un sarığının, başın çevresine dolandığı şeklindeki görüş doğrultusundadır (*Yad – Kele Amikdaş* 8:2). Bir görüşe göre ise, sarık, başa tıpkı bir şapka gibi yerleştirilir. Bu durumda çeviri “*sarık takmalıdır / yerleştirmelidir*” şeklindedir (Raşi; krş. *Targum Onkelos*; krş. *Şemot* 29:6 ve Raşi o.a.).

Kutsiyet giysileridir – Ya da “*kutsal giysilerdir*”. “Altın giysilere göre daha basit görünmelerine rağmen (*Daat Mikra*), tıpkı altın giysileri oluşturan sekiz giysi gibi (*Şemot* 28:2-4), beyaz giysileri oluşturan bu dört giysi de kutsal giysileridir” (Ramban).

Bedenini mikveye daldırdıktan sonra giyer – Normalde *Bet-Amikdaş*’ın avlusuna girecek olan herkes, önce *mikveye* dalmakla yükümlüdür. Burada ise *mikveye* dalmaktan “beyaz kıyafeti giyme öncesindeki bir şart” olarak bahsedildiğine göre, bunun dışındaki bir dalış kastedilmektedir [zira günün ilk *mikveye* dalışından sonra *Koen Gadol* beyaz değil, altın kıyafeti giyer] (*Mizrahi; Sifte Hahamim*): *Yom Kipur* ibadetinin farklı aşamalarında altın veya beyaz giysiler giyen *Koen Gadol*, giysilerini gün içinde toplam beş kez değiştirir. Bunların her birinde, *Koen Gadol*, bir kıyafeti çıkarıp diğerini giyme arasında *mikveye* dalar. Ayrıca bir kıyafeti çıkarmadan önce ve bir kıyafeti giydikten sonra el ve ayaklarını yıkar (bkz. p. 24 açık.). “*Kıdış Yadayim VeRaglayim – El ve Ayakların Kutsanması*” olarak bilinen bu işlemi gün boyunca tam on kez yapar (*Torat*

Koanım; *Talmud – Yoma* 32a; Raşi). Normalde *Koenler* bu işlemi avludaki “*Kiyor – Su Havuzu*”nda (bkz. *Şemot* 30:17-21 açık.) yapmalarına karşın, *Yom Kipur*’da *Koen Gadol* el ve ayaklarını özel altın bir maşrapayla yıkar.

Bu pasukta beyaz kıyafeti her giyişten önce *mikveye* dalmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Altın kıyafeti her giyişten önce *mikveye* dalma ve her giysi değişikliğinde el ve ayakların yıkanması konusundaki gereklilikler ise daha ileride ima edilmektedir (bkz. p. 24 açık.). *Yom Kipur* ibadeti içinde giysilerin değiştirildiği aşamalar, p. 28’deki geniş açıklamalarda belirtilmiştir.

5. [Potansiyel bir] – Zira tekelerin her ikisi de *Hatat-korbanı* olacak değildir. Kura çekilecek ve sadece biri *Hatat-korbanı* olarak belirlenecektir (p. 9). Yine de, kurada “*Azazel’e*” çıkan teke de, *korban* olmamasına rağmen, *Hatat-korbanı* etiketini almış sayılır.

Bir koç – *Bamidbar* 29:8-11’de *Yom Kipur*’da [burada bahsedilenlere ek olarak] yapılması gereken *Musaf* (ekleme) *korban*larının bir listesi yer almaktadır. Bu listede bir de koçtan bahsedilmektedir (*Bamidbar* 29:9). Rabi Yeuda Anasi’ye göre burada söylenen koçla, o listede verilen koç aynıdır. Rabi Şimon’un oğlu Rabi Elazar’a göre ise buradaki, farklı bir koçtur (*Talmud – Yoma* 70b). *Yom Kipur*’da *Musaf* duası sırasında okuduğumuz ve bu güne ait tüm ibadeti tanımlayan metinden anlaşıldığı kadarıyla, *Alaha*, Rabi Yeuda Anasi’ye göredir.

6. [Başlangıç olarak] – *Talmud – Yoma* 35b; *Yad – Avodat Yom Akipurim* 4:1. Bu güne mahsus özel ibadete, günlük *korban* işlemleri (*Bamidbar* 28:2-7) ve *Yom Kipur*’a ait *Musaf* *korban*larının (*Bamidbar* 29:8-11) tamamlanmasından sonra başlanır (*Yad – Avodat Yom Akipurim* 4:1).

Kendine ait Hatat-boğasını – Şu ana kadar bahsedilen tek boğa, p. 3’tekidir. Dolayısıyla burada da o boğadan bahsediliyor olmalıdır. Fakat boğanın “*kendine ait*” olduğu vurgusu, söz konusu boğanın, Aaron’a ait oluşunun sadece işlemlerini Aaron’un yapacağını değil, aynı zamanda iyelik olarak da “Aaron’a ait” olması

וּלְקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׁעִירִם

7

וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ח וַנִּתֵּן אֶחָדָן עַל־שְׁנֵי

8

הַשְּׁעִירִם גִּרְלוֹת גֹּרֶל אֶחָד לַיהוָה וְגֹרֶל אֶחָד לַעֲזָאזֵל:

“kader” anlamında da kullanılır. Tekelerin kaderi, bu kuraya bağlıdır. Söz konusu taşlar, birinin üzerinde “*L’Aşem – Aşem Adına*” (*Targum Onkelos*; tam çeviriyle “*Aşem’e*”), diğerinin üzerinde ise “*LaAzazel – Azazel’e*” yazılı olan iki şimşir küptür (*Arıh*; *Mişna – Yoma* 3:9; Rambam o.a.; *Mişna – Negaim* 2:1; İbranice *Eşkora*). Yeşua ben Gamla *Koen Gadol* olduğunda bu ikisini altından yaptırmıştı ve bu nedenle övgüyle anılırdı (*Mişna – Yoma* 3:9). Kurala göre bu taşlar, üzerlerindeki yazılar haricinde tamamen aynı olmalıdır; biri büyük biri küçük, ya da biri altın diğeri gümüş olamaz (*Talmud – Yoma* 37a). *Koen Gadol* bu ikisini *kalpi* adı verilen, *Koen Gadol*’un iki elini aynı anda sokabileceği büyüklükte bir sandığa yerleştirir (*Talmud – Yoma* 39a). Tekeler sandığın arkasında, yani *Koen Gadol*’un karşısında biri sağda biri solda durur. *Koen Gadol* bu taşları karıştırır (*Arıh*, *Taraf* k.b.), hızla ve hiç düşünmeden birini sağ, diğerini sol eliyle kapıp aynı anda çıkarır. Kendi sağında *Koen Gadol* vekili, solunda da o sırada görevli olan *Bet Av*’ın [= atasal ailenin (bkz. 7:9 açık.)] başı durur. *L’Aşem* ibareli taş hangi tarafta çıktıysa, o yandaki kişi ona o taraftaki elini yükseltmesini söyler. Sonra *Koen Gadol*, sağ elindekini sağdaki hayvana, sol elindekini de soldaki hayvana olmak üzere karşısındaki hayvanların başına yerleştirir (*Mişna – Yoma* 4:1; *Talmud – Yoma* 39a; Raşi).

Hahamlarımız, *Keneset Agedola*’nın en son üyesi Şimon AtsadiK *Koen Gadol* olduğu dönemde bu kurada hep sağdaki tekenin “*Tavri Adına*” sıfatına sahip olduğunu aktarırlar. Ayrıca kura sonrasında birbirine azami derecede benzeyen bu iki tekenin karıştırılmaması için *Koen Gadol*, *Azazel’e* gönderilecek olan tekenin boynuzuna kırmızı bir yün kurdele bağlar, bu teke uçurumdan atılırken, kırmızı iplik mucizevi bir şekilde beyaza dönerdi. Bu da Yisrael’in günahlarının affedildiğinin habercisiydi. Şimon AtsadiK’in ölümünden sonra bu durum değişti; kura bazen sağ bazen soldaki tekeye çıktı, kırmızı yün de bazen beyazlaştı, bazen beyazlaşmadı (*Talmud – Yoma* 39a; bkz. p. 22 açık.). II. *Bet-Amikdaş*’ın

son otuz yılı boyunca kırmızı yün hiç beyazlaşmadı, kura da hep soldaki tekeye çıktı. Bu da yaklaşan yıkımla ilgili bir ön işaretti (Rabi Hayim Yitshak Şaki, *La İstorya Judiya Universal*).

Bu iki teke birlikte satın alınır; ama farklı günlerde satın alınsa da kullanılabilir. Dolayısıyla aralarında kura çekilmeden (s.p.) önce tekelerden biri ölürse, başka bir teke getirilir. Ancak kura çekildikten sonra biri ölürse, başka iki teke kullanılır ve yeni bir kura çekilir. Eğer ölen kurada “*L’Aşem*” çıkarsa, yeni kurada “*L’Aşem*” çıkan için “Bu, ölenin yerini alsın” sözleri söylenir. Aynı şey diğer olasılık için de doğrudur. İlk teke çiftinden hayatta kalanı ise kırdı serbest [ama kontrol altında] bırakılır ve *korban* olmasını engelleyecek bir kusur oluşunca satılır ve parası, gönüllü *Ola-korbanları* satın alınmak için kullanılan fona aktarılır (bkz. 1:2 açık., *Korbanımızı* k.b.) (*Mişna – Yoma* 6:1).

Azazel – Bu sözcük “*Az – Çetin; Sert; Haşin*” ve “*El – Güç*” kelimelerinin birleşimi olarak tanımlanır. Dolayısıyla *Azazel*, çöldeki, sivri kayalıklarla dolu bir uçuruma sahip sarp bir tepedir (p. 10, *Targum Yonatan* o.ş.; *Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 63a; Raşi; *Aktav Veakabala*; bkz. p. 22). Bazıları bunu “*Az Azal – Çetin [Yere] Gitti*” sözcüklerinin birleşimi olarak görür ve bu tekenin gittiği yeri tanımladığını söyler (*Daat Zekenim*). Başkaları bunu Arapça’da “uzaklaştırma” anlamı veren *azal* köküyle bağlantılı görür ve burada günahların, gönderilen teke ile uzaklaştırılmasının kastedildiği savını benimser (*Symachus*; *Vulgate*; krş. *Daat Mikra*). Bir kaynağa göre de anlam “uzaklaştırılmak” şeklindedir (*Septuaginta*). Bir başka görüşe göre ise ismin kökeni “*Ez Azal – Keçi Gitti*” şeklindedir (Radak, *Şeraşim*; *Ez* k.b.).

Bu bir özel isimdir (krş. *Targum Onkelos*) ve bazıları bunun, olasılıkla Sinay bölgesinde bulunan (krş. İbn Ezra) bildik bir heybetli dağın ismi (*Azael*) olduğu görüşündedir (Saadya Gaon; *Emunot VeDeot* 3:10). Bir görüşe göre çölde

⁷ “İki tekeyi alır ve onları Tanrı’nın Huzuru’nda, Buluşma Çadırı’nın kapısı civarında tutar. ⁸ Aaron, bu iki teke için [bir sandığa] iki tane tombala taşı yerleştirir – bir tombala taşı ‘Aşem Adına’, diğer tombala taşı da ‘Azazel’e’ [ibaresini taşıyacaktır].

ait bir cümle olduğu için insanların bunu açıkça kullanması doğru olmadığından, yıl boyunca dualarda bu cümle alçak sesle söylenir. Tek istisna olarak, *Yom Kipur*’da bu cümle yüksek sesle söylenebilir; zira bu günde Yahudiler meleklerle denk hale gelirler (*Midraş – Devarim Raba* 2:36; bkz. p. 8 açk., *Azazel’e Giden Teke* k.b., [c]).

✿ İtiraf.

Yukarıda da belirtildiği şekilde, bir *korbanın* bağışlama ve telafi sağladığı asıl aşama, itiraf değil kanla yapılan işlemlerdir. Yine de, itiraf da pişmanlığın, dolayısıyla günah onarımının vazgeçilmez bir kısmıdır (bkz. 1:4; *Talmud – Yoma* 5a). Tanrı’nın bir insana, geçmişteki günahlarını silip yepyeni bir hayata başlama fırsatı vermesi, olası en büyük armağanlarından biridir. Böylesine yeni bir başlangıç, günahkarın pişman olmaması, hatalarıyla yüzleşip onları kabullenmemesi ve samimi bir şekilde değişmeye karar vermemesi durumunda imkansızdır. Bu da itirafı temsil edilir. Nitekim, Rambam’a göre, *Teşuva* yapma mitsvası, itiraf konusundaki mitsvaya dahildir.

Günümüzde de, bir kişi sadece oruç tuttuğu takdirde günahlarının silineceği ve tertemiz olacağı kanısına kapılmamalıdır. *Teşuva* üç aşamadan oluşur: Günahı tanıyıp kabullenerek pişmanlık duymak; Tanrı’nın Huzuru’nda ağızla telaffuz etme suretiyle itiraf etmek ve gelecekte tekrarlamama konusunda kesin bir karar almak. Bunun sonucunda günahlar affedilecek; *Yom Kipur* ve ona ait uygulamalar da telafi ve onarımı sağlayacaktır.

Koen Gadol’un sözel itirafının, bütün ulus için bağışlanma sağlayabiliyor olması, itirafın gücünü vurgular. İtiraf, bir formülün basitçe yerine getirilmesi değil, pişmanlığın samimi bir ifadesidir. İnsanlar, dayanamayacakları kadar ağır bir şeyi kabullenme konusunda isteksizdirler. *Mişna*’nın derleyicisi olan Rabi Yeuda Anasi öldüğü zaman, öğrencileri, duydukları acı nedeniyle, onun öldüğünü söyleyen kişinin kılıçla öldürülmeyi hak edeceğini söylemişlerdi (*Talmud – Ketubot* 104a). Elbette öğrencileri onun ölümünü

kabullenmemiş değillerdi – zaten bu anlamsız olurdu. Ama bu duruma o kadar üzülmüşlerdi ki, gerçeği sadece “duymaya” bile dayanamamışlardı. Dudaklarından böylesine büyük bir trajediyi dökabilen kişi, onların gözünde affedilmez bir saygısızlıkta bulunmuş sayılırdı [fakat elbette kimse bu nedenle öldürülmeyecekti; söz konusu ifade, sadece duyulan acının derecesini vurgulamaktadır]. Bu örnek önemli bir psikolojik gerçeği ortaya koymaktadır: İnsanlar zor şeyleri dile getirmekte zorlanırlar. Günah ya da hata itirafı da, olası en zor şeylerden biridir. Bir kişi günahını itiraf ettiği anda, doğru adına tüm benliğine galip gelmiş, kendisini hiçe saymış olduğu için, bir bakıma kendisini *korban* yerine koymuş gibidir. *Koen Gadol* da, söz konusu itirafı gerçek bir pişmanlıkla yaptığı zaman, bir *korban*a eşdeğer hale gelir. Ve bu nedenle itirafı da bağışlanma sağlama gücüne sahiptir (Rabi Yosef Dov Soloveitchik).

7-18. Kura. İbadetin bir sonraki aşaması, iki teke arasında kurayla bir seçim yapmaktır. Bunlardan biri tüm halk adına *Hatat-korbanı* olacak, diğeri de halkın tüm günahlarının taşıyıcısı olarak çöldeki bir uçuruma gönderilecektir.

7. İki tekeyi – İki tane teke olduğu p. 5’ten zaten bilinmektedir. Dolayısıyla burada sadece “tekeleri alır” denmesi de yeterli olurdu. Fakat Tora yine de “iki” sözcüğüne yer vererek bu iki tekenin birbirine azami benzerlik içinde olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Yani tekelerin görünüşleri, boyutları ve maddi değerleri benzer olmalıdır (*Talmud – Şevuot* 13b). Yine de bu benzerlik olmasa da tekeler kullanılabilir (*Mişna – Yoma* 6:1).

Tanrı’nın Huzuru’nda – İki teke, Avlu’nun doğu ucunda, yüzleri batıya, *Mişkan*’a [*Bet-Amikdaş*’ta *Ehal’a*] dönük olacak şekilde tutulur (*Torat Koanim*). II. *Bet-Amikdaş* döneminde tekeler Nikanor Kapısı’nda tutulurdu (14:11 açk.).

Tutar – Diğer *Koenler*’e, bunu yapmaları için talimat verir (*Daat Mikra*).

8. Tombala taşı – Çevirimiz yaklaşıktır. İbranice *Goral*. Bu sözcük, “kura” anlamına geldiği gibi,

ט וְהִקְרִיב

אֶהָרֵן אֶת־הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגֹּזֶל לִיהֹנָה וְעָשָׂהוּ חֲטָאָה:
 י וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגֹּזֶל לְעֻזָּאֵל יַעֲמַד־חַי לְפָנַי יְהוָה
 10 לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֻזָּאֵל הַמִּדְבָּרָה: יא וְהִקְרִיב אֶהָרֵן
 11 אֶת־פֶּרֶךְ הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵי בֵיתוֹ וְשַׁחַט אֶת־פֶּרֶךְ
 הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר־לוֹ:

(ö.p. açk.) ile, onu duyan diğer Koenler ve halk hemen “*Baruh Şem...*” cümlesini söylerler (Mişna – Yoma 4:1; bkz. p. 6 açk., *Onarım sağlar* k.b.).

Alternatif olarak “[daha ileride (p. 15) onu] *Hatat-korbanı yapacaktır*” (İbn Ezra). Ya da “[*bu kura, tekeyi*] *Hatat-korbanı olarak belirleyecektir*” (Sforno; krş. *Talmud – Yoma* 40b).

10. Üzerinde onarım sağlanıp – Önce de belirtildiği gibi, günah onarımı, bir *korbanın* kanıyla yapılan işlemler sonrasında gerçekleşir. Ancak burada da kan işlemlerinden bahsediliyor olamaz; zira Azazel’e gönderilen teke bir *korban* değildir (İbn Ezra); dolayısıyla kanıyla hiçbir işlem yapılmayacaktır (Mizrahi; *Sifte Hahamim*). Sonuç olarak, burada da, Koen Gadol’un ulusun günahları için itirafta bulunacak olmasından bahsedilmektedir (Raşi; bkz. p. 21). Teke bu itiraftan ardından çöle götürülecektir (p. 21-22).

Çöle gönderilmek üzere – İbn Ezra’ya göre pasukta bundan önce geçen “onarım sağlanma” fiili, tekenin çöle gönderilmesiyle gerçekleşecektir. Dolayısıyla alternatif bir çeviri şöyledir: “[*Kurada*] ‘Azazel’e’ [*ibareli*] *tombala taşının çıktığı teke ise, onunla, [daha sonra] Azazel’e [doğru] çöle gönderilmek suretiyle onarım sağlanmak üzere, [şimdilik] canlı [halde] Tanrı’nın Huzuru’nda tutulacaktır*”.

Tıpkı bir *metsoranın* *tumasının*, kıra doğru salıverilen kuş tarafından sembolik olarak götürülmesi gibi, bu teke de Bene-Yisrael’in günahlarından kaynaklanan *tumayı*, beraberinde çöle götürecektir (krş. 14:53; Raşbam).

[Şimdilik] Canlı [halde] – Pasuğun sonundaki “*tutulacaktır*” şeklinde çevrilen sözcüğün tam çevirisi “*ayakta tutulacaktır*” şeklindedir. Bu

durumda, “*canlı*” vurgusuna gerek yoktur; ölü olsa zaten ayakta duramaz. Öyleyse “*canlı*” sözcüğü başka bir konuya gönderme yapmaktadır (Minhat Yeuda; *Sifte Hahamim*): Tora, bu tekenin Azazel adlı yere “gönderileceğini” söylemektedir; ama ona orada ne olacağını açıkça belirtmekte değildir. Bu nedenle burada “*canlı*” vurgusu yapılmaktadır. Tanrı’nın Huzuru’nda iken “canlı” olması, Azazel’e gönderilmesi sonrasında “ölü” olacağına işaret eder (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*). Bu teke, diğer tekenin kanı ile yapılan işlemler tamamlandıktan sonra (*Talmud – Yoma* 65a), söz konusu sarp ve kayalık uçurumlu dağa getirilip, uçurumdan aşağıya itilecektir (bkz. p. 22 açk.).

Or Ahayim p. 21’e kadar, bu tekenin *canlı* oluşunun hep vurgulandığına dikkati çeker. Bu, p. 21’deki itiraf aşamasından hemen önceki durumdur. Ancak Koen Gadol onun başı üzerine ellerini dayayarak itirafta bulunduktan sonra, henüz ölmemiş olmasına rağmen, Tora bir daha o teke-den “*canlı*” sıfatıyla söz etmemektedir. İtirafın etkisi, tüm halkın günahlarının, bunları alıp ıssız Azazel’e taşıyacak olan tekeye yüklenmesi şeklindedir. Tekedeki bu günah yükü, onu manevi olarak ölü kılar. Bunun biz insanlara yönelik mesajı açıktır.

11. Kendisi ve [Geniş] Ailesi için – Yani tüm Koenler için (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 41b; Raşi). Tam çeviriyle “*evi için*”. Bu ifade p. 6’da Koen Gadol’un eşini ifade ederken, burada ise tüm Koenler’i belirtir (bkz. p. 33). Koen Gadol her ne kadar p. 6’da itirafta bulunduyorsa da, o noktadan bu ana kadar işlemiş olabileceği olası hataları da silmek için, burada kendisini tekrar katmaktadır (*Gur Arye*; *Sifte Hahamim*). Bazıları Aaron’un aynı zamanda Levi kabilesine mensup olmasından (Bamidbar 17:18) yola çıkarak, onun

⁹ “Aaron, [kurada] ‘Aşem Adına’ [ibareli] tombala taşının çıktığı tekeyi yaklaştırır ve onu *Hatat-korbanı* olarak belirler. ¹⁰ [Kurada] ‘Azazel’e’ [ibareli] tombala taşının çıktığı teke ise, [daha sonra] üzerinde onarım sağlanıp *Azazel’e* [doğru] çöle gönderilmek üzere, [şimdilik] canlı [halde] Tanrı’nın Huzuru’nda tutulacaktır.

¹¹ “Aaron kendine ait *Hatat-boğasını* yaklaştırır, kendisi ve [geniş] ailesi için onarım sağlar. [Ardından] Kendine ait *Hatat-boğasını* keser.

yapılan *Yom Kipur* ibadetinde teke buraya götürülecektir. *Bet-Amikdaş* döneminde ise, teke, Yeruslayim’e daha yakın, buna benzer sarp yamaçlı başka bir dağa götürülecektir (*Piruş Al İbn Ezra*).

☞ **Azazel’e Giden Teke.** Kurada “Azazel’e” ibareli taşın çıktığı teke, ibadetin daha ileri bir aşamasında çöle gönderilecektir (p. 20-22). Türkçe’ye de girmiş olan “günah keçisi” tabirinin kaynağı burasıdır.

Hahamlarımız bu emrin “*Hok – Hükim*” sınıfındaki, yani insan mantığının açıklayabileceğinin ötesinde olan bir mitsva olduğunu öğretirler. Zaten, halkın bütün günahlarını taşıyan bir hayvan fikri pek de aklın alabileceği bir şey değildir. Yine de, bu sınıftaki tüm mitsvalar gibi, bu da, anlaşılır bir nedeni olduğu için değil, “Tanrı’nın emri” olarak, olası en büyük geçerliliğe sahip bir yönerge olduğu için uygulanır. Buna karşılık, otoriteler konuya bazı olası sebepler üretmişlerdir:

Rambam’a göre bu işlem, Yahudiler’i *Teşuva* yapmaları yönünde etkiler; çünkü bu, herkese, kendisini geçmişteki günahlarının yükünden kurtarıp, bu günahları kendisinden uzaklaştırabileceği mesajını içerir.

Rabi Samson Raphael Hirsch, kısaca şu açıklamayı yapar: *Yom Kipur*’da halk adına alınan iki teke, insanın özgür seçim hakkını simgeler. Söz konusu iki teke, azami benzerliğe sahip olacak, bu eşitlik, çekilen kura sonucunda bozulacaktır. Tekelerden biri Tanrı Adına *korban* olarak kesilecek, kanı *Kodeş Akodaşim’e* kadar getirilecektir. Diğeri ise, “*Tanrı’nın Huzuru’nda canlı tutulacak*” (p. 10); fakat daha sonra ıssız çölde son derece sarp ve kayalık bir uçurumda can verecektir. Rabi Samson Raphael Hirsch bu iki tekenin, insanın önündeki iki seçeneği simgelediğini söyler. İnsan ya kutsiyet yolunu seçecektir, ya da dünyevi zevklerin esiri olacaktır. Ortası yoktur. Kutsiyete doğru ilerlemeyi seçmeyenler, kendilerini kaçınılmaz olarak ruhani çöküşe doğru sürüklemekte-

dirler. “*Aşem Adına*” *korban* olarak belirlenen teke, *Bet-Amikdaş* sınırları içinde, *Şehita* ile, kutsiyete uygun bir şekilde kesilecek ve kanıyla en üst kutsiyet düzeyindeki işlemler yapılacaktır. Diğer teke ise bundan uzaktır. Bu teke, insanın serbestçe dünyevi zevklerin peşinden koşabileceğini, kutsiyet uğruna kendini feda etmesine hiç gerek olmadığını, her şeyi insanın kendi yaşam gücüyle kontrol edebildiğini ve her türlü tutkusunu doyurabileceğini öne süren felsefeyi simgeler. Sürekli ve sonsuza dek yaşayacağını düşünür [nitekim pasuklarda bu tekenin “canlı” oluşu birkaç kez tekrarlanmaktadır]. Sırtını *Bet-Amikdaş’a* döner ve kutsiyetten sürekli olarak uzaklaşır. Bu gidişi onun gözünde “özgürlüğün simgesidir”; ancak sonunda teke kendi ıssızlığında, çöldeki sarp bir tepenin sivri kayalarla dolu uçurumunda ölümünü bulacak, hiçbir organı kutsiyet sınırları içinde yakıplı göklere yükselmeyecek, aksine o ıssızlıkta paramparça halde çürüyüp giderek, “güç ve fiziksel zevkin gelip geçici” olduğunun simgesi olacaktır: “*Az Azal – Güçlü (!) [olduğunu düşünen, bir baktık ki bu dünyadan] Geçti gitti*”.

Bu görüş doğrultusunda, *Azazel*, tekenin gönderildiği bir hedef – bir mekan ya da manevi kötülüğü simgeleyen bir varlık – değil, sadece bir kavramın tanımıdır. Bu durumda çeviri “*gücün gelip geçiciliğinin simgesi olarak çöle gönderilmek üzere...*” (p. 10) şeklinde olabilir.

9. Belirler – Tam çeviriyle “*yapar*”. Bu sözcük çeşitli yerlerde *korbanın* işlemlerinin yapılması anlamına gelmesine karşın, burada o aşama p. 15’te başlayacaktır. Dolayısıyla burada bir belirleme, sözle ilan etme söz konusudur (*Mizrahi; Sifte Hahamim*): Tombala taşını tekenin başına yerleştirdikten sonra, *Koen Gadol* “*L’Aşem Hatat – Aşem Adına Hatat-korbanı*” [bir görüşe göre de sadece “*L’Aşem – Aşem Adına*”] sözlerini söyler; böylece bunun halkın *Hatat-korbanı* olduğu resmilesir (*Talmud – Yoma* 40b; Raşi). *Koen Gadol* burada Tanrı’nın İsmi’ni açık bir şekilde söylediği için, yanında bulunan vekili ve *Bet Av* başkanı

יב ולקח מלא-הַמַּחֲתָה גַחֲלִי-אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ

12

מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמִלֵּא חֲפָנָיו קִטְרֶת סִמִּים דָּקָה וְהִבִּיא מִבֵּית

לִפְרֹכֶת: יג וְנָתַן אֶת-הַקִּטְרֶת עַל-הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה | עֵנַן

13

הַקִּטְרֶת אֶת-הַכֶּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל-הָעֲדוּת וְלֹא יָמוּת:

Dahası her günkü küreğin sapı kısıyken, *Yom Kipur*'da kullanılanın sapı uzundur. Altının rengi de, her günkü sarıdan farklı olarak, *Yom Kipur*'da, günün onuruna kızıla çalan daha koyu bir renge sahiptir [bu daha makbul bir altındır] (*Mişna – Yoma* 4:4).

İki avuç dolusu – İbranice *Melo Hofnav*. Tam çeviriyle “*avuçları dolusu*”. Dolayısıyla belirli bir ölçü yoktur; miktar, *Koen Gadol*'un avuç büyüklüğüne bağlıdır (*Torat Koanim*). *Koen Gadol*, iki avucunu bitiştirip tütsü karışımı ile dolduracaktır (İbn Ezra). Bkz. Şemot 9:8 açık.

Hahamlarımız bunun *Bet-Amikdaş*'taki zor işlemlerden biri olduğunu öğretirler (krş. *Talmud – Yoma* 47b). Bunun nedeni, avuçların “tam” dolu olmasına dair gerekliliktir – ne daha az olmalıdır ne de taşmalıdır (krş. 2:2 açık.).

[İyice] İnceltilmiş – İbranice *Daka*. Tam çeviriyle “*ince*”. Fakat bunu söylemeye gerek yoktur; zira tütsüyü oluşturan karışım zaten her zaman ince bir şekilde öğütülür (bkz. Şemot 30:36). Tora'nın yine de bunu vurgulaması, *Yom Kipur*'da yapılan tütsünün, normalden de ince olmasına dair gerekliliği gösterir. Bu nedenle, *Yom Kipur* arifesinde, gereken miktardaki tütsü karışımı tekrar havana alınıp daha da ince hale getirilir (“*Daka Min Adaka – İnceden de İnce*”; *Torat Koanim*; *Talmud – Keritot* 6b; *Talmud – Yoma* 45a; Bkz. Şemot 30:35 açık., *Pitum Aketoret* k.b.).

Ayıracın iç yanına – *Kodeş Akodaşim*'e.

13. Tanrı'nın Huzuru'nda [olduğu sırada] – II. *Bet-Amikdaş* döneminde, Sözlü Tora'yı kabul etmeyen Tsadokiler adlı bir tarikat ortaya çıkmıştı (bkz. s.a.). Bu akıma mensup kişiler, p. 2'deki “*kapağın üzerinde bir bulutla açığa çıkarım*” ifadesini yanlış yorumlamışlardı. Bu doğrultuda onlara göre küreğe kor alınıp üzerine tütsü karışımını yerleştirme işlemi *Kodeş Akodaşim*'e girmeden önce yapılmalı ve oradan duman yükselmeye başladıktan sonra *Kodeş Akodaşim*'e

girilmeliydi. Oysa Hahamlarımız, p. 2'deki ifadenin anlamının başka olduğunu öğretirler. Sözlü Tora'ya göre, tütsüye, karışımın gerektirdiği 11 bitkinin yanında “*Maale Aşan – Duman Yükselten*” adı verilen bir madde koyulmalıdır (*Talmud – Yoma* 53a; bkz. Şemot 30:35 açık., *Pitum Aketoret* k.b.). Bu madde hem tütsü karışımının alev almasını önleyip onun yerine duman üretmesini, hem de bu dumanın tütsü üzerinden dağılmadan dimdik yükselip tavana ulaşmasını, oradan kenarlara ve duvarlara yayılıp aşağı inerek odayı kaplamasını sağlardı. İşte p. 2'deki ifade bunu belirtir. Öte yandan tütsü işlemi ise önceki ve bu pasukta açıklandığı şekilde yapılmalıdır.

İşlem şöyle yapılır: *Koen Gadol*, dış *Mizbeah*'tan bir kürek dolusu kor alır ve sonra ellerini özel olarak öğütülmüş tütsü karışımı ile doldurur ve bunu altın bir kepeğe (krş. Şemot 25:29) yerleştirir. Asıl olan tütsü olduğu için onu sağ eline alması gerekmesine rağmen, sağ eline daha ağır olan küreği alır. Hafif olan kepeği de sol elinde tutarak, *Kodeş Akodaşim*'e girer ve Aron'un önüne, taşıma sınıklarının arasına gelir. Tütsü karışımını korların üzerine kepeçden değil, yine avuçlarından dökmesi gerektiği için, burada küreği yere bırakır. Avuçlarını bitiştirir ve kepeği parmaklarının ucu ve/veya dişlerinin arasında tutarak baş parmaklarının yardımıyla tütsü karışımını azar azar avuçlarına alır, sonlara doğru kepeği biraz eğer ve tüm karışımı avuçlarına geri getirir. Bu da *Bet-Amikdaş*'taki en zor işlemlerden biridir; zira zerre kadar tütsü yere düşse, “tam iki avuç dolusu” olma konusundaki gereklilik karşılanamayacaktır. Daha sonra tütsüyü korların üzerine doğru döker ve tütsü bulutu, önce yükselip tavana ulaşır, sonra duvarlardan aşağı iner. Duman tüm odayı kaplayana dek *Koen Gadol* orada bekleyip, ardından geri geri giderek dışarı çıkar. *Kodeş*'e geri geldiğinde kısa bir dua yapar: “Tanrımız ve atalarımızın Tanrısı Aşem; [şu duam] Huzurun'da kabul bulsun: Başlayan bu yıl bizim için ve nerede olursa olsunlar tüm halkın

¹² “Mizbeah’ın üzerinden, Tanrı’nın Huzuru’ndan, bir kürek dolusu yanan kor ile, iki avuç dolusu [iyice] inceltilmiş rayiha tütsüsü alır ve [her ikisini] ayıracın iç yanına getirir.

¹³ Tanrı’nın Huzuru’nda [olduğu sırada] tütsüyü ateşin üzerine yerleştirir; [böylece] tütsünün dumanı, Tanıklık [Levhaları’nın] üzerindeki kapağı örtecek ve [bu sayede] ölmeyecektir.

Leviler için de onarım sağladığını öne sürerler. Fakat gerçekte buradaki onarım sadece Koenler’le sınırlıdır; Leviler ise halkın diğer kısmına dahil kabul edilir (p. 3, İbn Ezra o.a.).

Onarım sağılar – Koen Gadol daha önce (p. 6 açk.) verilen metnin benzerini [ama bu kez “hem benim, hem ailemin hem de kutsal halkın Koenler’in” ifadesini] kullanarak ikinci bir günah itirafında bulunur (*Torat Koanım*; Raşi). Avludaki Koenler ve halk, itiraf sırasında Tanrı’nın İsmi’ni açık bir şekilde duydukları için “**Baruh Şem...**” cümlesini söylerler (p. 6 açk.).

Bu itirafta kastedilen “günahlar” *Tumat Mikdaş VeKadaşav* (bkz. p. 16 açk.) sınıfında olanlardır (Raşi). Bu sonuca nasıl varıldığına dair açıklama için, bkz. p. 15 açk.

Keser – Kesim işlemi Mizbeah’ın kuzey yanında yapılır. Gün boyunca tüm işlemler Koen Gadol tarafından yapılmalıdır. Buna tüm korbanların kesimi ve kanlarının kaba alınması da dahildir. Dolayısıyla kesim işleminin asgari gerekliliğini tamamladıktan sonra, kesimin devamını başka bir Koen’e bırakır ve kanı kaba almak için acele eder (krş. *Mişna – Yoma* 3:4). Kanla ilgili işlemler tütsüden sonra yapılacağından, Koen Gadol tütsüyü yakana kadar kaptaki kanın pıhtılaşmaması için bir başka Koen onu sürekli karıştırır (*Mişna – Yoma* 4:3).

12-13. Tütsü İşlemi. Koen Gadol, itiraf yoluyla günahlarından arındıktan ve kişisel *Hatat-korbanını* gerçekleştirdikten sonra, Tanrı’nın Huzuru’na çıkmaya layık olur. Bu noktada, *Kodeş Akodaşim*’de yapılacak tütsü işlemine geçebilir (Sforno). Bu tütsü de günahların affedilmesini sağlayan işlemlerdendir. Dolayısıyla Koen Gadol, tüm halk için af sağlamadan önce kendisi için af sağlamıştır. Zira Hahamlarımız’ın dedikleri gibi, “Önce kendini süsle; sonra başkalarını”.

Yom Kipur’daki özel tütsü işlemi, *Mişna – Yoma* 4:4’te açıklandığı şekliyle, birçok açıdan özeldir: Sadece Koen Gadol tarafından yerine getirilebilir, yılda sadece bir kez yapılır ve *Bet-Amikdaş*’ın en kutsal bölgesi olan ve kimsenin giremediği, hatta

Koen Gadol’un bile yılda sadece bir kez girebildiği *Kodeş Akodaşim*’de gerçekleştirilir (Koen Gadol *Yom Kipur*’da *Kodeş Akodaşim*’e dört kez girer. Dolayısıyla çeşitli yerlerde “yılda sadece bir kez” girdiği söylenmesine karşın, bunun anlamı “yılda sadece bir gün, o gün içinde dört kez” şeklindedir).

12. Mizbeah ’ın üzerinden – İki tane Mizbeah vardır. İlki, *Kodeş*’in içinde yer alan ve her gün üzerinde tütsü yakılan Altın [kaplı] Mizbeah, diğeri ise, avluda yer alan ve korbanların yakıldığı Bakır [kaplı; *Bet-Amikdaş*’ta ise taştan yapılmış] Mizbeah’tır. Korlar hangi Mizbeah’ın üzerinden alınacaktır? Pasuğun devamında, korların, “Tanrı’nın Huzuru’ndan” alınacağı söylenmektedir. Dolayısıyla hangi Mizbeah’ın “Tanrı’nın Huzuru’nda olan bir yanı” varsa, o Mizbeah’tan bahsedilmektedir. Altın Mizbeah’ın sadece bir yanı değil, “tümü” *Kodeş*’in içindedir (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Nitekim, p. 18’de Altın Mizbeah, “Tanrı’nın Huzuru’ndaki Mizbeah” sözleriyle tanımlanmaktadır (*Maskil Ledavid*). Bu yüzden bahsedilen, dışarıdaki büyük Mizbeah’tır. Zira bu Mizbeah’ın bir yanı – batı duvarı – *Kodeş*’e daha yakındır; diğer yanlarından daha kutsal bir yerdedir. Sonuç olarak korlar bu Mizbeah’tan ve onun, “Tanrı’nın Huzuru’nda olan” batı kısmından alınacaktır (*Torat Koanım; Talmud – Yoma* 45b; *Talmud – Zevahim* 58b; Raşi; Gur Arye). Normalde her gün Mizbeah’ın üzerinde üç odun yığını vardır (bkz. 6:2 açk., *Mizbeah’ın Üzerindeki Üç Ateş* k.b.). *Yom Kipur*’da ise bu üçüne, tütsü işleminde kullanılacak korların alınacağı dördüncü bir odun yığını eklenir (*Mişna – Yoma* 4:6) ve bu yığın Mizbeah’ın batı kısmında yer alır.

Kürek dolusu – Bu, özel bir kor küreğidir (bkz. *Şemot* 27:3). Normal günlerde tütsü yapma amacıyla korlar 4 *kav* hacimli gümüş bir kürekle alınıp 3 *kav* hacimli altın bir küreğe aktarılır. *Yom Kipur*’da ise doğrudan 3 *kav* hacimli altın bir küreğe alınır (farklı görüşlere göre 1 *kav* = 1,2-2lt.). Ayrıca, her günkü kalın kenarlı altın kürekten farklı olarak, *Yom Kipur*’da kullanılan, daha hafif olması için özel olarak ince altın sacdan yapılmıştır.

יד ולקח מדם

הִפָּר וְהִזָּה בְּאַצְבָּעוֹ עַל-פְּנֵי הַכֹּהֵן קִדְמָה וְלִפְנֵי הַכֹּהֵן יִזָּה
שִׁבְעַ-פְּעָמִים מִן-הַדָּם בְּאַצְבָּעוֹ:

Burada bahsedilen, “*Mita Bide Şamayim – Tanrı Eliyle Ölüm*”dür. Bu, yanlış davranan bir *Koen Gadol*’un mutlaka hemen o anda öleceği anlamına gelmez. Ölüm o anda ya da daha sonra Tanrı’nın uygun göreceği bir başka zaman da gerçekleşebilir. *Talmud*’da (*Yoma* 19b), Tsadoki tarikatına mensup bir *Koen Gadol*’un, tütsü işlemini kendi yanlış stiliyle yaptığı için öldüğü anlatılır. Bir versiyona göre bundan çok kısa bir süre sonra ölmüştür, bir başka versiyona göre ise hemen *Kodeş Akodaşim*’den çıkışta meleklerin saldırısına uğramıştır.

14-28. Hatat-boğası ve Hatat-tekesinin kan işlemleri. Tütsü işleminin ardından, *Koen Gadol* kanın bulunduğu kabı, dışarıda kanın pıhtılaşmaması için bunu sürekli karıştıran (p. 11 ačk.) *Koen*’den alır ve kan işlemlerine geçer. Tütsü işlemi gibi, bu da *Kodeş Akodaşim*’de gerçekleştirilecektir.

14. [İşaret] Parmağıyla – Koen Gadol sağ el işaret parmağını kana daldırıp, sekiz kez Aron’un yönünde serper. Her serpişten önce parmağını kaba tekrar daldırır. Bu serpme işlemi Aron’un iki taşıma sırtığının arasında gerçekleştirilir. İlk serpme hareketi yukarı, diğer yedisi ise aşağı yöndedir; ama kanın *Kaporet*’e değmesi gerekli değildir. Dolayısıyla ne üste ne de alta serpme işlemi sırasında kanın yukarı ya da aşağıya gelmesine niyetlenmez; sadece, yukarı serpme sırasında eli yukarı bakar, aşağı serpme sırasında eli aşağı bakar halde, parmağıyla bir şeye vurur gibi (“*KeMatslif – Kırbaçlar Gibi*”) bir hareket yapar ve kan Aron’un kapağına değil, yere düşer (Meiri; Raşi). Hatta bazılarına göre “yukarı” ve “aşağı” arasında keskin bir ayrım yoktur. *Koen Gadol* önce yukarı doğru bir kez serper sonra da diğer serpmeleri gittikçe aşağı doğru inerek yapar (*Talmud – Yoma* 55a, Raşi). Bkz. *Talmud – Yoma* 53b; *Yad – Avodat Yom Akıpurim* 3:5.

Koen Gadol, serpme işlemi sırasında ağzıyla sayar: Yukarıya doğru yapılan ilk ve tek serpme işlemi için “Bir” der. Sonra aşağıya yapılan yedi serpme için, her bir sayıdan önce yukarıya yaptığı serpmeyi

“bir” diye kendine hatırlatarak sayar: “Bir ve bir; bir ve iki; bir ve üç; bir ve dört; bir ve beş; bir ve altı; bir ve yedi”. Bunun amacı, yukarı yapılan ilk serpme işlemini, aşağı yapılan diğer yedinin içine hatayla dahil etmesini önlemektir (*Mişna – Yoma* 5:3; Rambam o.a; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Kapağın – Kaporet’in (bkz. Şemot 25:17). Burada yapılan işlemler Bene-Yisrael’in günahları için onarım ve kefaret (*Kapara*) sağladığı için, Aron’un kapağı, bu kefarete istinaden *Kaporet* ismini almıştır (*Midraş – Tanhuma*, Vayakel 10; Abravanel; Rabenu Behaye; *Aktav Veakabala*). Bu günün “*Yom Kipur*” olarak bilinmesinin temelinde de bu kefaret fonksiyonu vardır.

Alternatif olarak *Kaporet* sözcüğü “örtme; kapatma; kaplama” anlamı içerebilen *Kafar* köküyle de bağlantılı olabilir (krş. Bereşit 6:14). Fakat bu durumda bile *Kaporet*, yine kefareti de ifade ediyor olmalıdır; zira *Tanah* boyunca bu kökün “kapak” anlamındaki kullanımının tek örneği *Kaporet*’tir (*Daat Mikra*). Nitekim kefaret de “günahın örtülmesi” anlamına gelebilir (krş. Teilim 32:1).

Doğudaki – Burası, batıda bulunan Aron’un *Parohet*’e bakan yanı, dolayısıyla *Koen Gadol*’un, *Kodeş Akodaşim*’e girdiğinde hemen karşısına gelen taraftır. “*Doğudaki yüzüne*” şeklindeki ifade, Tora boyunca “yüz” sözcüğünün, hakkında kullanıldığı nesnenin “doğu yanı”nı belirttiğini öğretir (*Talmud – Yoma* 55a). Başka bir deyişle Tora’nın dilinde ana yön doğudur (krş. Bereşit 14:15 ačk. ve 24:57 ačk.; Şemot 26:18 ačk., *Yön isimleri* k.b.).

Yüzüne doğru [bir kez] – Raşi; *The Living Torah*. Tora, pasuğun devamında, aşağı yapılan yedi serpmeden farklı olarak, burada herhangi bir sayı vermediğine göre bu tek serpmeyi ifade eder (Raşi; Gur Arye). “Yüz”den kasıt, *Kaporet*’in 1 tefahlık (~8cm.; *Talmud – Suka* 5a; bkz. Şemot 25:17 ačk.) kenar kalınlığı boyunca olan dar ön yüzüdür (*Talmud – Yoma* 55a). Önce de belirtildiği üzere, serpilken kan, *Kaporet*’e değil, yere düşer.

¹⁴ “Boğanın kanından [bir miktar] alıp, [işaret] parmağıyla kapağın doğudaki yüzüne doğru [bir kez] serper. [Ardından] Kandan [bir miktarı, işaret] parmağıyla, kapağın önüne doğru yedi kez serper.

Yisrael için, çok sıcak olacaksa [bile] yağmurlu olsun; yoldaki kişilerin yağmur yağmaması konusundaki duaları, herkes [yağmura] ihtiyaç duyduğu sırada Huzurun’a ulaşmasın. Halkın Yisrael Ailesi, geçim için ne birbirine ne de başka bir halka muhtaç olsun. Kadınların düşük yapmayacağı, kırım ağaçlarının ürünlerini verdiği bir yıl olsun. Ve saltanatı, Yeuda ailesinden uzaklaştırma”. *Koen Gadol* bu duayı, dışarıdakileri endişelendirmemek için kısa tutardı. Zira tütsü işleminde en ufak bir farklılık yaptıysa, ya da yeteri kadar değerli bir kişi değilse *Koen Gadol*’un ölmüş olabileceğinden korkabilirlerdi (*Mişna – Yoma 5:1*, Rabi Pinhas Keati o.a.; *Yad – Avodat Yom Akipurim 4:1*). Nitekim II. *Bet-Amikdaş* döneminde çok sayıda *Koen Gadol* ölmüştür. 410 yıllık I. *Bet-Amikdaş*’ta toplamda sadece 18 *Koen Gadol* görev yapmışken, 420 yıllık II. *Bet-Amikdaş* döneminde bu sayı 300’den fazladır. Bu da, *Koen Gadolluk* payesinin bile rüşvetle alınır hale geldiği II. *Bet-Amikdaş* dönemindeki yozlaşma hakkında bir fikir verebilir.

❧ **İki Tarikat.** *Pirke Avot*’ta, Şimon Atsadiğ’in öğrencisi olan Soho’lu Tora bilgini Antignos’un şu sözlerini okuruz: “Efendilerine, sırf bir ödül almak için hizmet eden hizmetkarlar gibi olmayın. Aksine, efendilerine hizmet ederken bir ödül alma amacı taşımayan hizmetkarlar gibi olun...” (*Pirke Avot 1:3*). Antigenos’un Tsadok ve Baytos adlı iki öğrencisi vardı. Onun bu sözlerini kendi aralarında tartışıp, sonunda mitsvaları yerine getirmenin hiçbir karşılığı olmadığı, o yüzden boşa çabalanmanın gereksiz olduğu sonucuna vardılar. Bununla, her ikisi de geleneksel Yahudilik’i terk etti. Kendi bakış açılarıyla halka kendi “yeni akımlarını” yaymak üzere öğretmenlik yapmaya başladılar. Yine de olası tepkilerden sakınarak Tora’yı korumanın önemine inanmadıklarını açıkça ilan etmekten kaçındılar. Bunun yerine, uygulamayı asgariye indirecek şekilde yeni bir akımla ortaya çıktılar. Takipçilerine Moşe’nin verdiği Yazılı Tora’nın doğru, ama Tora büyükleri tarafından nesilden nesile aktarılan Sözlü Tora’nın uydurma olduğunu aşılamaaya başladılar. Bu düşüncüyü gittikçe yayarak, gerçekmiş gibi kabul edilmesini sağladılar; akımları çok fazla bir yükümlülük gerektirmediği için de çok kolay taraftar topladılar. Hahamlarımız bu gruplara,

kurucularının isimlerine atıfla, Tsadokiler ve Baytosiler adını verdiler. Tora’yı kendi canlarının çektiği şekilde yorumlama hareketini ilk başlatanlar onlar oldu. Özellikle Tsadokiler önemli politik güç elde ettiler. Halk tabakalarına inme konusunda çok başarılı olamadılar ve halkın Hahamlar’a olan bağlılığı sürdü. Buna karşın yönetim kademelerinde birçok kişi, bu tarikata katıldı (*Mişna – Pirke Avot 1:3*, *Meam Loetz* o.a.).

Tsadokiler, konumlarını güçlendirmek için, Tora’yı da incelediler ve Hahamlar’ın öğrettiği geleneksel köklü uygulamalardan farklı sonuçlar türettiler ve bunları “mantiki desteklerle” kanıtladıklarını ileri sürdüler. İşte, tütsü konusundaki bu görüşleri de, bu örneklerden biridir.

O dönemlerde gürültü koparan Tsadoki öğretisinden, bazı *Koenler* de etkilenmişti. Bu nedenle *Yom Kipur* arifesinde, *Bet Din*’in görevlileri, *Koen Gadol*’u iyice sıkıştırırlar ve uygulamada herhangi bir değişiklik yapmaması için onu sıkıca uyarıp, bu konuda yemin ettirirlerdi. *Mişna*, kendisinden şüphe edildiği için *Koen Gadol*’un, büyük olasılıkla şüphe edilecek bir konumda olmayan *Koen Gadol*’dan şüphe edecek duruma geldikleri için de *Bet-Din* görevlilerinin, birer köşeye çekilip ağıladıklarını kaydeder (*Mişna – Yoma 1:5*). Bu da, o dönemlerde konunun ne kadar hassas olduğunun bir göstergesidir.

Tanıklık [Levhaları’nın] – “On Emir’in yazılı olduğu levhaların”. Bu levhalar, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşmanın tanığı olduğu için “Tanıklık Levhaları” olarak adlandırılır (ayrıca bkz. Şemot 31:18 aşk.).

Kapağı örtecek – Bir görtüşe göre “Kapağı ve özellikle onun üzerindeki, Tanrı’nın Varlığı’nı belirten bulutu örtecek” (*Daat Mikra*).

[Bu sayede] Ölmeyecektir – Buradan, tütsü işlemini gerektiği şekilde yapmaması durumunda, *Koen Gadol*’un ölümü hak edeceği görülmektedir (*Torat Koanim; Talmud – Yoma 53a*; Raşi). Tora *Koen Gadol*’u tekrar tekrar uyarmakta ve bu kutsal işlemlerde en ufak bir değişiklik yapmamasını tembihlemektedir. Aksi takdirde hem kendisi ölecek, hem de Bene-Yisrael’in günahları için onarım sağlanmayacaktır (*Daat Mikra*).

וַיִּשְׁחַט אֶת־שְׁעִיר הַחֹטְאֹת אֲשֶׁר

15

לָעֹם וַהֲבִיֵּא אֶת־דָּמָו אֶל־מִבֵּית לַפָּרֶכֶת וַעֲשֵׂה אֶת־דָּמָו כַּאֲשֶׁר

עָשָׂה לְדָם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכִּפֹּרֶת וּלְפָנֶי הַכִּפֹּרֶת: 16

עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטְמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתֵם וְכֵן

יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁכָן אֹתָם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם:

sahiptir (*Talmud* – *Ševuot* 12b). Elbette bu onarım, ancak *Tešuva* yapıldığı takdirde mümkündür.

Hataları – Bununla kastedilen ise *Tumat Mikdaş VeKadaşav* sınıfındaki, kasıtsız günahlardır (*Talmud* – *Ševuot* 7b; Raşi). *Bet-Amikdaş*’a kasıtsız olarak *tame* haldeyken giriş olasılıkları, dört maddede toplanabilir: [1] Kişi *tame* olduğunu en başta bilmesine rağmen, bunu unutarak *Bet-Amikdaş*’a girmiş, sonra da hatasının farkına varmıştır. [2] Kişi *tame* olduğunu en başta bilmesine rağmen, bunu unutarak *Bet-Amikdaş*’a girmiş, hatasının farkına sonra da varmamıştır. [3] Kişi *tame* olduğunun hiç farkında değilken *Bet-Amikdaş*’a girmiş, sonra da durumun farkına varmıştır. [4] Kişi *tame* olduğunun hiç farkında değilken *Bet-Amikdaş*’a girmiş, durumun farkına sonra bile varmamıştır.

Kurala göre bir kişi, sadece *tame* olduğunu “bir ara bilmesine rağmen”, bunu unutarak *Bet-Amikdaş*’a girmişse *Hatat-korbanı* getirir (*Talmud* – *Ševuot* 8b). Burada da söz konusu teke bir *Hatat-korbanı* olduğuna göre, aynı şartı taşımalıdır. Dolayısıyla [3] ve [4] numaralı maddelerde tanımlanan kişiler, *tame* olduklarını “bir ara bile bilmedikleri” için, *Hatat*-tekisinin onarım sağladığı sınıfa girmezler {[3] numaralı maddede tanımlanan kişiler için onarım, *Yom Kipur*’da “*Musaf* – *Ekleme*” *korbanı* olarak getirilen bir başka teke ile sağlanır (bkz. *Bamidbar* 29:11). Madde [4]’te tanımlanan kişiler için onarım da bir görüşe göre yine *Yom Kipur Musaf* tekesi ile, başka görüşlere göre ise bayramlar ya da *Roş Hodeş*’te yapılan *Musaf korbanları* ile sağlanır (*Mişna* – *Ševuot* 1:4)}. Benzer şekilde, [1] numaralı maddede tanımlanan kişi, kendi onarımını, bizzat getireceği bir *korbanı*la sağlar

(bkz. 5:3; 5:6); dolayısıyla *Hatat*-tekisi böyle biri için de değildir. Geriye kalan tek seçenek [2] numaralı maddedir: Kişi *tame* olduğunu bilmesine rağmen unutkanlıkla *Bet-Amikdaş*’a girmiş, sonra da durumun farkına varmamıştır. Böyle bir durumda, burada açıklanan *Hatat*-tekisi, durumun farkına varmadığı sürece geçici bir onarım sağlar. Fakat bu kişi, bir şekilde hatasının bilincine vardığı takdirde kendi şahsi *Hatat-korbanı* getirmekle yükümlüdür (*Maskil Ledavid*; *Talmud* – *Ševuot* 8b).

Tumaları içinde [bile] onlarla barınan – “Barınma” fiili, cansız nesneler için kullanılamaz. Dolayısıyla burada her ne kadar “*Buluşma Çadırı*”ndan bahsedilse de, kastedilen, elbette bu yapı değil, Kutsal Varlığı’nı bu çadırdaki barındıran Tanrı’dır (*Beer Yitshak*). Kısacası burada, Yisrael *tame* olduğu zamanlarda bile günah telafisinin mümkün olduğu belirtilmektedir (*Midraş Agadol*). Tanrı’nın Kutsal Varlığı (*Şehina*), *tame* oldukları zamanlarda “bile” (*Mesiah İlemim*) Bene-Yisrael ile beraberdir (*Talmud* – *Yoma* 57a; Raşi).

Alternatif olarak “*Aron* ve *Kaporet*’in mevcut olmadığı II. *Bet-Amikdaş* döneminde bile, günah telafisi mümkündür” (krş. *The Living Torah*). “Yisrael sürgünde ve saflıktan uzakta olmasına rağmen, *Şehina* onlarla birliktedir” (Rabenu Behaye).

Buluşma Çadırı için de yapacaktır – Koen *Gadol*, tıpkı *Kodeş Akodaşim*’de yaptığı gibi, dış bölmede, yani *Kodeş*’te de kan serpme işlemini tekrarlar. Önce boğanın sonra da tekenin kanını yukarı bir, aşağı yedi kez olmak üzere serper ve bu işlemleri, *Parohet* yönünde yapar (*Talmud* – *Yoma* 53b; *Yad* – *Avodat Yom Akipurim* 3:5); ama tıpkı

¹⁵ “Halka ait *Hatat*-tekesini keser ve kanını ayıracın iç kısmına getirerek, kaniyla, boğanın kanına yaptığı şekilde yaparak, onu kapağın [hizasının] üzerine ve kapağın önüne doğru serper. ¹⁶ [Bu şekilde,] Kutsal için, Bene-Yisrael’in *tumaları* ve [buna bağlı] isyanları [da dahil olmak üzere] her türlü hataları için onarım sağlayacaktır. [Tüm bu serpmeye işlemlerinin] Aynısını, *tumaları* içinde [bile] onlarla barınan Buluşma Çadırı için de yapacaktır.

Alternatif olarak “*kapağın hizasının yukarısına doğru*” (*Daat Mikra*).

Kapağın önüne – Yani “kapağın örttüğü Aron’un önüne” (*Daat Mikra*).

15. Boğanın kaniyla yapılan serpmeye işlemi tamamlandıktan sonra *Koen Gadol Kodeş Akodaşim*’den *Kodeş*’e gelir, boğanın kanını içeren kabı orada bırakıp avluya çıkarak teke ile ilgili işlemlere başlar.

Halka ait – *Korban* edilen tek teke, kurada “*Aşem Adna Hatat-korbanı*” olarak belirlenmiş tekedir (Raşi). Bu yüzden şimdi “*halka ait*” sözlerinin kullanılması gereksizdir; zira halk adına *korban* edilecek başka teke zaten yoktur. Dolayısıyla bu ifadenin, iyelik belirtmenin ötesinde bir amacı vardır: Sıradaki pasuktan, bu *korbanın* kaniyla yapılan işlemlerin *Tumat Mikdaş VeKadaşav* (bkz. s.p. açk.) sınıfındaki günahlar için onarım sağladığı görülmektedir. Buradaki “*halka ait*” ifadesi, p. 11’deki “*kendine ait*” ifadesi ile bir paralellik oluşturma amacını gütmektedir (*Mişmeret Akodeş*). Buna göre; “*halka ait*” teke halk için hangi tipte günahlar için onarım sağlıyorsa, *Koen Gadol*’un “*kendine ait*” boğası da, *Koenler* için aynı tipteki günahlar için onarım sağlamaktadır (*Talmud – Yoma* 61a; Raşi). Kısacası, p. 11’de, *Koenler* adına onarım sağlayan itiraf da, tıpkı halk için olduğu gibi, özellikle *Tumat Mikdaş VeKadaşav* sınıfındaki günahlar içindir (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*).

Keser – Burada da kesimi tamamen yapmaz; kanı kaba almak üzere kesimin devamını başka bir *Koen*’e bırakır (bkz. p. 11 açk.); sonra kanla dolu kapla birlikte tekrar *Kodeş Akodaşim*’e girer.

Boğanın kanına yaptığı şekilde – Bir kez yukarı, yedi kez aşağı serpmeye şeklinde (bkz. p. 14 açk.; *Talmud – Yoma* 53b; Raşi).

16. Kutsal için – “*Kodeş Akodaşim için*” (İbn Ezra). Bkz. s.a.

Bene-Yisrael’in tumaları ... için onarım sağlayacaktır – *Hatat-korbanı* olarak getirilen ve kanlarıyla *Kodeş Akodaşim*’de işlem yapılan boğa ile tekenin onarım sağladığı günah, “**Tumat Mikdaş VeKadaşav** – *Kutsal Mekan Ve Ona Ait Kutsal [Herhangi Bir Şeyin] Tame Yapılması*”dır (Raşi). Bir kişi *tame* haldeyken *Bet-Amikdaş* sınırlarına girerse ya da saf haldeki “kutsal” nitelikli bir yiyeceği yerse bu günahı işler (bkz. 5:2-3 açk.).

Tame halde avluya giren bir kişi, üzerindeki *tuma* ile sadece avluyu değil, *Kodeş* ve *Kodeş Akodaşim*’i de etkiler. Bu nedenle hem *Kodeş Akodaşim* hem de *Kodeş* için yılda bir kez bu arındırma ibadetine ihtiyaç vardır.

Tora önceki peraşanın sonunda “*Bene-Yisrael’i tumalarından ayrı tutun ki aralarında bulunan Mişkanım’ı tame yaparak, tumaları yüzünden ölmesinler*” (15:31) uyarısında bulunmuştur. Bu, Bene-Yisrael’in içine, *tuma* nedeniyle ölümü hak edebilecekleri şeklinde bir korku salmıştır. Dolayısıyla Tora burada, Kutsal Mekan ile ilgili *tuma* için de çare olduğunu söyleyerek onları teskin etmektedir. Bu da *Yom Kipur*’la ilgili peraşanın neden *tuma* konularının hemen arkasından verildiğine dair mantıklı bir sebep teşkil eder (*Daat Mikra*).

[Buna bağlı] – Pasuk sadece *tuma* durumunda *Bet-Amikdaş* sınırları içine girme tipi günahlardan bahsetmektedir (Raşi; *Beer Basade*).

İsyanları [da dahil olmak üzere] – İbranice *Pişeem*. *Peşa* sözcüğü özellikle isyan ve başkaldırmayı ifade eder (krş. Melahim II 3:7). Yani *Tumat Mikdaş VeKadaşav* sınıfındaki kasıtlı günahlardan bahsedilmektedir (*Talmud – Şevuot* 7b; Raşi). Dolayısıyla burada bahsedilen *korban*, bu konudaki kasıtlı günahları bile onarma etkisine

יִּזְכֹּר וְכָל־אֲדָמָה

17

לֹא־יִהְיֶה | בְּאֶהֱל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד־צִאתוֹ וְכַפֵּר

בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל־קֹהֶל יִשְׂרָאֵל: שְׁנֵי יָהּ וְיִצְחָק 18

אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וְכַפֵּר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם

הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יֵט וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם 19

בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ מִטְמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

Çıkar – Önceki aşamada *Koen Gadol* boğa ve tekenin kanını *Parohet* yönünde serpmiştir. Bunu yaparken *Koen Gadol* altın *Mizbeah*'la *Parohet* arasındadır. Şimdiki kan işlemleri ise bu altın *Mizbeah* üzerinde yapılacaktır. Bu amaçla *Koen Gadol Parohet* ile altın *Mizbeah* arasından “*çıkar*” ve *Mizbeah*'ın, kapıya bakan doğu yanına gelir (*Talmud – Yoma* 58b; Raşi). Bu şekilde *Mizbeah* ile *Parohet* [ve arkasındaki *Aron Aberit*] arasında bir engel oluşturmayacak ve *Mizbeah*, tam olarak “*Tanrı'nın Huzurunda*” olacaktır.

Tora bunu özellikle belirtmektedir. Zira kan işlemleri Buluşma Çadırı'nın içinde gerçekleştirilen bir başka *korbanda* da (***Par Koen Amaşiah***; bkz. 4:3-12 açık.) buradakine benzer şekilde *Parohet* yönünde kan serpme işlemi vardır; ama orada *Koen Gadol*, *Parohet*'e yapılan serpme sırasında da altın *Mizbeah*'ın doğu yanında durur (bkz. 4:7 açık.). Burada ise bu işlemi doğrudan *Parohet*'in önünde, *Parohet*'le altın *Mizbeah* arasında yaptığı için, *Mizbeah*'taki işlemlere geçmeden önce, ikisinin arasından, kapı yönünde “*çıkar*”: Kısacası bu çıkış Buluşma Çadırı'ndan değil, “aradan” çıkıştır (*Hirsch*; *Mizrachi*; *Sifte Hahamim*).

[**Şu şekilde**] – Başka bir deyişle, bahsedilen “*onarım*”, pasuğun devamında açıklanan işlemlerle gerçekleşir (Raşi). *Targum Yonatan*'a göre ise buradaki “*onarım*” da, p. 6 ve p. 11'de olduğu gibi itiraf şeklindedir.

[**Bunların karışımını**] – Şu ana kadar yapılan serpme işlemlerinde boğa ve tekenin kanları ayrı ayrı kullanılmıştır. Bu aşamada ise bu ikisi karıştırılır (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 53b, 57b; *Yad – Avodat Yom Akipurim* 3:5; Raşi). *Koen*

Gadol boğanın kanını tekenin kanının bulunduğu kaba aktardıktan sonra, karışımı tekrar başta boğanın kanının bulunduğu kaba geçirir; böylece tam karışım sağlanır. Bunun ardından *Koen Gadol*, altın tütsü *Mizbeah* üzerindeki kan işlemlerine geçer.

Köşe çıkıntılarına sürer – Bkz. Şemot 30:10. *Koen Gadol* bu işleme kuzeydoğu köşesinden başlar ve saat yönünün tersine doğru ilerleyip her köşeye kan karışımından biraz sürerek, güneydoğu köşesinde bitirir (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 58b; Raşi). Bir görüşe göre *Koen Gadol* bunu yürüyüp *Mizbeah*'ın çevresinde dolanarak, bir başka görüşe göre ise yerinde durup elini uzatarak yapar (*Mişna – Yoma* 5:5). Parmağını her sürüşten önce kaptaki kana daldırır, her sürüşten sonra kabın kenarına siler (*Torat Koanim*; *Daat Mikra*).

19. Üzerine ... yedi kez serper – *Koen Gadol*, *Mizbeah*'ın altın kaplamalı üst yüzeyi açılacak şekilde, orada birikmiş olan yanmış tütsü, kor ve külleri temizler. Daha sonra, sürme işlemini bitirdiği yer olan güney tarafta durarak, *Mizbeah*'ın tepesinin merkezine doğru kan karışımından yedi kez serper (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 58b-59a; Raşi). Her serpmeden önce parmağını kaba daldırır (*Daat Mikra*).

Arındırıp kutsar – “Arındırma”, geçmişteki olumsuzlukların silinip temizlenmesini, “kutsama” ise, gelecekteki kutsal kullanım için uygun hale getirmeyi ifade eder (*Torat Koanim*; Raşi). Nitekim *Mişkan* ve tüm kutsal elemanları, hizmete açılmadan önce “kutsanmıştır” (bkz. Şemot 40:9). Dolayısıyla buradaki “kutsama”, bir bakıma tekrar hizmete hazır hale gelmeyi

¹⁷ “[Aaron’un] Kutsal’a girişinden çıkışına kadar, Buluşma Çadırı’nda hiç kimse olmalıdır. [Bu işlemlerle, Aaron] Kendisi, ailesi ve tüm Yisrael toplumu için onarım sağlayacaktır.

¹⁸ “[Sonra Aaron,] Tanrı’nın Huzuru’ndaki Mizbeah’a çıkar ve onun için [şu şekilde] onarım sağlar: Boğanın kanından ve tekenin kanından [biraz] alır ve [bunların karışımını], çevresi boyunca Mizbeah’ın köşe çıkıntılarına sürer.

¹⁹ [Sonra, Mizbeah’ın] Üzerine kandan [bir miktarı, işaret] parmağıyla yedi kez serperek onu Bene-Yisrael’in tumalarından arındırıp kutsar.

diğer serpmiş işlemlerinde olduğu gibi kanın Parohet’e değmesine gerek yoktur (*Talmud – Yoma* 56b-57a; Raşi). Bu serpmelerin Parohet’e doğru yapıldığı, 4:6, 4:17’deki benzer [ama aynı olmayan] işlemlerden öğrenilmiştir.

“Aynısını” şeklinde çevirdiğimiz sözcüğün olası bir anlamı “benzerini” şeklindedir. Zira Kodeş’te yapılan işlemler sadece kanın serpilmesinden ibaret değildir. Kan bunun dışında Altın Mizbeah’ın köşe çıkıntılarına da sürülecektir (p. 18; *Daat Mikra*).

17. Kutsal’a – “Kodeş Akodaşim’e” (İbn Ezra).

Çıkışına kadar – Kodeş’ten çıkışına kadar.

Hiç kimse – “Hiçbir Koen” (İbn Ezra); zira o bölgeye girme iznine sadece Koenler sahiptir. Aynı kural 4:6 ve 4:17’deki farklı işlemler için de geçerlidir ve orada da Koen Gadol bu işlemi yaparken başkaları Kodeş’te bulunamaz. Dolayısıyla orada açıklanmayan bir kural buradan, burada açıklanmayan bir kural da oradan öğrenilmektedir (*Daat Mikra*; bkz. ö.p. aşk. *Buluşma Çadırı için de yapacaktır* k.b.).

Tam çeviriyle “her türlü adam”. Hahamlarımız *Talmud Yerusalmi*’de (*Yoma* 1:5), “haklarında ‘yüzlerinin şekli, adam yüzüydü’ (Yehezkel 1:10) denenler bile” vurgusunu yaparlar. Yehezkel kitabındaki bu pasukta Tanrı’ya en yakın meleklerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu öğretiyi doğrultusunda, Koen Gadol Kodeş Akodaşim’deki işlemleri gerçekleştirdiği sırada, Mişkan’a [ya da Ehal’e] meleklerin bile giriş izni olmadığı anlaşılmaktadır. Rekanati ve Rabenu Behaye, *Yom Kipur*’da, Koen Gadol’un Tanrı’ya tamamen özel ve kişisel olarak, hiçbir aracı kullanmaksızın yaklaşması gerektiğini açıklarlar. Ayrıca, Tanrısal beraha, sadece tamamen sessiz bir yalnızlık ortamında etkili şekilde gelir.

Kendisi, ailesi ... için – Hatat-boğası ile (İbn Ezra).

Tüm Yisrael toplumu için – Hatat-tekesi ile (İbn Ezra). Alternatif olarak bkz. s.a.

Onarım sağlayacaktır – Aynı anda hem Koen Gadol (“kendisi”), hem Koenler (“ailesi”) hem de tüm toplum (“Yisrael toplumu”) için onarım sağlayan bir işlemden bahsedildiğine göre, bu ifade tütsü işlemiyle sağlanan onarımı kast ediyor olabilir. Bu işlem özellikle Laşon Ara günahı için onarım sağlar. Hahamlarımız şöyle derler: “Sessizce yapılan tütsü işlemi gelsin ve gizli den gizliye yapılan Laşon Ara günahını telafi etsin” (*Talmud – Yoma* 44a).

Hafets Hayim, bunun Laşon Ara günahının ne kadar ciddi olduğunu gösterdiğini söyler. Kodeş Akodaşim, Koen Gadol’un yılda sadece bir kez girdiği, son derece kutsal bir mekandır. Ve Koen Gadol buraya girdiğinde, yaptığı ilk işlem, dedikodu veya kötü konuşma için onarım sağlama amacını taşımaktadır. Her şeyden önce Laşon Ara günahının onarılmasına dair gereklilik, bu günahın ne derece etkili olduğunu gösterir. Zira bu günah onarılmadığı, varlığını sürdürmeye devam ettiği sürece, diğer günahların onarılması mümkün değildir.

18. Tanrı’nın Huzuru’ndaki Mizbeah’a – Normalde tütsü işleminin yapıldığı altın Mizbeah’a (*Talmud – Yoma* 58b; bkz. Şemot 30:1 v.d.). Bu Mizbeah, dışarıdaki büyük Mizbeah’tan farklı olarak, Kodeş’in içindedir (Raşi).

Kaporet’in önündeki serpmiş işlemi Kodeş Akodaşim’le, Parohet’e doğru yapılan serpmiş işlemi tüm Kodeş’le, altın Mizbeah’ta yapılan kan sürme ve serpmiş işlemleri de Mizbeah’la ilgili tüm tuma konulu günahları onarır. Bu nedenle her biri için onarımdan ayrı ayrı bahsedilmektedir (Ramban).

כ וכלה מכפר את־הקדש ואת־אהל מועד ואת־המזבח והקריב 20
את־השעיר החי: כז וסמך אהרן את־שתי ידיו [ידיו] על־ראש 21
השעיר החי והתודה עליו את־כל־עונת בני ישראל
ואת־כל־פשעיהם לכל־חטאתם ונתן אתם על־ראש השעיר
ושלח ביד־איש עתי המדבר־ה:

gelenekselleşmiştir; yine de tekeyi Koen olmayan birinin götürdüğü de olmuştur (Mişna – Yoma 6:3).

İti sözcüğü “*Et – Vakit*” kelimesiyle bağlantılıdır ve bu kişinin, özellikle bu vakit ve görev için atandığını belirtir (*Gur Arye*). Atama işlemi *Yom Kipur* arifesinde yapıldı (*Torat Koanim; Talmud – Yoma* 66a; Raşi). Alternatif olarak **Et** sözcüğü tam bir günü ifade edebilir. Dolayısıyla **İti** sıfatı, bu kişinin bu görev için bir tam gün boyunca süren hazırlıklarına gönderme yapmaktadır (*Maskil Ledavid*). Belki de her yıl *Yom Kipur*’da aynı kişi gönderilirdi; dolayısıyla bu kişi “bu vakte özel” biridir (İbn Ezra). Ya da “çöl yollarını çok iyi tanıyan ve bu göreve her vakit hazır bir kişi” (Raşbam). Benzer şekilde, bu konuda çok usta olan, öyle ki hiçbir vakit ve mevsimden olumsuz etkilenmeyen, yani “vakitle bağlı olmayan; mevsimden etkilenmeyen” bir kişiden bahsediliyor da olabilir (Rabag; *Meam Loetz*).

Alternatif olarak bu kişinin işini “vakit kaybetmeden” yapmasına dair gereklilik de ima ediliyor olabilir. Bene-Yisrael’in günahlarının onarımını sağlayacak bu prosedür, vakit kaybetmeden yapılmalıdır (*Daat Mikra*). Dolayısıyla bu kişi görevlendirildiği zamandan sonra herhangi bir nedenle *tame* olsa bile, avluya girip tekeyi alır; eğer teke rahatsızlanır ve yürüyemeyecek duruma gelirse, *Şabat* günü olsa bile sırtına alıp onu *Azazel*’e götürür (*Talmud – Yoma* 66a; Rabenu Behaye) [ki bu iki hareket – *tame* halde avluya girmek ve *Şabat* günü kamuya ait bölgelerde bir şey taşımak – normal şartlarda yapılması yasak olan şeylerdir]. Yeter ki işini gecikmeden yapsın (krş. Malbim).

II. *Bet-Amikdaş*’ta avludan şehir dışına doğru eğimli bir köprü yapılmıştı. Bunun amacı, tekeyi götüren kişiye koruma sağlamaktı. Zira tekeyi [ve

onunla birlikte günahları] vakit kaybetmeden önce götürmesi için çevredeki bazı kişiler bu görevliyi itekliyor, saçlarını çekiştiriyorlardı. Bu kişilerin rahatsız etmemesi için, görevli, onların kendisine ulaşamayacağı bu köprüyle giderdi. Yeruşalayim’den *Azazel*’deki uçuruma kadar olan 12 millik yol boyunca, aralarında birer *mil* (*Talmud mili* = 2000 *ama* = ~0,96-1,12km.) olan on tane çardak kurulurdu. Bu çardaklara tekeyi götürmekle görevli kişiye eşlik edecek insanlar oturtulurdu. Yeruşalayim’in önde gelen insanlarından oluşan bir heyet, görevliye ilk çardağa kadar eşlik ederdi. Sonra her çardaktaki kişiler, sıradaki çardağa kadar onunla giderlerdi. Geldiği her çardakta yiyecek ve su vardı; ihtiyaç duyduğu takdirde görevli orucunu bozabilirdi. Yine de hiçbir zaman böyle bir durum olmamıştır; bu yiyecek ve suyun temel amacı, o kişiye [gerektiği takdirde yiyebileceğini bilmenin getirdiği bir] psikolojik rahatlık sağlamaktı. En son çardaktakiler bu kişiye yolun sonuna kadar eşlik etmez, onu biraz uzakta beklerlerdi (*Mişna – Yoma* 6:4-5).

İssız bir bölgeye – İbranice Erets Gezera. Buradaki **Gezera** sözcüğü hakkında farklı açıklamalar vardır. Sözcüğün tam anlamı “kesme”dir. Dolayısıyla *Azazel*’deki uçurumun keskin kayalarından veya uçurumun sanki bıçakla kesilmiş gibi dik ve sarp oluşundan bahsediliyor olabilir (Raşi). Ya da tekenin buradan yuvarlanırken kesilip parçalarına ayrılması nedeniyle bu şekilde adlandırılıyor olabilir. Başka bir olasılık, bölgenin ıssızlığının tarifidir; başka bir deyişle burası insanların yaşadığı bayındır bölgeden uzak, arada belirgin bir kesintinin olduğu ıssız bir yerdir (*Targum Onkelos*). Yine bir olasılık da, sözcüğün buranın verimsizliğine, her türlü bitkinin yetişmesinin kesildiği bir yer oluşuna değiniyor olduğu şeklindedir (Raşbam). Bu sözcük aynı zamanda “*hüküm*” ya da “*karar*” anlamı da taşır. Zira bir

²⁰ “[En] Kutsal, Buluşma Çadırı ve [Altın] *Mizbeah* için onarımı tamamlandıktan sonra canlı tekeyi yaklaştırır.

²¹ “Aaron iki elini canlı tekenin başına dayar ve Bene-Yisrael’in tüm günahlarını ve tüm isyanları [da dahil olmak üzere] tüm hatalarını onun üzerinde itiraf ederek, bunları tekenin başına yükler ve [tekeyi, bu amaçla] görevlendirilmiş bir adamla çöle gönderir.

simgelemektedir (*Maskil Ledavid*). Bu işlemle, burada yapılacak olan ibadet Tanrı’nın Huzuru’nda kabul görecektir (Malbim). Alternatif olarak “kutsama”dan kasıt, buranın kutsiyetinin vurgulanmasıdır. Bu işlemin yapıldığını bilen insanlar, “arınma”yı gerektiren olumsuzluğu tekrarlamaktan kaçınacaklardır (krş. *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

20. Onarımı tamamlandıktan sonra – Krş. Saadya Gaon. Buradan, kan işlemleri sırasında herhangi bir serpmeye ya da sürme işlemini atladığı takdirde bunun “tamamlanmış olmayacağı”, dolayısıyla işlemin geçerli olmayacağı öğrenilmektedir (*Torat Koanim*). Dolayısıyla *Koen Gadol* dalgınlıkla tekenin kanını boğanın kanından önce serptiği takdirde, boğanın kanının ardından tekrar tekenin kanını serpmelidir. Buna benzer şekilde kanla ilgili tüm işlemler tamamlanmadan önce kan yanlışlıkla dökülürse, bulunulan aşamaya göre bazı işlemleri tekrar etmek, yeni bir hayvan kesmek, hatta tütsüyü bile baştan yapmak gerekebilir (bkz. *Mişna* – *Yoma* 5:7).

21. İki elini ... dayar – İbranice *Şete Yadav*. “*Yadav* – *Elleri*” sözcüğü bir Yod harfi eksik olarak yazılıdır ve bu haliyle “*Yado* – *Eli*” şeklinde de okunabilir. Öte yandan “*Şete* – *İki*” sözcüğü de vardır. Dolayısıyla burası, tüm dayama işlemleri için örnek teşkil eder. Yani, Tora’da bir *korban*ın başına el dayanmasından söz edildiğinde, tekil olarak “elini dayar” dense bile, tek değil, iki elle dayama yapılır (*Talmud* – *Menahot* 93b).

1:4’te açıklandığı gibi, *korban* getiren bir birey ellerini hayvanın başına dayar ve günahını itiraf eder. Toplumsal *korban*larda genel olarak bu işlem yapılmaz. Bu konuda iki istisna vardır: *Yom Kipur*’daki bu *korban* ve Büyük *Sanedrin*’in vermiş olduğu hatalı bir karar nedeniyle tüm toplumca işlenen bir hatanın onarımı için getirilen *Hatat-korbanı* (bkz. 4:15).

Tüm hatalarını – Bu cümle, *Azazel* adlı yere

gönderilen tekenin onarım sağladığı günahlar için belirli bir sınır koymamaktadır. Nitekim Hahamlarımız, bu tekenin, hafif ya da ağır, kasıtlı ya da kasıtsız tüm günahlar için onarım sağladığını belirtirler (*Talmud* – *Şevuot* 2b; bkz. p. 30 ačk., *Günahların affı ve onarımı* k.b.).

İsyan ve hata, farklı günah türleri olmasına karşın ikisi pasukta bağdaştırılmıştır. Buradan bir kural öğrenilir. Burada bahsedilen “hatalar”, “isyan”la benzerlik gösteren türde olanlardır. Kasıtlı günahları ifade eden “isyanlar”ın onarımı için Tora’da belirli bir *korban* belirtilmiş değildir. Dolayısıyla buna benzer şekilde, burada hakkında onarım sağlandığı söylenen “hatalar” da, Tora’nın belirli bir *korban* belirtmediği türdeki hatalardır. Bu işlem sadece bu türdeki “hataları” onarır. Fakat Tora’nın *Hatat-korbanı* getirilmesini emrettiği durumlardaki hatalar sadece o *korban*larla onarım bulur; buradaki işlem böyle hatalar için onarım sağlamaz (*Talmud* – *Keritot* 25b).

İtiraf ederek – *Koen Gadol* bu noktada p. 6’dakine benzer bir itirafı, bu kez “Halkın Yisrael Ailesi” adına yapar. Her bir itirafta *Koen Gadol*, Tanrı’nın İsmi’ni tam üç kez açıkça söyler. Ayrıca kura sırasında da bu İsmi telaffuz eder. Dolayısıyla üç itiraf ve kura ile, *Yom Kipur*’da Tanrı’nın İsmi tam on kez açıkça telaffuz edilir (*Talmud* – *Yoma* 39b; Rabenu Behaye). İsmi duyanlar da “*Baruh Şem...*” cümlesini söylerler (bkz. p. 6 ačk.).

Tekenin başına yükler – Tam çeviriyle “*yerleştirir; koyar*”. Bu hareket, günahların Yahudi Ulusu’ndan ayrıldığını ve hiçbir zaman hatırlanmamak üzere, uzaklara gönderildiğini simgeler (İbn Ezra).

[Bu amaçla] Görevlendirilmiş bir adam – İbranice *İş İti*. “*İş* – *Kişi*” sözcüğü, bu işlemi yapan kişinin *Koen* olmasının şart olmadığını, herhangi birinin görevlendirilebileceğini öğretir. Ama bu işi de her zaman bir *Koen*’in yapması

כב וּנְשָׂא הַשְּׂעִיר עָלָיו

22

אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גִּזְרָה וְשָׁלַח אֶת־הַשְּׂעִיר בַּמִּדְבָּר: כג וּבָא אֲהֲרֹן אֶל־אֵהָל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדֵי הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לְבָשׁ בְּבֹאֹ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם:

23

Pasuk, *Koen Gadol*'un Buluşma Çadırı'nda beyaz keten giysileriyle yaptığı bir başka işlemi ima etmektedir. *Koen Gadol* tütsü işlemi için *Kodeş Akodaşim*'e girmiş, orada tütsü karışımını korların üzerine yerleştirip odanın dumanla dolmasını bekledikten sonra dışarı çıkmıştır (p. 13 açk.). Ardından önce boğanın, sonra da tekenin kanıyla *Kodeş Akodaşim*'deki işlemleri yapmıştır. Bu ve bundan sonraki tüm işlemler boyunca da tütsü kepçesi ile kor küreği *Kodeş Akodaşim*'de kalmıştır. Bu pasuk, *Koen Gadol*'un, daha sonra tekrar girip kepçe ile küreği dışarı çıkarmasını ima etmektedir. *Koen Gadol* bunu beyaz giysileriyle yapar ve bu, beyaz giysilerle yapılan son işlemdir. Sonrasında *Koen Gadol* dışarı çıkıp giysilerini değiştirir. Tora'nın bu işlemi açıkça belirtmemesinin olası bir nedeni, tütsü kepçesi ve kor küreğini dışarı çıkarmanın "ibadet" sınıfında olmamasıdır. Bu, yapılması gereken bir şeydir; çünkü bu ikisi elbette orada kalacak değildir – ama dışarı çıkarılmaları "ibadet" sınıfında değildir.

Talmud (*Yoma* 32a), tütsü kepçesi ve kor küreğini dışarıya çıkarma işleminin neden [pasuk sıralamasına göre] bu noktada, yani *Azael*'e giden tekenin gönderilmesinden hemen sonra yapılmasının mümkün olmadığını şu şekilde kanıtlar: *Alaha LeMoşe MiSinay* sınıfındaki bir sözlü kurala göre, *Yom Kipur* günü boyunca *Koen Gadol*, her giysi değiştirdiğinde, yani toplamda beş kez mikveye dalar. *Koen Gadol*, tekeyi gönderirken beyaz giysileri giymektedir. Bundan sonraki pasuklarda tanımlanan tüm işlemler ise altın giysilerle gerçekleştirilir. Öte yandan, dalış sayısının tam beş olabilmesi için, arada iki kez daha mikveye dalması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu iki dalışın olabilmesi için, arada beyaz giysilerden altın giysilere, sonra da altın giysilerden beyaz giysilere olmak üzere iki değişiklik daha yapmak gerekir. Bu açıdan, kepçe ve küreği şimdi çıkaracak olsa, bu değişikliğe gerek olmayacaktır. Bu nedenle, bu

pasuk buraya ait olamaz (ayrıca bkz. s.a.).

Kutsal'a gelirken giymiş olduğu – *Koen Gadol*'un o gün keten giysiler giydiği zaten bilinmektedir. Dolayısıyla buradaki "giymiş olduğu" detayı, ikinci bir giyişi ifade ediyor olmalıdır. Bu da, ilk giydiği keten giysileri bir aşamada çıkarıp altın giysileri giydiği, şimdi ise altın giysileri çıkarıp başka keten giysiler giydiği yönündeki açıklamayı (ö.a.) desteklemektedir (krş. *Talmud – Yoma* 72a). Önce de belirtildiği üzere, bu ikinci keten giysi takımı, sabah giydiklerine nispeten daha düşük kalitededir.

Giysileri çıkarıp orada bırakacaktır – Yani giysileri nerede çıkarıyorsa, orada bırakacaktır. Bu ifade o giysilerin ebediyen orada kalacağını değil, sadece bir daha kullanılmayacağını belirtir. Başka bir deyişle ertesi yıl ibadeti gerçekleştirecek *Koen Gadol* bile bu giysileri giymeyecektir. Bu giysiler, *Kodeş Akodaşim*'e girdiğinde kutsiyetin en üst düzeyine ulaşmıştır. Onlara olan ihtiyaç bitip, bu düzeyi kaybettikleri andan itibaren, aynı amaçla bile olsa giyilmeleri uygun değildir (*Sforno*). Dolayısıyla bu giysiler gömülür (*Torat Koanim; Talmud – Yoma* 24a; *Talmud – Pesahim* 26a; Raşi).

²² Bu teke [onların] tüm günahlarını ıssız bir bölgeye taşıyacaktı. [Bu kişi] Tekeyi çölde [kalacak şekilde] gönderir.

²³ “[Daha ileri bir aşamada] Aaron Buluşma Çadırı’na girecek, [çıkınca,] Kutsal’a gelirken giymiş olduğu keten giysileri çıkarıp orada bırakacaktır.

karar verildiği anda, verilmesine kadar olan süreçteki tüm olasılıklar “kesilmiş” ve karar “kesinleşmiş”tir. Burada da akla “tekenin bu şekilde öldürülmesinde ne gibi bir onarım olabilir ki? Bu uçurumun ne yararı var?” gibi, mantıken haklı olabilecek sorulara karşı, Tanrı cevap vermektedir: “Bu Benim – Aşem’in – hükmüdür ve senin bunu mantığınla değerlendirme yetkisine sahip değilsin” (*Talmud – Yoma* 67b).

Çölde [kalacak şekilde] gönderir – Yani teke çöle salıverilmeyecek, orada kalacağından emin olunacaktır. Kısacası teke ölecektir. *Azazel* adlı yere gelindiğinde bu görevli kişi, tekenin boynuzundaki kırmızı yünü ikiye böler, yarısını oradaki bir kayaya, diğer yarısını da iki boynuzu arasına bağlardı. Bunun ardından tekeyi geriye doğru uçurumdan aşağı iter; yuvarlanarak düşen teke bu keskin kayalarla dolu uçurumun yarısına gelene kadar parçalarına ayrılırdı. Görevli kişi bunun ardından “Halkın Yisrael Ailesi’nin günahları da bu şekilde yok olsun” der, sonra en yakın çardağa dönerek akşam olana kadar orada beklerdi (*Mişna – Yoma* 6:6).

Bu işlem tamamlanana kadar, *Bet-Amikdaş*’taki ibadete devam edilmezdi. Bu haber *Bet-Amikdaş*’a, tepe başlarındaki görevlilerin birbirlerine mendiller sallamalarıyla ulaşırdı (*Mişna – Yoma* 6:8).

Önceleri kırmızı yün kurdele *Ehal*’in kapısının dışına bağlanırdı. *Tanah*’taki “*Hatalarınız kpkırmızı olsa bile, kar gibi beyazlaşacaktır*” (Yeşayau 1:18) pasuğuna istinaden, teke *Azazel*’e ulaştığında günahların affedildiğinin işareti olarak bu kurdele beyaza dönerdi. Fakat dönmediği zamanlar da olur, bu da herkesin utanıp kederlenmesine yol açardı. Bu nedenle kurdele kapının iç tarafına bağlanmaya başlandı; ama yine de görülebiliyordu. Sonuç olarak bu utancın yaşanmaması için, kırmızı kurdelenin, herkesin göremeyeceği, sadece görevlinin şahit olacağı şekilde kayaya bağlanmasına başlandı. Bu nedenle [kurdelenin beyazlaştığına dair değil, tekenin yerine

ulaştığına dair] haber, tepeden tepeye sallanan mendillerle ulaştırılıyordu (*Talmud – Yoma* 67b).

23. [Daha ileri bir aşamada] – *Yom Kipur*’daki özel ibadeti tanımlayan bu bölüm, her ne kadar tüm detayları açıkça belirtmese de [zira, *Yom Kipur*’da burada açıklananların dışında başka *korbanlar* da yapılır (bkz. *Bamidbar* 29:7-11; bkz. p. 28 açk.)], verdiği detaylar açısından zamansal sıralamayı takip etmektedir. Bu konudaki tek istisna bu pasuktur (*Talmud – Yoma* 32a). Başka bir deyişle, bu pasukta açıklanan ve ima edilen (bkz. s.a.lar) işlemler, daha ileri bir aşamaya aittir. Tora’nın burada istisna yapmasının sebebi, bu pasukta ima edilen işlemin de beyaz keten giysilerle yapılmasıdır. Stil gereği, Tora, birçok yerde belirli bir konuyu tamamlama amacıyla kronolojik anlatımdan kayabilir. Burada da, Tora, p. 4’ten beri tanımlanan işlemlerde beyaz keten giysileri giymekte olan *Koen Gadol*’un bu giysilerle yapacağı son işlemi de arada vererek, *Yom Kipur*’a özgü keten giysilerle ilgili konuyu kapatmak için, katı kronolojik sırayı izleme gereği duymamıştır. Bundan sonraki pasuklarda tanımlanan diğer tüm işlemler, normal altın giysilerle gerçekleştirilir (Raşi; Ramban; ayrıca bkz. s.p. açk.).

Girecek – Tam çeviriyle “gelecek”.

[Çıkınca] – Pasuk ilk bakışta, Aaron’un Buluşma Çadırı’na girip keten giysilerini çıkararak orada bırakacağını söyler gibi görünmektedir. Ancak bu aklın alacağı bir durum değildir. Öncelikle Buluşma Çadırı, son derece kutsal bir yerdir ve giysi değiştirecek bir mekan değildir. *Koen Gadol*’un *Kodeş*’in içinde soyunması diye bir şey söz konusu olamaz. Dahası, pasuğun sonunda “*giysileri orada bırakacaktır*” denmektedir. Giysilerin Buluşma Çadırı’nda bırakılması da söz konusu değildir. Dolayısıyla pasuğun başında söylenen “*Aaron Buluşma Çadırı’na gelir*” ifadesi, pasuğun devamındaki giysi değiştirme ve keten giysileri orada bırakma amacını taşıyor olamaz. *Koen Gadol* bunları çadırdan çıkınca yapar.

- 24 בִּד וְרָחֵץ אֶת־בָּשָׂרוֹ בַּמַּיִם בַּמָּקוֹם קָדוֹשׁ
וּלְבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וַיֵּצֵא וַעֲשֶׂה אֶת־עֲלָתוֹ וְאֶת־עֲלֹת הָעֹם וְכֹפֶר
25 בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵךְ הָעֹם: שְׁלִישִׁי שְׁנֵי כֹשֶׁהן מִחוּבְרִין כֹּה וְאֵת חֶלֶב
26 הַחֹטָאֵת יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ: כֹּה וְהִמְשַׁלַּח אֶת־הַשְּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יִכְבֶּס
בְּגָדָיו וְרָחֵץ אֶת־בָּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹא אֶל־הַמִּחֻנָּה:

düşünce günahları için onarım sağlar. Burada yapılan iki *Ola-korbanı* bunun dışında, hem *Koen Gadol*'u, hem de halkı özel statülerine uygun bir konuma da getirir. Bu işlem, tüm *Hatat-korbanları* tamamlandıktan sonra yapılmaktadır. Bu da hem *Hatat-korbanı* hem de *Ola-korbanının* yapılacağı bir ortamda önceliğin *Hatat-korbanına* ait olması şeklindeki kural doğrultusundadır (krş. 5:8 açık.; Sforno).

25. *Hatat-korbanının* – “*Hatat-korbanı* olarak getirilen hayvanların”; yani boğa ve tekenin (Raşi). İbn Ezra'ya göre, *Yom Kipur*'a özel *Musaf korbanları* dahilinde, *Hatat-korbanı* şeklinde getirilen başka bir tekenin (Bamidbar 29:11) makbul kısımlarından da bahsedilmektedir (bkz. *Diğer korbanlar* k.b.). Fakat diğer ikisinden farklı olarak, bu tekenin kalan kısımları kamp dışında yakılmaz; *Yom Kipur* çıkışında eti, *Koen Gadol* tarafından yenir.

Mizbeah'ta – Dışarıdaki büyük *Mizbeah'ta*. Her ne kadar bunların kan işlemlerinin bir kısmı içerideki altın *Mizbeah'ta* gerçekleştirilmişse de, makbul kısımların yakılması, orada yapılamaz (bkz. Şemot 30:9; Raşi).

❧ ***Diğer korbanlar.*** Bu bölüm, gün içinde sunulan bütün *korbanlardan* bahsetmez. Burada bahsedilenler, *Yom Kipur*'daki onarım sağlama amaçlı *korbanlardır*. Ancak bunların dışında başka getirilenler da vardır: Öncelikle yılın her günü getirilen [ve *Ola-korbanı* şeklinde sabah ve akşam birer tane gerçekleştirilen] iki *Tamid-korbanı* ve onlara bağlı *Minha* ve *Neseh* işlemleri (Bamidbar 28:1-8) vardır. Yine her gün olduğu gibi, sabah ve akşam tütsü işlemi yapılır [ve bu, *Yom Kipur*'da *Kodeş Akodaşim*'de yapılandan farklıdır]. Ayrıca *Yom Kipur* için özel olarak getirilen *Musaf korbanları* (Bamidbar 29:8-11) adı altında,

Ola-korbanı olarak genç bir boğa, bir koç (bkz. p. 5 açık.) ve yedi kuzu getirilip, bunların her birine eşlik eden *Minha* ve *Neseh* işlemleri gerçekleştirilir, *Hatat-korbanı* olarak da bir teke getirilir. Dahası, eğer o gün *Şabat*'a rastlarsa, bu günün gerektirdiği *Musaf korbanları* (Bamidbar 29:9) adı altında, *Ola-korbanı* olarak iki kuzu getirilip bunlara eşlik eden *Minha* ve *Neseh* işlemleri de yapılır.

26. *Azazel'e gönderen* – “*Azazel* adlı yerdeki sarp uçurumdan aşağı yuvarlayan”.

Giysilerini mikveye daldırır – Canlı olan hiçbir hayvan *tame* değildir; dolayısıyla *tuma* da aktarmaz. *Azazel'e* giden teke de bu konuda bir istisna değildir. Yine de Tora, bu tekeyi *Azazel'e* götürme işlemini yapan kişinin *tame* olduğunu belirtmektedir. Bu özel bir durumdur ve *tuma* hayvandan değil, işlemin kendisinden kaynaklanır. Bu kişi çölde kampın sınırlarından çıktığı [ya da Yeruşalayim surlarını terk ettiği] anda, hem bedeni hem de giysileri *Rişon Letuma* derecesinde *tame* olur. Zira bu kişi “gönderen” sıfatını, bu sırada alır (*Mişna* – *Yoma* 6:6; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Kampa gelebilir – Yani tamamen arınması için akşam olana kadar beklemesine gerek yoktur (İbn Ezra). Yine de *Mişna*'ya göre bu kişi *Azazel'den* iki mil kadar gerideki son durak çardağına geri dönüp akşam olana kadar orada beklerdi (*Mişna* – *Yoma* 6:6).

²⁴ “[Ama önce, beyaz giysileri çıkarır,] Bedenini kutsal bölgede *mikveye* daldırır ve [normal ibadet] giysilerini giyer. Çıkıp kendi *Ola-korbanını* ve halkın *Ola-korbanını* gerçekleştirir; [böylece] hem kendisi hem de halk için onarım sağlar.

²⁵ *Hatat-korbanının* en makbul kısımlarını da *Mizbeah*’ta tütürür.

²⁶ “Tekeyi *Azazel*’e gönderen, giysilerini *mikveye* daldırır; bedenini de *mikveye* daldırdıktan sonra kampa gelebilir.

24-28. İbadetin son aşamaları. Yukarıda belirtildiği gibi, bu bölümde anlatılan işlemler p. 23’te anlatılanlardan önce yapılır. Burada anlatılan her şey, *Koen Gadol* tarafından, altın giysileri içinde yerine getirilir.

24. Kutsal bölgede – Avluda (bkz. 10:13). II. *Bet-Amikdaş* döneminde, bahsedilen *mikve*, avludaki “**Bet Aparva** – *Parva Odası*” adlı bölmenin çatısında yer alırdı. Güne özel dört dalış – bu da dahil olmak üzere – bu *mikvede* yapılırdı. Fakat *Bet-Amikdaş* sınırları içine giren herkesin yapması gereken ilk dalış, kutsal olmayan bir bölgede yer alan “**Şaar Amayim** – *Su Kapısı*” adlı yerdeki *mikvede* gerçekleştirilirdi (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yoma* 31a; Raşi).

Bet Aparva, *Bet-Amikdaş*’ın avlusundaki bir yapıydı. *Talmud* (*Yoma* 35a), Parva’nın, Persli bir büyücü olduğunu anlatır. Raşi, oradaki açıklamasında, bu yapıyı Parva’nın inşa ettiğini belirtir. Rabenu Hananel’e göre ise, Parva *Yom Kipur*’da *Koen Gadol*’un *Kodeş Akodaşim* içinde yaptığı ibadeti görmeyi o kadar arzulamıştır ki, *Bet-Amikdaş*’ın altından o yöne doğru bir tünel kazmıştır. Fakat *Koenler* kazıyı fark etmiş Parva’yı suçüstü yakalamışlardır. Yine de, yanlış şekilde ifade bulmuş olan bu samimi öğrenme isteğini takdir etmek için, bu odaya onun ismi verilmiştir. Bu odada *korbanların* derileri tuzlanırdı (*Mişna* – *Midot* 5:3; bkz. Roş, Rambam ve Raşas o.a.).

Mikveye daldırır ... giysilerini giyer – p. 4’ten, beyaz giysileri giymeden önce *mikveye* dalmanın gerekliliği öğrenilmektedir. Bu pasukta ise altın giysileri giymeden önce de *mikveye* dalma şartı öğretilmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yoma* 32b; Raşi).

Öte yandan bu pasukta bir başka kurala da gönderme yapılmaktadır. Pasukta geçen “*mikveye* dalma” ifadesinin tam karşılığı “yıkamak”tır. Bundan önceki pasukta giysilerin

çıkarılmasından, şimdiki ise önce “yıkamaktan” ve başka giysilerin giyilmesinden bahsedilmektedir. Kısacası “yıkama” kavramı, “giysi çıkarma” ve “giysi giyme” kavramlarının arasına yerleştirilmiştir. Bu şekilde yıkanma, bir yandan hem gi-yinme hem de soyunmayla bağdaştırılmıştır, bir yandan da giyinme ve soyunma arasında bir paralellik kurmaktadır. Buradan iki kural türer: [1] *Koen Gadol Yom Kipur* ibadeti boyunca giyindiğinde ve soyunduğunda el ve ayaklarını yıkamakla yükümlüdür. Bu işleme “**Kiduş Yadayim VeRaglayim** – *El ve Ayakların Kutsanması*” adı verilir. [2] Ayrıca bu işlem, hem giyinme hem de soyunma sırasında, “giyinirken” yapılır. Başka bir deyişle *Koen Gadol* bir giysiyi çıkarmadan önce el ve ayaklarını yıkar, giysiyi çıkarır, *mikveye* dalar, diğer giysiyi giyer, el ve ayaklarını tekrar yıkar. Bu da her *mikveye* giriş sırasında el ve ayakların iki kez yıkanmasına dair gerekliliğin kaynağıdır (*Talmud* – *Yoma* 31b-32a). Dolayısıyla p. 23’ün, normal kronolojik sıraya uymamasına karşın p. 22-24 arasına yerleştirilmesinin bir başka olası nedeni de budur. Bu sayede, bu kuralın dayandığı giyinme-yıkanma-soyunma ilişkisi kurulmuştur.

[Normal ibadet] Giysilerini – Yani yıl içinde de giydiği sekiz parçadan oluşan altın giysilerini (Raşi).

Kendi Ola-korbanını – Koç (bkz. p. 3; Raşi).

Halkın Ola-korbanını – Koç (bkz. p. 5; Raşi). Önce de belirtildiği üzere, Hahamlar arasında, bu koçun, Bamidbar 29:8’de söylenen koçla aynı mı yoksa farklı bir koç mu olduğu konusunda bir görüş ayrılığı söz konusudur (bkz. p. 5 açk., *Bir koç* k.b.). İbn Ezra’ya göre, *Yom Kipur*’a özel bir ek olarak getirilmesi Bamidbar 29:8’ce istenen tüm *Ola-korbanları*, yani genç bir boğa, bir koç ve yedi kuzu da bu aşamada yapılır.

Hem kendisi hem de halk için onarım sağlar – Çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere, *Ola-korbanı*,

כִּזְוָתָהּ

27

פֶּרֶךְ הַחֲטָאת וְאֵת | שְׁעִיר הַחֲטָאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר
בְּקֹדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחְוֶן לְמַחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֲזָרָתָם
וְאֶת־בִּשְׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם: כֹּה וְהִשְׂרָף אֹתָם יַכִּבֵּם בְּגִדֵּי וְרַחֵץ
אֶת־בִּשְׂרוֹ בַּמֵּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹא אֶל־הַמִּחֲנֶה:

28

isimleri sadece II. *Bet-Amikdaş* dönemine aittir. Ayrıca o dönemde *Aron Aberit* yoktu ve *Kodeş Akodaşim*'in önünde arka arkaya iki *Parohet* vardı (bkz. p. 2 açık.).].

Yom Kipur'dan yedi gün önce *Koen Gadol*'un evine "*Av Bet Din – Baş Yargıç*", "*Nasi – [Sanedrin] Başkanı*[1]", *Koen Gadol* vekili, kral ve yetmiş *Sanedrin* üyesi gelir. *Sanedrin*'in büyükleri, *Koen Gadol*'a yapacağı ibadetin önemi, gireceği yerin kutsiyeti ve Tanrı Huzuru'ndaki onarımın ona bağlı olduğu hatırlatmasında bulunurlar, tembih ve ikazlarını iletirler, *Teşuva* yapmasını ve diğer *Koenler*'i de bu konuda uyarmasını telkin ederler. *Koen Gadol* onları temin eder ve hep birlikte evden ayrılarak *Azara*'daki (Avlu) [Eski Yunanca'da "Kralın Memurları" anlamına gelen] "*Paledrin*" adlı bölme gelirler. *Koen Gadol* burada tüm *Koenler*'i toparlar ve olası hataları konusunda *Teşuva* yapmaları için onlara telkin ve tavsiyede bulunur. Kral *Koen Gadol*'la konuşur ve *Kodeş Akodaşim*'den sağ salım çıktıktan sonra kendisini onurlandıracağını söyleyerek onu cesaretlendirir. *Koen Gadol Bet-Amikdaş*'a geliş sırasında kalabalık bir kortej ve büyük törenlerle uğurlanır.

Herhangi bir kusur ya da *tuma* ortaya çıkması olasılığına karşılık yedek bir *Koen Gadol* atanır. Yedi gün boyunca, sabah ve akşam yapılan *Tamid*-korbanının kan işlemlerini ve tütsü işlemini, *Menora*'nın kandillerini düzenleme, *korban* parçalarını yakma işlemlerini *Koen Gadol* yapar [yılın diğer günlerinde ise bunlar diğer *Koenler* tarafından yapılabilir; ama isterse *Koen Gadol* önceliklidir]. *Sanedrin* üyesi büyükler her gün *Koen Gadol*'a bu peraşayı okurlar ve belki öğrenmediği, belki de unutmuş olabileceği gerekçesiyle ondan da okumasını isterler [zira her ne kadar *Koen Gadol* tüm *Koenler* arasında en bilgili ve yüksek düzeylisi olması gerekiyorsa da, II. *Bet-*

Amikdaş döneminin bazı zamanlarındaki yozlaşmışlık ortamında, *Koenlik* rüşvetle alınıbiliyor, cahil hatta *Koen* ailesine bile mensup olmayan kişilerin *Koen Gadol* olduğuna rastlanabiliyordu]. *Yom Kipur*'dan önceki günün sabahı *Koen Gadol Azara*'nın doğu kapısında durur ve alışması için önünden büyük ve küçükbaş hayvanları geçirirler [teke Bene-Yisrael'in günahlarını temsil ettiğinden, morali bozulması için, teke geçirmezler]. Yedi gün boyunca yeme içme konusunda *Koen Gadol* serbest bırakılır; ama *Yom Kipur* arifesinde gün batımı öncesinde, [oruçtan önceki son yemekte] fazla yemesine izin verilmez; zira aşırı yemek uykuyu getiren bir etkidir [oysa o gece *Koen Gadol* uymamalı; gece kirliliği yaşama olasılığı bertaraf edilmelidir]. Arifede, *Koen Gadol*'a [Tsadoki tarikatına mensup olması olasılığına karşı (bkz. p. 13, *İki tarikat* k.b.)] ibadette hiçbir değişiklik yapmayacağına dair yemin ettirilir. Eğer bilgili biriye, ibadete ilişkin *Alahalar*'ı Tora'nın pasuklarıyla ve *Midraşlar*'la tekrarlar; değilse, ona Hahamlar açıklarlar. Kutsal metinleri okumaya alışkınsa, okur; değilse, başkaları ona okurlar [bu da, *Koen Gadol*'un cahil biri olabildiği acıklı dönemlere işaret etmektedir]. Okunan metinler, insanın dikkatini uyanık tutan İyov, Ezra ve Divre Ayamim ve bazen Daniel kitaplarıdır. O gece uyuklamaya başladığı takdirde, genç *Koenler* parmaklarını şaklatıp onu uyarırlar, ayağıyla soğuk taşa basmasını söylerler. Sabah olup *korban* kesme vakti gelene kadar onu ilahiler vs. ile meşgul ederler. *Terumat Adeşen* (6:1-6 açık.) işlemi normal günlerde sabah horoz ötüşü civarında yapılmasına karşın, *Yom Kipur*'da gece yarısından itibaren yapılır. Bu sayede tan vaktinden itibaren *Koen Gadol* için her şey hazır olur.

Korbanın kesim vakti gelince *Koen Gadol*, *Şaar Amayim*'e (p. 24 açık.) gelir, halkla arasına keten

²⁷ “Kanları Kutsal’da onarım sağlamak üzere [içeri] getirilen *Hatat*-boğası ile *Hatat*-tekesini [birisi] kampın dışına çıkarır. [Bunların] Derilerini, etlerini ve [bağırsaklarındaki yemek] artıklarını ateşte yakarlar.

²⁸ Onları yakan, giysilerini *mikveye* daldırır; bedenini de *mikveye* daldırdıktan sonra kampa gelebilir.

27. [İçeri] – Kanlarıyla işlem yapmak üzere *Kodeş*’e ve *Kodeş Akodaşim*’e (Raşi; krş. *Mizrahi*; krş. *Sifte Hahamim*).

***Hatat*-boğası ile *Hatat*-tekesini** – En başta Aaron’un kendisi ve diğer *Koenler* adına getirdiği boğa ile kurada “*L’Aşem*” çıkan tekeden bahsedilmektedir.

Tora burada sözcükten tasarruf edebilirken, “*Hatat*” sözcüğüne iki kez yer vermekte, bu şekilde başka bir kurala gönderme yapmaktadır: Buradaki boğa ve teke gibi, kanları *Kodeş*’in içine getirilen ve kalan kısımları kamp dışında yakılmayı gerektiren diğer bazı *korbanlar* vardır (bkz. 1:6 açık., *Derisini yüzer ... parçalarına böler* k.b.). Tora burada boğa ve tekeyi yakan kişinin bedeni ve giysilerinin *tame* olduğunu söylemekte, benzer diğer *korbanlar*da ise böyle bir şeyden bahsetmemektedir. Buradaki ek “*Hatat*” sözcüğü, işte söz konusu diğer benzer *korbanlar* için de aynı kuralın geçerli olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla o *korbanları* yakma görevini yerine getiren bir kişi de bedeni ve giysilerini *mikveye* daldırana kadar *tamedir* (*Talmud* – *Zevahim* 83a). Öte yandan tıpkı *Yom Kipur*’a özel bu *korbanlar*dan, diğer benzer *korbanlar*la ilgili bu kuralın öğrenilmesi gibi, onlarla ilgili bir kuraldan da *Yom Kipur* *korbanları*yla ilgili bir kural öğrenilmektedir: Tora burada boğa ve tekenin artıklarının kampın dışına çıkarılıp yakıldığından söz etmekte, ama tam mekan belirtmemektedir. Bu işlem de, benzer diğer *korbanlar* için olduğu gibi, kampın [ya da Yeruşalayim’in] dışındaki, *Mizbeah*’ta biriken küllerin döküldüğü özel bir yerde yapılır (bkz. 4:11-12, 4:21).

[Birisi] – Daha doğrusu “[birileri]”. Bu işle görevlendirilen kişiler (krş. Ramban). Alternatif olarak “*Koen Gadol*, bunların kampın dışına çıkarılmasını emreder” (İbn Ezra). Hayvanlar ana parçalara ayrıldıktan sonra (*Daat Mikra*) iki sırğa geçirilip, dört kişi tarafından omuzlarda taşınarak, yakılmak üzere şehir dışındaki *Bet-Adeşen* adlı özel yere çıkarılır (bkz. 1:6 açık.).

28. Onları yakan – Önceki pasukta “*yakarlar*” şeklinde çoğul, burada ise “*yakan*” şeklinde tekil ifade kullanılmıştır. Bu bir kuralı öğretir: Yakma işlemini birkaç kişi bir arada yapmışsa, örneğin biri ateşi getirmiş, diğeri odunları dizmiş, biri de hayvanları yakmışsa, bunlar arasında sadece *korbanları* yakan kişinin [ve varsa yakma konusunda ona yardım eden kişinin] bedeni ve giysileri *tame* olur (Ramban). Hayvanları buraya getiren kişiler de, yakan kişiler gibi *tame* olurlar ve bu *tuma*, *Bet-Amikdaş* sınırlarını terk ettikleri anda başlar (*Yad* – *Para Aduma* 5:5). Bahsedilen, *Rişon Letuma* derecesinde bir *tumadır* – hem beden hem de giysiler için (*Daat Mikra*).

Kampa gelebilir – Bedenini ve giysilerini *mikveye* daldırdıktan sonra ayrıca gün batımını beklemesine gerek yoktur (İbn Ezra).

☞ *Yom Kipur İbadet Düzeni* – *Seder Aavoda*

Bu noktada *Yom Kipur* ibadeti ile ilgili geniş bir özet sunuyoruz. Bu özet, *Mişna*’nın *Yom Kipur*’a ayrılmış kısmı olan *Yoma*’da yazılı olan düzen (Rabi Pinhas Keati’nin açıklamaları ışığında), *Yom Kipur*’da *Musaf* duasının bir parçası olarak okuduğumuz “*Seder Aavoda – İbadet Düzeni*” ve *Meam Loez*’den derlenmiştir. Her ne kadar *Yom Kipur* ibadetine ilişkin detaylarda fikir birliği varsa da, otoriteler arasında, güne ait *Musaf* *korbanları* ve onlara bağlı bazı detayların hangi aşamada yapıldığına dair farklı görüşler vardır. Burada verdiğimiz, daha çok Ramban’ın (*Yad* – *Avodat Yom Akipurim* 4:2) aktardığı *Alaha* ile, Türkiye Yahudi cemaati ve diğer bazı Sefarad cemaatlerinin geleneğine göre *Yom Kipur*’da okunan *Seder Aavoda* metnini temel almaktadır. Çeşitli aşamalardaki bazı detayları yukarıdaki pasuklardaki açıklamaların içinde vermiştik. Burada ise, pasuklarda doğrudan değinilmeyen yerlerde biraz detaya inecek, daha önce açıklanan bölümleri ise genel terimlerle geçerek, açıklandıkları yerlere referans vereceğiz. Buradaki düzen özellikle II. *Bet-Amikdaş* dönemindeki çevresel koşullara göre açıklanmaktadır [örneğin *Bet-Amikdaş*’ta belirli bazı bölümlerin

(ikinci giriş) bir yukarı, yedi aşağı yönlü serpmeye yapar (p. 14 a.çk.), sonra *Ehal'e* çıkıp, oradaki altın bir yuvaya kabı bırakır. *Azara*'ya çıkar, *Hatat*-tekesini ona getirirler, onu keserek kanını kaba alır. Tekrar *Kodeş Akodaşim'e* girerek (üçüncü giriş) bir yukarı, yedi aşağı yönlü serpmeye yapar (p. 15). *Ehal'e* çıkar, boğanın kanını alıp, tekenin kanını oradaki ikinci bir altın yuvaya bırakır. *Parohet*'in önüne gelir ve *Aron Aberit*'in [olması gereken yerin] tam karşısına gelecek hizada durup bir yukarı, yedi aşağı yönlü serpmeye yapar. Tekenin kanını alıp, boğanın kanını yuvaya bırakır ve tekenin kanıyla aynı yerde ve aynı şekilde bir yukarı, yedi aşağı yönlü serpmeye yapar (p.16). Boğa ve tekenin kanlarını karıştırır ve tütsü *Mizbeahı*'na gelerek karışımı köşe çıkıntılarına sürer (p. 18 a.çk.) ve ardından *Mizbeah*'ın üst yüzeyindeki külleri kenara çekip, temizlediği merkeze doğru kanı yedi kez serper (p. 19 a.çk.); ardından *Azara*'ya çıkıp kapta kalan kanı dışarıdaki büyük *Mizbeah*'ın kaidesinin batı kenarına döker (4:7 a.çk.).

Azazel'e gönderilecek olan tekenin yanına gelip, ellerini onun başına dayayarak tüm halk adına itirafta bulunur (p. 21 a.çk.). Tekeyi, onu götürmek üzere görevlendirilen adama verir. Bu kişi görevini yapar (p. 22 a.çk.). Bu arada *Koen Gadol* kendi *Hatat*-boğası ve halkın *Hatat*-tekesinin *Mizbeah*'ta yakılacak kısımlarını çıkarıp bir çanağa koyar. Dört görevli, boğa ve tekeyi *Bet Adeşen'e* götürüp yakar (p. 27 a.çk.). *Koen Gadol'a* tekenin *Azazel'e* ulaştığı haberi verildikten sonra (p. 22 a.çk.), *Koen Gadol*, Tora'nın bu bölümünü okumak üzere kadınlara ayrılmış bölgede yer alan sinagoga gelir. Bu sırada isterse üzerindeki beyaz giysilerle, isterse de [Tora'nın okunması "ibadet" sınıfında olmadığı için] kendi şahsi entarisiyle durur. Sinagogdan sorumlu kişi (*Hazan*; günümüzdeki kullanımla *Şamaş*), *Sefer-Tora'yı* alıp sinagogun yöneticisine (günümüzdeki kullanımla *Gabay*), o *Koen Gadol'un* vekiline, o da *Koen Gadol'a* verir. *Koen Gadol* ayağa kalkıp *Sefer Tora'yı* alır ve Tora okunmadan önce söylenen berahayı söyleyip, ardından bu peraşayı (Vayikra 16:1-34) okur. Sonra *Sefer-Tora'yı* biraz daha ileriye sarıp, Emor peraşasından *Yom Kipur*'la ilgili kısmı (Vayikra 23:26-32) okur [bu ikinci kısım günümüzde *Yom Kipur*'da okunmaz]. Sonrasında *Sefer-Tora'yı* kapatır ve "Burada, okuduğumdan daha fazlası yazıyor" diyerek, Pinehas peraşasında, günün *Musaf korbanlarını*

listeleleyen kısmı (Bamidbar 29:7-11) ezbere okur [zira *Sefer-Tora'yı* oraya kadar sarmak vakit alacak ve bu "*Torah Tsibur – Cemaate Külfet*" olacaktır]. Okumanın ardından sekiz tane beraha söyler: Tora için [okumanın sonrasında söylenen beraha], ibadet için [*Amida*'daki *Retse* paragrafı], şükran için [*Amida*'daki *Modim* paragrafı], günahların affı için [*Amida*'daki *Selah Lanu* paragrafı; ama bu berahayı normalden farklı olarak "Halkı Yisrael'in günahlarını affeden" şeklinde bitirir], *Bet-Amikdaş* için [devamlılığını sürdürmesi ve *Şehina*'nın orada barınması dileğiyle; "Tsiyon'da barınan" (*Talmud Yeruşalmi*) ya da "Tsiyon'u Seçen" (*Meam Loez*) sözleriyle bitirir], Yisrael için [*Şehina*'nın Yisrael'den ayrılmaması dileğiyle; "Yisrael'i seçen" sözleriyle bitirir], *Koenler* için [yaptıkları ibadetin kabul edilmesi dileğiyle; "*Koenler'i* kutsal kılan" sözleriyle bitirir] ve yapılan dualar için [bunların dinlenip kabul edilmesi dileğiyle; "Duayı dinleyen" sözleriyle bitirir]. *Koen Gadol'un* Tora'yı okumasıyla boğa ve tekenin şehir dışında yakılması aynı sıralarda yapılır ve ikisi uzak yerler olduğu için birine tanık olan diğerine tanık olamaz (*Mişna – Yoma* 7:2).

Eğer okumasını kendi entarisiyle yaptıysa, beyaz giysilerini çıkarmadan önce el ve ayaklarını yıkamıştır. Eğer beyaz giysilerle okumuşsa el ve ayaklarını şimdi yıkar (dördüncü yıkama), *Bet Aparva*'daki (p. 24 a.çk.) *mikveye* dalar (üçüncü dalış), kurulanır ve kendisine getirilen altın giysilerini giydikten sonra el ve ayaklarını tekrar yıkar (beşinci yıkama). Çıkıp önce *Musaf korbanlarına* dahil olan ve normal bir *Hatat-korbanı* olarak işlemleri dışarıdaki *Mizbeah*'ta gerçekleştirilen tekenin (Bamidbar 29:11) işlemlerini yapar [akşamına bunun etini yiyecektir (p. 25 a.çk.)]; sonra da kendisi ve halk için birer *Ola-korbanı* olarak getirilen iki koçun işlemlerini gerçekleştirir (p. 24). Hem bahsedilen *Musaf* tekesinin hem de şehir dışında yakılan *Hatat*-boğası ile *Hatat*-tekesinin [ki bu ikisinin *Mizbeah*'ta yakılacak kısımları daha önce bir çanağa koyulmuştu] gereken kısımlarını *Mizbeah*'ta tütündürür; iki koça ait *Minha'yı* gerçekleştirir. Sonra, o gün yapılan tüm *Musaf korbanlarına* ait *Neseh* işlemlerini tamamlar. Ardından [her gün akşam üstü ikincisi yapılan] *Tamid-korbanını* yapar (Bamidbar 29:8). Bunlar bitince tekrar el ve ayaklarını yıkar (altıncı yıkama), altın giysilerini çıkarıp *mikveye* dalar (dördüncü dalış), kurulanır ve kendisine

bir çarşaf gererler. Onun arkasında günlük giysilerini çıkarır, *mikveye* dalar (ilk dalış), çıkıp kurulanır [zira kutsal giysilerle teni arasında en ufak bir engel, hatta bir su damlası bile olmamalıdır]. Kendisine getirilen altın giysilerini giyer, el ve ayaklarını yıkar (ilk yıkama). Günün ilk *korbanı* olan [ve yılın her günü sabah ve akşam yapılan] *Tamid-korbanı* keser (bkz. Şemot 29:38-46 açık.). Kesim işleminin asgari gerekliliğini tamamladıktan sonra devamını başka bir *Koen*'e bırakır ve kanı bir kaba alır [zira günün tüm işlemleri *Koen Gadol* tarafından yapılmalıdır]. Kanı *Mizbeah*'ın duvarına çarpar (6:2 açık.). *Ehal*'e girer *Menora*'nın yedi kandilinin beşini hazırlar, altın *Mizbeah*'ta sabah tütsüsünü tütürür ve *Menora*'nın diğer iki kandilini hazırlar (bkz. Şemot 30:7 açık.). Çıkıp *Tamid-korbanı*nın kelle ve diğer organlarını gereken şekilde *Mizbeah*'ta tütürür (bkz. 1:8-9). *Tamid-korbanı*na ait *Minha*'yı (Bamidbar 29:5) yaptıktan sonra *Koen Gadol*'un her gün sabah ve akşam yaptığı *Minhat Havitin*'in (6:13 açık.) yarısını gerçekleştirir, ayrıca *Tamid-korbanı*na ait *Neseh* işlemini (Bamidbar 29:7) de tamamlar. Eğer o gün aynı zamanda *Şabat* ise, *Şabat*'a özel *Musaf* olarak iki kuzuyu *Ola-korbanı* şeklinde yapar, onun yanında gelen *Minha*'yı gerçekleştirir (Bamidbar 29:9-10). Ayrıca *Şulhan*'ın üzerindeki özel ekmekleri düzenler (Şemot 25:30), oradaki iki tütsü kepçesindeki günlüğü tütürür (bkz. Şemot 25:29 açık., *Tütsü kepçeleri* k.b.) [son iki cümlede açıklananlar, her *Şabat* rutin olarak yapılan işlemlerdir]. Ardından *Yom Kipur*'a özel *Musaf* olarak genç bir boğa ve yedi erkek kuzuyu *Ola-korbanı* şeklinde yapar, onlara bağlı *Minha* işlemlerini gerçekleştirir (Bamidbar 29:8-9). Hem *Yom Kipur* hem de [o gün *Şabat* ise] *Şabat* için yapılan, *Musaf korbanlarına* ait *Neseh* işlemlerini ise bu noktada yapmaz, akşama doğru hep birlikte tamamlar.

Bet Aparva'ya (p. 24 açık.) gelir; halkla arasına keten bir çarşaf gererler, el ve ayaklarını yıkar (ikinci yıkama), altın giysilerini çıkarır, *mikveye* dalıp çıkar (ikinci dalış), kurulanıp, getirilen beyaz keten giysileri giyer, el ve ayaklarını yıkar (üçüncü yıkama). Kendine ait genç boğaya yaklaşır ve onun doğusunda, batıya bakar şekilde durur, ellerini boğanın başına dayayıp, Yüce Tanrı'nın Huzuru'nda huşu içinde kendisi ve eşi için itirafta bulunur (p. 6 açık.). Sonra *Mizbeah*'ın kuzeyinde kalan kısımda, *Azara*'nın doğu

kenarındaki *Nikanor Kapısı*'na (14:11 açık.) gelir. Oradaki iki teke için kura çeker (p. 8 açık.) ve kurada "*Aşem Adna*" ibaresi çıkan tekeyi "*Aşem Adna Hatat-korbanı*" olarak belirler (p. 9 açık.). *Azazel*'e gönderilecek tekenin boynuzları arasına kırmızı bir yün kurdele bağlar ve onu çıkarılacağı kapıda bekletir. Başkalarıyla karışmaması için diğer tekenin boynuna kırmızı bir iplik bağlar. Ardından kendi boğasının yanına döner, ellerini başına dayayıp kendisi ve tüm *Koen* ailesi için itirafta bulunur. Sonra boğayı [ilk *korbanda* yaptığı gibi asgari gereklilikle] keser, kanını bir kaba alır ve kabı bir *Koen*'e verir. Bu *Koen*, sıra sıra mermer döşenmiş olan *Azara*'da, *Ehal*'in girişi tarafına göre dördüncü mermer sırada bekleyip, pıhtılaşmaması için kanı sürekli karıştırır. *Koen Gadol* bir kor küreği alıp *Mizbeah*'ın tepesine çıkar, orada özellikle bu işlem için yakılmış olan odun yığını karıştırarak, küreğe için için yanan korlar doldurur (p. 12 açık.), *Mizbeah*'tan inip kor dolu küreği, kanı karıştırmakta olan *Koen*'in yakınında, dördüncü döşeme mermeri sırası üzerinde yere bırakır. İbadete özel araç gerecin bulunduğu bölmeden, *Koen Gadol* için altın bir kepçe ve içi normalden de ince hale getirilmiş (a.y.) tütsü karışımıyla dolu olan bir kürek çıkarılır. *Koen Gadol* iki avucunu birleştirerek, bunları tam dolu olacak şekilde tütsü karışımıyla doldurur (a.y.) ve altın kepçeye boşaltır. Kor küreğini bıraktığı yerden sağ eline, kepçeyi de sol eline alıp *Ehal*'e girer. Öndeki *Parohet*'in (bkz. p. 2 açık.) güney tarafındaki açıklıktan araya girer, kuzeye doğru dönüp ikinci *Parohet*'in o yandaki açıklığından geçerek *Kodeş Akodaşim*'e gelir (ilk giriş). *Parohet* boyunca güney yönünde ilerleyip *Aron Aberit*'in [olması gereken yerin] önüne ulaşır ve kor küreğini iki taşıma sırtığının [olması gereken yerlerin] arasında "*Even Şetiya – Temel Taşı*"nın üzerine koyar [Geleneksel bilgilere göre, dünya yaratıldığı zaman ilk yaratılan taş budur. I. *Bet-Amikdaş* döneminde *Aron Aberit*, yerden 3 parmaklık bir yükseltiyle çıkan bu taşın üzerinde dururdu]. Kepçedeki karışımı avuçlarına geri aktardıktan sonra, kürekteki korların üzerine bırakır. Tütsünün dumanı yükselip tavandan duvarlara ulaşır ve *Kodeş Akodaşim* tamamen dumanla kaplandıktan sonra *Koen Gadol* geri geri giderek, girdiği yoldan dışarı çıkar. *Ehal*'e geldiğinde kısa bir dua eder (p. 13 açık.).

Azara'ya çıkıp, boğanın kanını karıştıran *Koen*'in elinden kabı alır, tekrar *Kodeş Akodaşim*'e girerek

כַּח וְהִיתָה לָכֶם

לַחֲקֵת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֶנּוּ אֶת־נַפְשֵׁיכֶם
וְכָל־מִלְאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזִחָה וְהֶגֶר הֶגֶר בְּתוֹכְכֶם:

Oruç tutmalı – Targum Yonatan; krş. Talmud – Yoma 77a; Saadya Gaon.

Tam çeviriyle “canınıza eziyet etmeli” ya da “kendinize eziyet etmeli”. İbn Ezra’nın işaret ettiği üzere, Tanah boyunca “Nefes – Can” ve “İnuv – Eziyet” kavramlarının yan yana kullanılması, oruç anlamını taşır [örneğin: “eziyet çeken canı doyur” (Yeşaya 58:10)]. Dolayısıyla bu bir deyimdir ve Tanah boyunca yeme-içmeden uzak durmayı, yani oruç tutmayı ifade eder (Talmud – Yoma 74b).

Bu, pasukta bahsi geçen iki kısıtlamanın yan yana verilmesinden de anlaşılmaktadır. Nasıl ki bir kısıtlama “melaha yapmama” şeklindeyse, yani pasif davranmayı gerektiriyorsa, aynı şekilde diğer kısıtlama da pasif bir davranış, yani yasaklamayı ifade eder. İnsanın kendine pasif olarak eziyet etmesi, bazı fiziksel zevk ya da ihtiyaçlardan uzak durmasıyla olur (Talmud – Yoma 74b). Tora Yom Kipur’la ilgili olarak “cana eziyet etme” ifadesini tam beş kez emir şeklinde kullanmaktadır (burası, p. 31, 23:27, 23:32 ve Bamidbar 29:7). Bu da Yom Kipur’da yasak olan beş şeye destek oluşturur: [1] Yemek-içmek (deyimin asıl anlamı budur); [2] yıkanmak; [3] vücuda ferahlatıcı yağ [ya da losyonlar] sürmek; [4] deri ayakkabı giymek ve [5] eşler arası ilişki (Talmud – Yoma 76a; Yad – Şevitat Asor 1:5). Bunlardan yıkanmak, özellikle zevk ya da ferahlatma amaçlı olandır; fakat belirli bir kir, asgari miktarda suyla çıkarılabilir. Ayrıca Tora’nın dilinde “ayakkabı”, sadece “deriden mamul ayakkabı”yı ifade eder. Yani bunun dışındaki her türlü ayakkabı, deri ayakkabıdan daha rahat olsa bile giyilebilir. Zira bu kuralın temelinde rahatlıktan farklı nedenler vardır.

Tora, canına eziyet etmeyen kişi için Karet cezasını öngörmüştür (23:29). Fakat bu ceza, beş yasaktan sadece yeme-içmeyi ihlal eden bir kişi içindir. Diğer dört yasağı ihlal eden kişinin cezası Karet değildir (Talmud Yeruşalmi – Yoma 8:1). Bunun olası bir nedeni, bir görüşe göre,

yeme-içme dışındaki yasakların “DeOrayta – Tora’dan” değil, “DeRabanan – Hahamlar’ca Öngörülmüş” yapıda olmasıdır. Tora’dan getirilen beş tane “eziyet” ifadesi ise, Hahamlar için, koydukları dört ek yasağı oturttukları birer destektir (Yad – Şevitat Asor 1:4-5; Magid Mişne o.a.; Talmud – Yoma 7b, Tosafot o.a.; Meiri). Diğer dört yasağın da DeOrayta olduğu görüşüne göre ise, Karet cezasının sadece yeme-içme için olmasının nedeni, “cana eziyet etmek” deyiminin özellikle bu ikisinden uzak durmayı ifade etmesidir. Diğerleri ise nispeten daha hafif yasaklardır (Rabenu Nisim) (Mişna – Yoma 8:1; Rabi Pinhas Keati o.a.). Yom Kipur’da bilinçli ve kasıtlı olarak büyük bir hurma boyunda bir şey yiyen ya da tek yanağını dolduracak miktarda bir şey içen kişi, Karet cezasını hak eder. Bunu unutkanlıkla ya da bilmediği için yapan bir kişi, Bet-Amikdaş döneminde Hatat-korbanı getirmekle yükümlü olurdu (krş. 4:27 açık.; ayrıca bkz. s.p. açık., Günahların Affı ve Onarımı k.b. Madde [3]). Yaşlı, hasta, zayıf kişiler Yom Kipur’la ilgili olarak bir Haham’a danışmalıdırlar.

Bir kişi, kendisine, bahsedilen beş yasağın dışında aktif olarak eziyet ederse, örneğin bedenine vurur, onu yaralar veya benzeri bir hareket yaparsa, bu emri yerine getirmiş olmaz. Aksine, Tora’nın, insanın kendisine zarar vermesini yasaklayan emrini ihlal etmiş olması olasıdır. Rambam, yukarıda sayılan beş konudaki yasağı listeledikten sonra şöyle der: “Tüm bunlardan el çekmek ... pozitif emirlerdir” (Yad – Şevitat Asor 1:4-5). Rambam’ın kelime seçimi önemlidir. Kişinin, Yom Kipur’da, yukarıda sıralanan eylemlerden “el çektiğini” belirtmektedir. Bu da, [her ne kadar basit anlam “eziyet” şeklinde olsa da] insanın oruç tutmasının temelinde acı çekmek değil, normal insani sınırlarını aşması olduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle kişi, oruç tutmakla, [yiyip içmemesi halinde normal işleyişini sürdüremeyecek olan] bedensel sınırlarını zorlayıp aşmış olmaktadır. Yom Kipur’da, bir Yahudi, Tanrı’ya hizmet eden ve yemeğe ihtiyaç

²⁹ “[Tüm bunlar] Sizin için ebedi bir kanun olacaktır. [Her yıl] Yedinci ayda, ayın 10’unda oruç tutmalı, hiçbir *melaha* yapmamalısınız – [bu kanun] hem doğuştan Yahudi hem de aranız katılan *Ger* [için aynı şekilde geçerlidir].

getirilen [sabahkilere göre daha düşük kalitede olan (p. 4 açk.)] beyaz keten elbiseleri giyip el ve ayaklarını yıkar (yedinci yıkama). *Kodeş Akodaşim*’e girip (dördüncü giriş), orada bırakmış olduğu kor küreği ile tütsü kepçesini alarak dışarı çıkar, el ve ayaklarını yıkar (sekizinci yıkama), beyaz giysilerini çıkarır, *mikveye* dalar (beşinci dalış), kurulanır ve kendisine getirilen altın giysilerini giyip, el ve ayaklarını yıkar (dokuzuncu yıkama). *Ehal’e* girerek her gün yapılan akşam tütsüsünü tütürür (Şemot 30:8), dışarı çıkıp *Tamid-korbanına* ait *Minha*’yı (Bamidbar 29:8), ayrıca akşama ait *Minhat Havitin*’i (6:13 açk.) yapar, *Tamid-korbanına* ait *Neseh* işlemini de gerçekleştirir (Bamidbar 29:8). *Ehal’e* girip *Menora*’nın kandillerini yakar (bkz. Şemot 30:8 açk.), Tanrı’nın Huzuru’nda eğildikten sonra çıkıp el ve ayaklarını yıkar (onuncu yıkama) ve altın giysilerini çıkarır. Şahsi giysilerini getirirler ve giyer.

Bet-Amikdaş’tan evine gidene kadar, *Koen Gadol*’a büyük bir halk kitlesi eşlik eder, *Koen Gadol* da, *Kodeş Akodaşim*’den sağ salım çıktığı için, *Yom Kipur* çıkışında büyük bir kutlama düzenlerdi.

Günümüzde *Bet-Amikdaş*, *korbanlar* ve *Koen Gadol* olmadığı için, bu kutsal ibadet yerine Hahamlarımız, ibadetin detaylarının okunmasını öngörmüşlerdir. Bu detaylar, *Musaf* duasının içinde, *Seder Aavoda* başlığı altında okunur. Bu noktada duayı yöneten kişi, bir anlamda *Koen Gadol*’un yerine geçer gibidir; bu nedenle, okuduğunu anlayan, konunun kutsiyetini kavramış bir Tora büyüğü olmalıdır. Başka vesilelerle, bir *korbanın* kurallarının öğrenilmesinin, Tanrı katında o *korbanın* fiilen gerçekleştirilmiş gibi kabul edildiği belirtilmişti. Aynı şey bu ibadet için de geçerlidir; ancak bu, sadece okunanların anlaşılması şartıyla doğrudur. Bu da mantıklıdır. Öğrenimin icraatın yerine geçebilmesi için, icraatla asgari müstereğe sahip olması gerekir. Bir kişi *korban* getirdiği sırada akli bambaşka yerlerde olduğu takdirde o *korban* geçerli değildir. Buna bağlı olarak, öğrenim sırasında da, kişi öğrendiği şeye konsantre olmadığı takdirde, hiçbir şey yap-

mamış gibidir. Bu nedenle *Yom Kipur* duaları sırasında bu bölümü tüm halk adına okuyan kişinin iyi, Tanrı’ya bağlı, Tanrı korkusuna sahip biri olması gerekir. Bu açıdan, sesi güzel olmasa da bir Tora büyüğü, çok güzel sesli olan ama okuduğu konusunda cahil olan birine göre tercih edilir. Her durumda, sadece duayı yöneten kişinin konuyu anlaması, halkı bu yükümlülükten muaf kılmaz. Bu nedenle, en azından genel anlamda okunanın anlaşılabilmesi için, okuyucunun *Yom Kipur* öncesinde göz atmak isteyebileceği düşüncesiyle, ibadetin bu geniş özetini burada vermeyi uygun gördük (*Meam Loez*).

29-34. Ebedi *Yom Kipur* kanunu. *Yom Kipur* ibadeti tamamlandıktan sonra, Tora, bu konudaki işlemlerin, yılda bir kez yapılacağını ve bu noktaya kadar açıklanan, *Mişkan*’daki [ya da *Bet-Amikdaş*’taki] işlemlerin dışında, ayrıca bu günde bazı kısıtlamaların da olduğunu belirtmektedir. Bu kısıtlamaların başında, oruç tutma ve işten el çekme gelmektedir.

29. [Tüm bunlar] – Şu ana kadar tarif edilen tüm ibadet işlemleri (İbn Ezra).

Yedinci ayda, ayın 10’unda – İlk ay Nisan’dan (Şemot 12:2) sayıldığında, yedinci ay *Tişri*’dir. Dolayısıyla 10 *Tişri* tarihine rastlayan *Yom Kipur*’dan bahsedilmektedir (*Targum Yonatan*). Bkz. 23:27.

Bu tarih, Moşe Rabenu’nun, Tanrı’nın Bene-Yisrael’i Altın Buzağı günahı sonrasında affettiğine dair müjdeyle döndüğü günü işaretler (bkz. Şemot 35:1 açk., *Bir araya getirdi* k.b.; Şemot 34:35 açk., *Ehul* k.b.). Dolayısıyla *Yom Kipur*, ebedi bir günah bağışlama günü olmak için en uygun tarihtir.

Tişri ayının eski ismi “*Yerah Aetanim – Güçlülerin Ayı*” şeklindeydi (Melahim I 8:2). Bunun nedeni, bu ay içindeki bayram ve özel günlerin güçlü temalar içermesi, bu şekilde kişiyi yaşamını doğru yönlendirmesi konusunda etkili olmasıdır (*Metsudat David* o.a.). Şemot 13:4’te gördü-ğümüz üzere Nisan ayının eski ismi de “*Hodeş Aviv – İlkbahar Ayı*” idi.

כִּי־בִינִים

הִזָּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה
תְּטַהְרוּ:

yoğunlaşabilir (Sforno). Böylece, varlığı sadece Tanrı tarafından bilinen günahlar için *Yom Kipur* onarım sağlar [zira bir kişi, farkında olmadığı bir günah hakkında pişmanlık duymayacak, *Teşuva* yapmayacaktır]. Dolayısıyla, kuşkuyla bir durum nedeniyle *Aşam Tahıy* kurbanı (bkz. 5:17-19 açık.) getirmesi gereken bir kişi, bunu getirmeden önce araya *Yom Kipur* girdiyse, bu *kurbanı* getirmekten muafır. Zira [kesin olarak bilinmeyen bir durum için ne olur ne olmaz diye getirilen] o *kurbanın* sağlayacağı onarımı *Yom Kipur* zaten sağlamış olur (*Talmud – Keritot* 25b).

Yom Kipur, sadece Tanrı'dan af dilemeye gelmeden önce *Teşuva* yapıp kendisini arındırmış kişiler için onarım sağlayabilir. Bunu yapan kişiyi, Tanrı Bizzat arındıracaktır (*Keli Yakar*). Her durumda, bu pasuk, gerekli şartları yerine getirmiş bir kişinin *Yom Kipur* sayesinde Tanrı'nın Huzuru'nda tamamen temizleneceğine dair ebedi bir sözdür (Rabenu Behaye).

☞ *Yom Kipur*'a neden ihtiyaç vardır?

Tora birçok emir ve yasakla doludur. Bu peraşanın öncesinde yiyeceklerle ilgili sınırlamalar ve *tuma* ile ilgili kurallarla kısıtlamalar verilmiştir. Bu bölümün ardından da cinsellikle ilgili çok ciddi kurallar, insanın kutsal olması konusundaki gereklilikler, bayramlar, insanlar arası ilişkiler gibi birçok kanun ve kural verilecektir. Öte yandan hiçbir insan mükemmel değildir; zaafı vardır ve “*günah kapıda pırsudadır*” (Bereşit 4:7); bu nedenle günah işlemeye yatkındır. Sonuç olarak insan kendisinden ümidi kesebilir, Tanrı'nın kendisini hiçbir zaman sevmeyeceği, hiçbir zaman O'na layık olamayacağı konusunda kendisini ikna edebilir ve bu şekilde Tanrı ile arasında yıkılması çok güç bir duvar örebilir. Açıkçası bu, sağlıklı olmamanın yanında, Tanrı'nın da istemediği bir şeydir. Bu yüzden Tora, yılda bir kez insana büyük bir fırsat tanımıştır ve her türlü günahtan arınabileceğini, Tanrı'nın onu daima geri kabul etmeye hazır olduğunu söylemektedir. Zira Tanrı-insan ilişkisinde iyi ya da kötü yönde

değişen taraf hep insandır (Rabenu Behaye). Tanrı değişmez. Ve insan, davranışlarını berbat edebileceğine inanıyorsa, bunları tamamen düzeltebileceğine de inanmalıdır (Breslaw'lı Rabi Nahman).

Bu nedenle insan günahkarlık bataklığına çok derin bir şekilde saplanmış olsa bile, gerçekten samimi bir şekilde *Teşuva* [=dönüş] yaptığı takdirde – evine “döndüğü” takdirde – Göklerdeki Babası'nın onu hiçbir şekilde geri çevirmeyeceğini bilir. Hahamlarımız'ın, “Yisrael için, 15 Av ve *Yom Akipurim* kadar sevinçli olan başka bir gün yoktur” (*Mişna – Taanit* 4:8) şeklindeki sözleri, bu bilgiden doğan duygusal mutluluğu, Tanrı'ya yakın olabilmek fırsatının daima var olduğu düşüncesinin verdiği manevi sıcaklığı tarif etmektedir (*Daat Mikra*).

☞ **Günahların Affı ve Onarımı.** Günahların affı hakkında *Mişna* şunları kaydeder: “[Bir kişinin, kasıtsız işlemiş olduğu bir günahın onarımı için getirdiği] *Hatat-kurbanı* (bkz. 4:27-35) ve [belli başlı kesin ve açık bazı suçların onarımı için getirilen] Kesin *Aşam-kurbanı* (*Aşam Vaday*; bkz. 5:20-26 açık.) [getirilmelerine yol açan günahlar için tam] onarım sağlar [zira kişi bu *kurbanları* getirmekle, *Teşuva*'nın üç şartını – pişmanlık, itiraf ve gelecekte tekrarlamama konusunda kararlılık – yerine getirmiş olur]. Ölüm veya *Yom Akipurim*, *Teşuva* koşuluyla onarım sağlar [yani kişi, ölümünden önce *Teşuva* yaparsa, ölümü o günahları için onarım sağlar; aynı şekilde *Yom Kipur*'dan önce *Teşuva* yapan kişinin günahları da onarım bulur]. *Teşuva* [tek başına] hem “yap” hem de “yapma” şeklindeki [emirlerin ihlaliyle oluşan bazı] hafif günahlar için [tam] onarım sağlar; fakat ağır günahlar için [sadece *Teşuva* yeterli değildir; *Teşuva* sadece durumu] askıya alır [ve ceza görmeyi engeller] ve *Yom Akipurim* gelip [bu ağır günahlar için tam] onarım sağlar” (*Mişna – Yoma* 8:8).

Talmud'da bu *Mişna* şöyle açıklanır (Not: Aşağıdaki bazı pasuk çevirileri, serbest yapılmıştır):

³⁰ Zira bu günde [*Koen Gadol*] sizi arındırmak üzere sizin için onarım sağlayacaktır; Tanrı'nın Huzuru'nda tüm hatalarınızdan arınacaksınız.

duymayan meleklerle benzer. *Teşuva*, Tanrı'nın Huzuru'nda, kötü kararları ortadan kaldırma gücüne sahiptir. Bazı *Yom Kipur* dua kitaplarında, "*Tsom – Oruç*" kelimesi *Teşuva* kelimesinin üstüne yazılarak bir imada bulunulur: Oruç, sadece, *Teşuva* ile birleştirildiği takdirde asıl amacına ulaşır. Zira orucun amacı Yahudiler'e fiziksel bir acı çektirmek değil, onları yükseltmektir.

Buradan, Tora'daki her şeyde olduğu gibi, "tanım"ın ne kadar önemli olduğu öğrenilmektedir. Tora'da belirli bir mitsvanın uygulaması, kişisel yoruma değil, geleneksel olarak bilinen ve kökeni Sinay dağına uzanan "tanım"a bağlıdır. Bu tanıma uyan şeyler geçerlidir; uymayanlar ise, ne kadar mantıklı, ya da metne ne kadar uygun görünürse görünsün, geçerli olmadığı gibi, bazen başka yasakların delinmesi anlamına da gelebilir. Tora'nın metninin tam olarak ne dediği, sadece İbranice bilgisine bağlı değildir. Her dil gibi İbranice de devirden devire gelişmiş bir dildir ve tıpkı birkaç yüzyıl önceki Türkçe bir sözcüğün günümüzde farklı anlamlar ifade edebileceği gibi, 3300 yıldan fazla zaman öncesine ait Tora İbranicesi'nde bir sözcük ya da deyim neyi kastettiği, sadece nesilden nesile geleneksel olarak aktarılan Sözlü Tora öğretisi ile bilinebilir.

Melaha – Bu, *Şabat* günlerinde yapılması yasak olan 39 iş kategorisine verilen isimdir (bkz. Şemot 20:10 açık.).

Hayvan kesmek, ateşte bir şey yakmak gibi fiiller de *melaha* sınıfında olmasına karşı, hem *Yom Kipur*'da hem de *Şabat* günlerinde, *korban* ve tütsü işlemlerinin aksatılmadan yapıldığını görüyoruz. Bunun nedeni, genel bir kural olarak, sabit ve düzenli bir vakti olan mitsvaların, *Şabat*'ın önüne geçmesidir. Özellikle *Şabat* ve *Yom Kipur*'da yapılması gereken işlemler arasında *korbanlar* ve tütsü de vardır. Ama bunlar dışında, örneğin sırf et yemek için bir hayvan kesmek ya da başka bir amaçla ateş yakmak bir şeyler pişirmek, herhangi bir sabit ve düzenli mitsvayla ilgili olmadığı için yasaktır.

Doğuştan Yahudi ... Ger – Bkz. Şemot 12:19 açık. Burada bahsedilen **Ger**, bir *Ger Tsedek*'tir;

yani Yahudilik'i tamamen kabul etmiş biridir (bkz. 25:35 açık.).

30. [*Koen Gadol*] – *Koen Gadol*, *Azazel*'e gönderilen teke üzerinde yaptığı itiraf ve diğer tüm ibadet işlemleriyle onarım sağlayacaktır (krş. İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Onarım sağlayacaktır – *Koen Gadol*'un sağlayacağı onarımın aslı, bir önceki cümlede belirtilen oruç tutma ve *melaha* yapmama kurallarıdır. Güne ait *korban* ibadeti, sadece kişinin günahlarının onarılması ve Tanrı'nın, insanın kişisel pişmanlıklarını kabul etmesi içindir. Başka bir deyişle bu işlemler sadece birer hazırlık niteliğindedir. Kişi bu hazırlığı gerçeğe dönüştürebilmek için kendini geliştirmeli ve Tanrı'nın bağışlayıcılığına değer hale gelmelidir. İnsan sadece samimi bir özeleştirir ve *Teşuva* ile "Tanrı'nın Huzuru'nda tüm hatalarından arınabilecektir" (Sforno). Fakat o bunu yapmazsa, diğer koldan *korban* ibadetiyle gerçekleşen hazırlığın ona hiçbir yararı olmaz.

Onarım sağlayacaktır ... arınacaksınız – Bu iki ifade, günahın silinmesinin iki yönü olduğunu açıklar: Onarım ve arınma. Bir insan Tanrı'nın isteğine karşı gelirse, iki şey gerçekleşir. Günah işleyen kişi, Tanrı'nın sözüne uymadığı için ceza ya layık olur ve ayrıca, daha ileride, günah işlemeye karşı direnci zayıflar. Çünkü günah işleme alışkanlığı açısından bir basamak daha ilerlemiş olur. İnsan bir kez hatalı davrandığında, bunu tekrarlama olasılığı artar. "Onarım" cezaya çarptırılmayı önler, ama günahın etkisi, günah işlemeye alışmış kişinin düzey düşüşünün ciddiyetine oranla varlığını devam ettirir. Dolayısıyla günah işlemiş kişi, ayrıca günahkarlığın bu kabuklaşmasından "arınmalıdır" da (Rabi Gedalya Schorr).

Tanrı'nın Huzuru'nda tüm hatalarınızdan arınacaksınız – Tam ve eksiksiz bir bağışlanma ve arınma, sadece "*Tanrı'nın Huzuru'nda*" mümkündür. Çünkü insanın kalbindekileri sadece O bilebilir; birinin itiraf ve pişmanlığının samimiyetini sadece O yargılayabilir. *Yom Kipur*, işten el çekilen, tümüyle kutsiyete ayrılan bir gündür. Böylece insan bu asıl görevi üstüne

שֶׁבֶת שְׁבִתוֹן הִיא לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת־נִפְשֵׁיכֶם חֶקֶת 31
 עוֹלָם: 32 וְכִפֹּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֹא אֶת־יָדוֹ
 לַכֹּהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבָּשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַבֵּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ:

okuyucunun *Yom Tov*'la karıştırmaması için, *Tora Yom Kipur*'la ilgili vurgu yaparak, bu günün “*Šabat Šabaton* – Hiçbir melahanın yapılamayacağı tam bir *Šabat*”, yani *melaha* yaşağı konusunda *Šabat*'la tamamen aynı olduğunu belirtmektedir.

[Bu,] – “İşten el çekmeniz (Sforno) ve oruç tutmanıza dair gereklilik, ebedi bir kanundur (İbn Ezra; krş. p. 29 açık.). Dolayısıyla *Bet-Amikdaş*'ın olmadığı dönemlerde bile, *Yom Kipur*'da iş yapmamalı, oruç tutmalısınız” (Sforno).

32. Atasının yerine – *The Living Torah*. Yani Aaron'un yerine. Zira bu bölümdeki kurallar ismen Aaron'a verilmiş gibi görünse de, o öldükten sonra her nesildeki *Koen Gadol* da buradaki işlemleri yerine getirecektir (Raşbam).

Tam çeviriyle “*babasının yerine*”. Bu da bir kurala işaret etmektedir: Bir *Koen Gadol* öldükten sonra, onun yerini alma konusundaki ilk aday, oğludur. Fakat bu adaylığın gerçeğe dönüşmesi için, bu oğlun, *Koen Gadol* olmak için gerekli niteliklere sahip olması gerekir (*Torat Koanım*; Raşi). O bu niteliklere sahipse, aynı düzeyde başkaları varsa bile öncelik oğula aittir.

Koen [Gadol] – Zira ilk nesil haricinde, sadece *Koen Gadol* meshedilerek göreve atanır. Diğer *Koenler* meshedilmezler (bkz. 6:13 açık.). *Yom Kipur*'da onarım sağlama amaçlı bu işlemler, sadece *Koen Gadol* tarafından gerçekleştirilebilir (*Talmud* – *Yoma* 73a; Raşi).

Meshedilen veya yetkili kılınan – Bu pasuk *Koen Gadol* hakkında iki şey söylemektedir: [a] Bütün bölüm boyunca sadece ismen Aaron'dan bahsedilmesine karşın, aynı yetki ve sorumluluklar, onun gibi, kutsal mesh yağıyla (*Şemot* 30:22 v.d.) meshedilmiş tüm *Koen Gadollar* için de geçerlidir. [b] Moşe'nin hazırladığı mesh yağının mevcut olmadığı durumlarda, bir *Koen*, özel *Koen Gadol* giysilerini giyerek bu görevle “yetkili kılınır” (bkz. *Şemot* 30:31 açık.; *Şemot*

29:9 açık.). I. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarına doğru, Kral Yoşiyau'nun, diğer bazı kutsal eşyayla birlikte mesh yağını saklamasından sonra ve II. *Bet-Amikdaş* döneminin tümünde, *Koen Gadollar* bu şekilde atanmışlardır. Bu yöntemle yetkili kılınan *Koen Gadollar* da, burada açıklanan yetki ve sorumluluklara sahiptirler (*Torat Koanım*; Raşi; Sforno; bkz. 21:10).

Giysileri giyme yoluyla yetkili kılınmak, sadece mesh yağının olmadığı zamanlarla sınırlı değildir. Bu yağın olduğu zamanlarda bile, bir *Koen*'in sadece giysilerle atandığı durumlar vardır: Örneğin, *Yom Kipur*'dan önce, asıl *Koen Gadol*'da herhangi bir sorun çıkması olasılığına karşılık, bir başka *Koen* de yedek *Koen Gadol* olarak atanır, ama bu sırada meshedilmez, sadece özel giysilerle yetkilendirilirdi. Dolayısıyla asıl *Koen Gadol*'da bir engel çıkması halinde bu yedek *Koen Gadol*, meshedilmiş olmamasına karşın tam yetkiyle *Yom Kipur* görevini yerine getirebilirdi (Ramban).

[Sadece o] Giyebilir – İbn Ezra. Ya da “*Bu keten giysileri – kutsiyet giysilerini – giyecek...*”. Ya da “[Her nesilde] Atasının yerine *Koen [Gadol]* olmak üzere meshedilen veya yetkili kılınan *Koen*, bu keten giysileri – kutsiyet giysilerini – giyecek [ve] onarım sağlayacaktır” (krş. *The Living Torah*). Elbette kastedilen, bu giysilerin aynıları değildir. Zira bir kere kullanılan keten giysiler bir daha kullanılmaz (p. 23). *Koen Gadol*'a özel olan ve her yıl *Yom Kipur* için yenisi yapılan keten giysilerden bahsedilmektedir (*Daat Mikra*).

³¹ Bu sizin için işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*'tır; oruç tutmalısınız. [Bu,] Ebedi bir kanun[dur]. ³² “[Her nesilde] Atasının yerine Koen [*Gadol*] olmak üzere meshedilen veya yetkili kılınan Koen onarım sağlayacaktır. Bu keten giysileri – kutsiyet giysilerini – [sadece o] giyebilir.

[1] “*Dönün ey isyankar çocuklar; isyanınızı affede-yim*” (Yirmeyau 3:22); yani “yeter ki dönün – *Teşuva* yapın – o zaman sizi affedeceğim”. Buradan sadece *Teşuva* ile onarılan türde günahların varlığı görülmektedir. Şöyle ki: Bir kişi [a] “yap” şeklindeki, ya da [b] “yapma” şeklinde olup, ihlali durumunda “yap” şeklindeki bir emre dönüşen bir mitsvayı kasten ihmal etmişse (bkz. 1:4 açık.), ya da [c] kasten ihlali kırbaç cezasını gerektiren “yapma” şeklindeki bir emri kasıtsız olarak ihlal etmişse – sadece *Teşuva* yapması bile günahını affettirir ve onarır.

[2] Şimdi bulunduğumuz pasuk, bir çeviriye göre “bu *günün* onarım sağladığını” söylemektedir. Buradan, onarım için *Yom Kipur*’u gerektiren günahların varlığı görülmektedir. Şöyle ki: Kasten ihlali kırbaç cezasını gerektiren “yapma” şeklindeki bir emri kasten ihlal eden biri için, *Teşuva* sadece durumu askıya alır; *Yom Kipur* gelip bu türdeki günahları onarır.

[3] “*İsyanlarını sopayla, günahlarını kötü hastalıklarla ödeteceğim*” (Teilim 89:33). Buradan, onarım için acı, sıkıntı ve rahatsızlıklar gerektiren türde günahların varlığı görülmektedir. Şöyle ki: Kasten ihlali *Karet* cezasını ya da *Bet-Din* tarafından idamı gerektiren türdeki bir emrin kasıtsız olarak ihlali, *Teşuva* ve *Hatat-korbanı* ile onarılır. Böyle bir emrin kasten ihlali durumunda *Teşuva* ve *Yom Kipur* durumu askıya alır, insanın başına gelen sıkıntılar, acılar ve rahatsızlıklar onarım sağlar. (Not: Burada, *Bet-Din* tarafından idamı gerektiren bir cezanın uygulanmadığı durumdan bahsedilmektedir. Ayrıca burada bahsedilen dert ve sıkıntılar, çok ağır şeyler olduğu gibi, insana sıkıntı veya rahat eksikliği veren çok küçük şeyler halinde de tezahür edebilir).

[4] “*Bu günah sizin adınıza ölümünüze kadar onarılmayacak!*” (Yeşayau 22:14). Buradan, onarımın ancak ölümle mümkün olduğu türde bir günahın varlığı görülmektedir. Bu, *Hilul Aşem* günahıdır (bu günahın niteliği için bkz. 22:32 açık.) (*Yad – Teşuva* 1:4). Bir kişi, hareketiyle *Hilul Aşem* yaptıysa; yani Tanrı’nın İsmi’ni küçük düşürmüşse, ne *Teşuva* durumu askıya alabilir, ne *Yom Kipur* onarım sağlayabilir, ne de sıkıntılar temizleyebilir; bunun tek onarım

yolu ölümdür ve bu gerçekleşene kadar diğer üçü durumu askıya almaya yarar.

[Tüm bunlardan okuyucu hatalı bir sonuç çıkarmamalıdır. Bir insanın başına sıkıntıların, beklenmedik tatsız olayların, ya da erken ölümün gelmesinin tek olası sebebi, o kişinin günahkar olması değildir. Tanrı’nın bizim hiç tahayyül edemeyeceğimiz hesapları vardır ve bir insana bunları, o kişinin iyiliği için bile veriyor olabilir. Bu bakımdan biz insanların görevi, kendi başımıza gelen tatsızlıkları birer uyarı olarak kabul edip *Teşuva* yolunda kesin adımlar atmak, başkalarının başına gelenleri ise bu şekilde yorumlama konusunda acele etmeden önce, yardım ve teselli etme yollarını tercih etmektir.]

Mişna ayrıca şunları yazar: “Günah işleyeyim, sonra *Teşuva* yaparım; günah işleyeyim, sonra *Teşuva* yaparım” diyen kişiye *Teşuva* fırsatı tanınmaz [ve bunun önünde mutlaka bir engel çıkar. Zaten böyle bir kişi, günahı hafife almakla, *Teşuva* yapma yolunu kendisi için çok zorlaştırmıştır bile]. “Günah işleyeyim, *Yom Akipurim* onarır” diyen kişi için *Yom Akipurim* onarım sağlamaz. Ayrıca *Yom Akipurim* [sadece] Tanrı’ya yönelik günahlar için onarım sağlar. Başka insanlara yönelik günahlar için ise, kişi gidip arkadaşını teskin etmediği [ve tam affedilmediği] sürece, *Yom Akipurim* onarım sağlamaz. Rabi Elazar ben Azarya, buna, bu pasukta “*Tanrı’nın Huzuru’nda*” ve “*hatalarımız*” sözcüklerinin yan yana gelmesini dayanak gösterir (*Mişna – Yoma* 8:9. Bu açıklamanın tümü boyunca Rabi Pinhas Keati’nin *Mişna* açıklamalarından yararlanılmıştır).

31. İşten tamamen el çekirmeyi gerektiren bir Şabat’tır – İbranice *Şabat Şabaton*. Bu sözcüklerin her ikisi de benzer anlama sahiptir (İbn Ezra; krş. 25:5-6). *Yom Tov* günleriyle ilgili olarak Tora genelde *Şabaton* sözcüğünü kullanır (23:24, 23:39). *Yom Tov* niteliğindeki günlerde yemek hazırlanması amacıyla bazı *melahalar* yapılabilir (bkz. Şemot 12:16 açık.). *Yom Kipur*’da ise bu *melahalar* bile yapılamaz ve bu açıdan normal bir *Şabat* günüyle hiçbir farkı yoktur. Bu nedenle

וְכִפֹּר

33

אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל

הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקֹּהֵל יְכַפֵּר: וְהִיְתָה־זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת 34

עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטָּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וְיַעֲשׂ

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: 1

yapar: Doğru olan, kişinin kendi inisiyatifıyla kutsallaşmayı ve arınmayı seçmesidir. Bunu yapıp arınma için istek ve çaba gösterdiği zaman, Tanrı ona yardımcı olacaktır. Bu nedenle Rabi Akiva “Kimin Huzuru’nda arınıyorsunuz [=kendinizi arındırıyorsunuz?]” demektedir. Fakat insan sıklıkla, kötü dürtüsüne (*Yetser Ara*) üstün gelme ve *Teşuva* yapma konusunda başarısız olur. Bu nedenle günahları onaran Merhametli Tanrı, onun bu uyuşukluktan silkinmesini sağlar, Adaleti’yle, çeşitli sebeplerle Kendisi’nden uzak kalmış olan tek kişinin bile bu durumda kalması için ona destek olur. Rabi Akiva bu nedenle “Sizi Kim arındırıyor?” demektedir. Böylece, ilk soruda kişinin kendi inisiyatifi ile arınabileceğini, ikincisinde ise buna gücü olmayan için Tanrı’nın inisiyatif alacağını müjdelemektedir. Sonra buna destek olarak iki pasuk getirir. İlk pasuk, ikinci soruyu destekler: “Üzerinize saf su serpeceğim – siz kendinizden uyanmasanız bile, Merhametim’le bunu Ben yapacağım”. Bu pasuğun bağlamına baktığımızda (bkz. *Aftarat Şabat Para*) Yahudiler günahları nedeniyle sürgüne çıkarak Tanrı’nın İsmi’ni küçük düşürdükleri zaman bile, Tanrı’nın onları geri toplayıp arındıracağı anlaşılmaktadır. Rabi Akiva daha sonra kendi inisiyatifi ile *Teşuva* yapan kişilere Tanrı’nın yardım edeceğini belirten ikinci pasuğu getirir: Tanrı, Yahudiler’in ümididir; *mikvesidir*. *Mikve* nasıl arınmak üzere içine girenleri arındırıyorsa, Tanrı da *Teşuva* yaparak Kendisi’ne yaklaşanları kabul eder ve günahlarını siler (Rabi Pinhas Keati o.a.).

Tanrı’nın, Kendi İsmi onuruna sürgünü sona erdirip, *Bet-Amikdaş*’taki ibadeti hızla ve günümüzde yerine iade etmesi, O’nun Huzuru’nda istek bulsun (*Meam Loez*).

17.

1-9. Mişkan’ın dışında ibadet. Bu bölüm, *korban*lar ve *Mişkan* konulu kuralları tamamlamaktadır. Genel kurala göre, *korban* olarak getirilen hayvanlar, *Mişkan*’ın [ya da *Bet-Amikdaş*’ın] avlusunda kesilmeli, *korban* olarak yapılması gereken işlemler de burada gerçekleştirilmelidir. Kutsal nitelikli olmayan hayvanlar ise, *Mişkan* “dışında” her herde kesilebilir. Bir *korban* söz konusu olduğu zaman, her şey Tanrı’ya ibadet etme niyetiyle yapılsa bile, *Mişkan* dışında hiçbir yerde *korban* işlemleri gerçekleştirilemez. Tüm bu yasaklar, *korban* işlemlerinin, merkezi *Mizbeah* haricindeki yerlerde [=“*Bama*”larda] yapılmasının yasak olduğu dönemler için geçerlidir (bu dönemler için bkz. 1:4 ačk.). *Bet-Amikdaş* yıkıldıktan sonra başka yerlerde *korban* işlemi yapamıyor olmamızın nedeni bu yasaktır.

Devarim 12:21’de, Erets-Yisrael’e girdikten sonraki dönemde, bir kişinin et yemek istediği takdirde, *Kaşer* bir hayvanı *Şehita* ile kesip yiyebileceği söylenmektedir. *Talmud*’da (*Hulin* 17a) Rabi Akiva ve Rabi Yişmael arasında bunun ne anlama geldiği hakkında bir görüş ayrılığı vardır ve ikisi, o pasukla ilgili görüşlerine bağlı olarak, şu anda bulunulan bölümün tam olarak hangi kuralı öğrettiği hakkında da farklı görüşler öne sürerler.

Rabi Akiva’ya göre, Bene-Yisrael’in çölde oldukları sürede, istedikleri takdirde sürülerinden *Kaşer* bir hayvanı yeme amacıyla öldürmeleri mümkündü. Bu dönem boyunca *Şehita* ile kesim şartı sadece *korban* olarak getirilen hayvanlar için geçerliydi. Ama sırf et yeme amacıyla öldürülen hayvanlarda *Şehita* şartı yoktu; hayvan diğer

³³ *Kodeş Akodaşim*'de onarım sağlayacak, Buluşma Çadırı'nda ve [altın] *Mizbeah*'ta onarım sağlayacak, hem *Koenler* hem de tüm halk topluluğu için onarım sağlayacaktır.

³⁴ “Bu – yılda bir [kez] Bene-Yisrael adına tüm hataları için onarım sağlanması – sizin için ebedi bir kanun olacaktır.” [Vakti geldiğinde, Aaron tüm bunları] Tanrı'nın Moşe'ye emrettiği şekilde yaptı.

[53. Hayvan Kesimi]

17

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi:

33. Kodeş Akodaşim'de – İbranice **Mikdaş Akodeş**. Tam çeviriyle “*Kutsal'ın Kutsal Mekanında*”. Bahsedilen *Kodeş Akodaşim*'dir (*Talmud* – Yoma 61a; İbn Ezra). Buradaki “*Kutsal*” sözcüğü *Aron Aberit*'i ifade eder (krş. Bamidbar 10:21). Dolayısıyla “*Aron Aberit*'in kutsal mekanı”ndan bahsedilmektedir. Bu da *Aron Aberit* mevcut olsa da olmasa da, bu bölümde açıklanan işlemlerin, ona mahsus yerde yapılması gerektiğini gösterir (*Talmud* – Menahot 27b, Raşi o.a.). Dolayısıyla, *Aron Aberit*'in mevcut olmadığı II. *Bet-Amikdaş* döneminde de buradaki işlemler aynı şekilde gerçekleştirilir, tütsü işlemi *Aron Aberit*'in taşıma sııklarının olması gerektiği yerde, yine kan serpme işlemleri de *Aron Aberit*'in kapağı *Kaporet*'in olması gereken yönde, sanki *Aron Aberit* varmış gibi yapılırdı.

Tüm halk – Leviler de dahil olmak üzere. Zira her ne kadar tüm *Koenler* Levi kabilesine mensup iseler de, tüm Leviler *Koen* değildir. Dolayısıyla bundan önceki “*Koenler*” sınıfı onları kapsamaz (İbn Ezra).

34. Onarım sağlanması – Ya da “*bu, yılda bir [kez] Bene-Yisrael adına tüm hataları için onarım sağlamak üzere, sizin için ebedi bir kanun olacaktır*”. Yani yılın bu tek gününün onarım sağlama gücü vardır; *Bet-Amikdaş* ve oradaki özel ibadet olmasa bile, bu ebedi bir kanundur (Sforno).

Ebedi bir kanun olacaktır – Günahların onarımını sağlayacak olan ibadet ebedi bir kanundur. Bu p. 29'da söylenmiş olmasına karşın, pasuk bunun “yılda bir kez” olduğuna dair yeni bir ayrıntıyı vermektedir (İbn Ezra).

[**Vakti geldiğinde**] – Yani *Yom Kipur* geldiğinde. Aaron buradaki emirleri Nadav ve Aviu'nun ölümünün ertesi gününde, yani 2 Nisan tarihinde

almıştır. Bunların ilk uygulamasını ise bundan yaklaşık altı ay sonra, 10 Tışri tarihinde yapmıştır.

[**Aaron**] – İbn Ezra; Raşi; Raşbam.

Tanrı'nın Moşe'ye emrettiği şekilde yaptı – Tora'da Aaron veya Bene-Yisrael'e yönelik birçok emir olmasına rağmen, Tora bunların yapıldığını her zaman açıkça kaydetmez ve bunu okuyucunun kolayca tahmin edeceğine güvenir. Bu genel duruma rağmen, Tora'nın burada Aaron'un bu emirleri yerine getirdiğini söyleme gereği duyması, Aaron'la ilgili özel bir durumu ima etmektedir (*Mizrahi*): *Yom Kipur* gerekliliklerini yerine getirmenin verdiği büyük onur ve prestije rağmen, Aaron kendi onurunu düşünmeyen bir kişiydi. Bu görevleri, sadece Tanrı'nın emirleri olduğu için yerine getirmiştir (*Torat Koanım*; Raşi).

Alternatif olarak “Aaron, kendisine emredilen her şeyi yerine getirdi ve hayatı boyunca *Yom Kipur* dışında *Kodeş Akodaşim*'e girmede; *Yom Kipur*'da da tüm *korbanları* Tanrı'nın Moşe'ye emrettiği şekilde gerçekleştirdi” (Ramban).

❧ Sonuç.

Rabi Akiva şöyle dedi: “Ne mutlu size Yisrael! Kimin Huzuru'nda arınıyorsunuz? Sizi Kim arındırıyor? Göklerdeki Babanız! Pasukta söylendiği gibi: “*Üzerinize saf su serpeceğim ve arınacaksınız*” (Yehezkel 26:25); ve başka bir pasuk: “*Yisrael'in ümididir (İbr: Mikve) Aşem*” (Yirmeyau 17:13). [Pasuk “*Yisrael'in mikvesidir Aşem*” şeklinde de anlaşılabilir]. *Mikve* nasıl *tame* kişileri arındırıyorsa, Tanrı da Yisrael'i [günahlarından] arındırır (*Mişna* – Yoma 8:9).

Tosafot Yom Tov bu *Mişna* için şu açıklamayı

ב דִּבֶּר אֶל-אֱהֲרֹן

2

וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדִּבֶּר

אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט 3

שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׂב אוֹ-עֶז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה:

... konu şöyledir – Tam çeviriyle “Tanrı’nı söylemeyi/söylememi emrettiği söz[ler] şudur.”. Moşe Rabenu, kendisine verilen mitsvaları Bene-Yisrael’e Tanrı’nın Kendi Sözleri’yle aktarmış, ardından pasuklardaki sözcüklerin Sözlü Tora’ya göre anlamını açıklamıştır (*Hafets Hayim*). Bu, sadece bu emir için değil, Tora’nın bütünü için doğrudur (*Torat Koanim*).

istenen her yerde yapılabilecekse de (*Devarim* 12:20), çöl yolculuğu sırasında bu geniş sınırlar söz konusu değildir; bu nedenle bir kişi ister kamp içinde isterse de kamp dışında olsun, et yemek istediğinde, hayvanı *Mişkan*’a getirip orada *Şelamim-korbanı* olarak gerekli işlemleri yaptırmalıdır. Tüm bunlar Rabi Yişmael’in görüşü doğrultusundadır (*Ramban*).

Tora, Bene-Yisrael’in *tuma* konusundaki ayrımı yapmalarını isterken (15:31), buna *tuma* ruhu da dahildir. Genel olarak kanı ilgilendiren bu bölüm, açıklamalarda da belirtileceği üzere, kötü manevi yaratıklara ilginin neden olduğu *tuma* ruhuna işaret eder. Bene-Yisrael kendisini bundan da ayırmalıdır. Dolayısıyla Moşe şöyle demektedir: “Tanrı’nın *tuma* konusunda ayırım yapmanızı emrederken kastettiği konulardan biri de budur” (*Sforno*).

Korban kesiminin [ve diğer işlemlerinin] *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş* avlusu haricinde bir yerde yapılması konusundaki yasak, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 96. Mitsvanın temelinde, *korban*ların yapılacağı merkezi ve sabit bir yerin varlığının önemi yatar. Halk *korban*larını buraya getirdiğinde bu mekanın özelliğinden, yüceliğinden, yarattığı çekinme duygusundan iyi yönde etkilenecek, sert kalbi yumuşayacak, Tanrı’nın Hükümdarlığı’nı tam bir kalple kabullenecektir (*Sefer Ahimuh*).

3. Herhangi bir kişi – Sıradaki pasukta belirtilen kural, istisnasız her Yahudi’yi bağlar (*Daat Mikra*).

Kampın içinde ... kampın dışında – İster *Mişkan*’ın yakınlarında (“*kampın içinde*” – ama *Mişkan*’ın dışında), ister çok uzaklarında (“*kampın dışında*”) olsun, *korban* olarak adanmak suretiyle “kutsal” etiketi almış hayvanları [ya da diğer görüş doğrultusunda, çöl yolculuğu boyunca, yeme amacıyla herhangi bir hayvanı] *Mişkan*’ın avlusu dışında bir yerde kesmek yasaktır.

Tora bunların ikisini de söylemelidir; zira sadece kampın içinde dense, yasağın kamp dışında kesimi kapsamadığı sonucu çıkardı; tersi de aynı şekilde (*Ibn Ezra*). Alternatif olarak burada, çöl yolculuğu boyunca et amaçlı kesimin bile yasak olduğu tekrar vurgulanmaktadır. Her ne kadar Erets-Yisrael’e girildikten sonra, sınırların genişliği nedeniyle et yeme amaçlı kesimler

² “Aaron’a, [onun] oğullarına ve tüm Bene-Yisrael’e konuş ve onlara [şunları] söyle: Tanrı’nın emrettiği konu şöyledir:

³ “Yisrael ailesinden herhangi bir kişi, bir boğa, koyun ya da keçiyi kampın içinde keserse veya kampın dışında keserse,

ulusların yaptığı şekilde istenen şekilde öldürülebilirdi. Erets-Yisrael’e girildikten sonra ise bu kural sınırlandı ve yeme amaçlı kesimlerin de sadece *Şehita* ile yapılması şartı getirildi. İşte Devarim 12:21, Erets-Yisrael’e girildikten sonra, et yeme amaçlı kesimlerin de bundan böyle sadece *Şehita* ile yapılması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu Rabi Akiva’nın görüşüdür ve Rambam *Alaha*’nın bu yönde olduğunu kaydetmiştir (*Yad – Şehita* 4:17). Rabi Akiva, buna bağlı olarak şimdi bulunduğumuz bölümün, özellikle *korban* olarak adanarak “kutsal” etiketi almış hayvanlarla ilgili olduğunu söyler. Tora bunların işlemlerinin sadece *Mişkan*’da yapılması gerektiğine ve burası dışında *korban* kesiminin yasak olduğuna dair genel kuralı öğretmektedir. Bu, p. 4’teki “Tanrı Adma bir *korban* şeklinde işlem yapmak üzere” ifadesinden anlaşılmaktadır.

Öte yandan Rabi Yişmael’e göre, çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael’in sırf yeme amacıyla hayvan kesmesi tamamen yasaktı ve bir kişi, et yemek istediği takdirde, öncelikle bir hayvanı *Şelamim-korbanı* olarak *Mişkan*’a getirmeliydi [buna uygun olmayan *Kaşer* hayvan cinsleri ise kesilip yenebilirdi (p. 13 ačk.)]. Orada bu *korbanın* işlemleri gerçekleştirildikten sonra, bu kişi, payına düşen eti yiyebilirdi. Devarim 12:21 ise, Erets-Yisrael’e girildikten sonra bu gerekliliğin ortadan kalkacağını; yani bir kişi et yemek istediğinde, herhangi bir *Kaşer* hayvanı *Şehita*’yla istediği yerde kesebileceğini ve bunu *Şelamim-korbanı* olarak *Bet-Amikdaş*’a getirme gibi bir ön aşamadan geçmesine gerek olmayacağını söylemektedir. Fakat çöl yolcuğu boyunca, şimdiki bölümde verilecek kurallar geçerlidir ve bu bölüm, çölde geçen dönemde et yemenin ön şartının, hayvanı *Şelamim-korbanı* şeklinde *Mişkan*’a getirmek olduğunu söylemektedir. Bu görüş doğrultusunda p. 4’teki ifadenin anlamı, büyük ya da küçükbaş bir hayvanın, bu hayvan “Tanrı Adma bir *korban* olarak işlem yapmak üzere Buluşma Çadırı’nın girişi civarına getirilmediği” takdirde, sırf yemek amacıyla kesilemeyeceği şeklindedir. Başka bir deyişle Rabi Yişmael’e göre,

burada sözü geçen hayvanlar “kutsal” nitelikli olmayan hayvanlar da olabilir.

Baal Aturim ve *Keli Yakar*, Tora’nın [Rabi Akiva’nın görüşü doğrultusunda, “kutsal” olarak ayrılmış hayvanları *Mişkan* ortamı dışında kesme konusundaki] yasağı neden özellikle *Yom Kipur* ibadeti ile ilgili kısımdan hemen sonra verdiği hakkında, birbirine benzeyen, ama biraz farklı olan açıklamalarda bulunurlar. Ana fikir şöyledir: Bir kişi, *Yom Kipur*’da *Azael*’e gönderilen tekeyi örnek kabul ederek, herhangi bir *korbanın* *Mişkan* dışında gerçekleştirilebileceği, ya da daha kötüsü, kötü manevi varlıklara *korban* sunulabileceği şeklinde ciddi yanılgılara düşebilir. Tora işte bu olası düşüncenin önüne geçme amacıyla, bu tipteki uygulamaların ciddi birer yasak olduğunu kesin bir dille vurgulamaktadır (krş. *More Anevochim* 3:46).

2. Aaron’a, [onun] oğullarına – Tüm korbanlardan onlar sorumlu oldukları için, bunları *Mişkan* dışında yapmamaları konusundaki uyarı, öncelikle Koenler’e yöneliktir (İbn Ezra; Ramban).

Bene-Yisrael’e – Tora bu konuda ayrıca Bene-Yisrael’i de uyarmakta, *korban*larını *Mişkan*’ın dışında kendi başlarına yapmamaları, aksine Kutsal Mekan’daki Koenler’e getirmeleri uyarısında bulunmaktadır (Ramban). Burası, Tora’nın tümü içinde bir emrin hem Aaron’a, hem oğullarına, hem de Bene-Yisrael’e iletilmesinin istendiği tek yerdir.

Bu kurallar sadece Bene-Yisrael’i bağlar. Fakat Yahudi olmayan biri Tanrı’ya *korban* yapmak istediği takdirde, bunu istediği yerde kuracağı bir *mizbeahta* yapabilir. Yahudi olmayan biri için mekan kısıtlaması yoktur. Hatta böyle biri isterse, bir Yahudi kendisine neyi nasıl yapacağı öğretebilir; fakat onun için yasak olduğundan, aktif olarak hiçbir şeyi yapamaz. Elbette Tanrı’ya yakınlaşmak isteyen bu Yahudi olmayan kişi, tüm detayları kendisine öğretebilecek bilgiye sahip bir Yahudi bulmalıdır (*Talmud – Zevachim* 116b; *Yad – Maase Akorbanot* 10:16.).

וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהִקְרִיב קֶרֶבֶן לַיהוָה לִפְנֵי
מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יִחַשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שֶׁפָּךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא
מִקֶּרֶב עֲמוֹ:

hayvanları hiçbir yarar olmadan öldürmek, dünyayı yozlaştırmaktır; dolayısıyla bu, cinayet-ten çok farklı değildir (*Sefer Ahimuh*). Bir insan Tora'nın geçerli olarak tanıdığı bir amaç olmadan bir hayvanı öldürdüğü zaman, insanların cinayet işlemlerine de sebep olan aynı kanlı karakter özelliğinin etkisini benimsediğini gösterir. Bu nedenle, böyle bir hareket cinayet şeklinde değerlendirilmektedir. Çünkü o anda insanı kontrol eden, kan dökme içgüdüsüdür (*Keli Yakar*).

Kan dökmüştür – Bir hayvanın kesilmesinden bahsedildiğine göre, kan döküldüğü açıktır. Bu detayın ayrıca verilmesine gerek yoktur. Tora, gerekmemesine rağmen bunu vurgulayarak, özellikle kanla ilgili olan bir kurala gönderme yapmaktadır (*Devek Tov*; *Oil Moşe*): Tora şu ana kadar sadece *Mişkan* dışında yapılan “kesim” hakkındaki yasaktan bahsetmiştir. Fakat bunun ötesinde, bilindiği gibi bir *korban*ın en tipik işlemlerinden biri, *Mizbeah*'ta kanıyla yapılanlardır. Tora işte buna gönderme yapmaktadır: Bir kişi kanla ilgili [bir *mizbeah*ın köşelerine sürme ya da serpmeye gibi] işlemleri, *Mişkan* [ya da *Bet-Amikdaş*] sınırları dışında yaptığı takdirde de, günah işlemiş olur (*Talmud – Zevahim* 107a; *Raşi*).

Çölde et yeme amaçlı kesimlerin bile *Mişkan* dışında yapılması, “kan dökme” olarak tanımlanmaktadır. Fakat Tora daha ileride, Erets-Yisrael'e girildikten sonra yeme amaçlı et kesiminin Kutsal Bölge dışında yapılmasına izin vereceği zaman, oradaki kan dökümünü “su gibi” şeklinde tanımlar (*Devarim* 12:16). Başka bir deyişle izin çıktıktan sonra hayvana ait kanın dökülmesi, cinayet değil, toprağa su dökülmesi gibi normal bir şey olarak kabul edilecektir (*Daat Mikra*).

Kesilip atılacaktır – Bahsedilen ceza *Karet*'tir. 7:20'deki açıklamalarda belirtildiği gibi, *Karet* cezasının niteliği hakkında farklı yaklaşımlar vardır. Kesin olan, bunun en ağır cezalardan biri, hatta belki de en ağır olduğudur. *Karet*'in etkisinin Tora'da bu cezayla ilgili kullanılan

sözcüklerdeki nüanslara göre değişkenlik gösterdiğini söyleyen Ramban'a göre, bu pasukta söylenen *Karet*, suç işleyen kişinin erken öleceği, ama Gelecek Dünya'daki payını kaybetmeyeceği türdedir. Ramban bunu, pasuktaki “*Aiş Au – O Kişi*” ifadesinde görür. Başka bir deyişle, pasuk, [*Karet* cezasından bahsedilen başka yerlerden farklı olarak] “*Nefes – Can*” dememekte, böylece “ruhun” değil, “*adamın* kesilip atılacağını” söylemektedir. Bu da, *Karet*'in bu örnekteki etkisinin fiziksel bedenle sınırlı olduğuna işaret eder.

“Halkından kesilip atılma” kavramı, anlaşıldığı kadarıyla “halkına katılma” (*Bereşit* 35:29) kavramının tam tersidir. “Halkına katılmak”, kişinin, ölmüş olan yakınlarının yanına gitmesi anlamına gelirken, “halkın içinden kesilip atılma”, Bene-Yisrael'in ruh zincirindeki yerini kaybetmeyi ifade etmektedir (*Daat Mikra*).

Rabi Yişmael'in görüşü doğrultusunda bir not: Bene-Yisrael Mısır'dan yüklü sürülerle çıkmışlardı (*Şemot* 12:38). Çobanlar otlak alanlarının çok sınırlı olduğu çölde, bu sürülerini otlatılabilmek için Yisrael kampından uzaklaşmak durumunda kalıyorlardı. Bu da toplumsal gözden uzaklaşmak anlamına geldiği için, çobanların, yalnız oldukları bir ortamda, eski alışkanlıklarına dönüp tekrar cinlere kurbanlar kesmeleri (bkz. p. 7) olasılığını güçlendiriyordu. Tora bu nedenle çöl ortamında et yeme amaçlı çiftlik hayvanı kesimlerini tamamen yasaklamış ve caydırıcı etken olarak, çok ağır bir ceza olan *Karet*'i öngörmüştür.

Aslında bu, halkın kaybına yol açabilen bir kuraldı. Çünkü uzakta oldukları sırada hayvanlardan biri zayıflayıp ölüme yaklaştığında, et yeme amaçlı kesimlerin *Mişkan*'a *Şelamim-korbanı* şeklinde yapılması konusundaki şart nedeniyle onu bulunduğu yerde kesemiyorlar, telef olan bu hayvanın etinden yararlanmak mümkün olmuyordu. Yine de bu kısıtlamanın aslında başlangıçta sadece dört aylık bir dönem için geçerli olacağını akılda tutmak gerekir. Zira Bene-Yisrael hemen Erets-Yisrael'e girecek, bu

⁴ – ve [bu durumda] onu, Tanrı'nın *Mişkan*'ının önünde Tanrı Adına bir *korban* şeklinde işlem yapmak üzere Buluşma Çadırı'nın girişi civarına getirmemiş [demektir] – [yaptığı bu kesim] o kişi adına cinayet kabul edilecektir. Kan dökmüştür ve o kişi halkının arasından kesilip atılacaktır.

4. Tanrı'nın *Mişkan*'ının önünde – Yani *Mişkan*'ın önündeki avluda.

Tanrı Adına bir *korban* ... kesilip atılacaktır – Bir an için *korban*ları “Tanrı'nın”, normal et yeme amaçlı kesimleri “insanın” olarak tanımlarsak, tıpkı “Tanrı'nın” olanın, dışarıda kesilmesinin yasak olması gibi, “insanın” olanın içeride kesilmesi de yasaktır. Fakat ceza açısından bu paralellik söz konusu değildir. *Karet* cezası sadece Kutsal Mekan dışında kesilen *korban*lar içindir. Fakat sırf yeme amaçlı olup *korban* özelliğinde olmayan bir hayvan Kutsal Bölge'de kesildiği takdirde ceza *Karet* değildir (*Talmud* – *Kiduşin* 57b).

Buluşma Çadırı'nın girişi civarına – Buradan, bahsedilen kuralların, sadece *Mişkan*'da *korban* olarak sunulmaya uygun olan hayvanlar için geçerli olduğu öğrenilmektedir (*Talmud* – *Zevahim* 115a).

Getirmemiş [demektir] – Tam çeviriyle, kulanılan sözcük [“getirmezse” değil,] “*getirmemişse*”dir. Eğer “getirmezse” densesydi, bunun anlamı “kestikten sonra getirmezse” olurdu. Fakat bahsedilen kesimin de *Mişkan* sınırları içinde gerçekleştirilmesi gerekir. Nitekim önceki pasuktan, *Mişkan* dışında yapılmış bir kesimden bahsedildiği bellidir. Dolayısıyla anlam, “kesmek üzere Buluşma Çadırı'nın girişi civarına getirmemişse” şeklindedir (*Daat Mikra*). Bu, girişte verilen her iki görüş için de doğrudur. Eğer burada normal et yeme amaçlı hayvan kesiminden bahsediliyorsa, çölde buna imkan verecek tek yol olarak, hayvan *Şelamim-korbanı* şeklinde *Mişkan*'a getirilmeli, kan işlemleri yapılmalı, makbul kısımları *Mizbeah*'ta yakılmalıdır. Koenler de kendilerine ait payı aldıktan sonra, hayvanı getiren kişi, kalan eti istediği şekilde yiyebilecektir (krş. Ramban). Eğer burada özellikle *korban* işlemlerinden bahsediliyorsa, kesim dahil olmak üzere bunun yapılabileceği tek yer *Mişkan*'dır (krş. Raşi).

O kişi adına – “[Bir kişi, bir başkasının elçisi olarak, *Mişkan* dışında *korban* kesiyorsa bile, yap-

tığı] Özellikle *kendi adına* cinayet kabul edilecektir ve temsil ettiği kişinin adına değil”. Zira, her ne kadar mitsva söz konusu olduğunda “kişinin elçisi, kendisi gibidir” prensibi geçerliyse de, günah söz konusu olduğunda “elçilik” diye bir şey yoktur (krş. *Talmud* – *Kiduşin* 43a); herkes kendi hareketinden sorumludur ve sorumluluğu kendisini görevlendiren kişiye yükleyemez. Bu da suç işlemiş birinin “emir altındaydım” şeklindeki savunmasının kabul edilmediği anlamına gelir.

Cinayet kabul edilecektir – Raşbam. Tam çeviriyle “*kan sayılacaktır*”. Fakat bunun bir deyim olduğu açıktır. Zira bir hayvanın kanı, *Mişkan* içinde ya da dışında olsun, “kan” olmaktan çıkacak değildir. Dolayısıyla kastedilen, “insan kanı gibi sayılacaktır” şeklinde bir anlamdır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Noah'ın zamanına kadar, insanın kendi yiyecek ihtiyaçları için hayvan öldürmesi yasaktı (*Sforno*). Hayvanları yemek için öldürmek, ancak Büyük Tufan'dan sonra, Tanrı'nın Noah ile yaptığı anlaşma ile mümkün olmuştur (bkz. Bereşit 9:3). Ancak bir kişi, bir hayvanı, öldürmesinin yasak olduğu şartlar altında – örneğin “kutsal” niteliği almış bir hayvanı *Mişkan* sınırları dışında – öldürdüğü takdirde, bu antlaşmanın dışına çıkmış olur; dolayısıyla öldürme eylemi, söz konusu antlaşmanın öncesindeki statüyle değerlendirilir. İnsanın hayvanları yemek için öldürmesinin yasak olduğu o dönemde, bu bir cinayetle eşdeğerdi. Bu durumda kurallara aykırı bir şekilde hayvan öldüren kişi de cinayet işlemiş kabul edilir (Ramban; Rabenu Behaye; *Targum Yonatan*). Yine de bunun cezası *Bet-Din* tarafından idam edilmek değildir. Bu, sadece bir insanın öldürüldüğü cinayetin cezasıdır. Buradaki, *Mişkan* sınırları dışında hayvan öldürme günahını işleyen cezası ise *Karet*'tir (bkz. *Kesilip atılacaktır* k.b.).

Tanrı'nın emrettiği her şey, yarattıklarının iyiliği içindir. Tanrı insanlara hayvanları öldürme iznini sadece iki şartla vermiştir: Yiyecek, sağlık gibi insani gereksinimler ve günah onarımı. Fakat

ה לִמְעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר
 5
 הֵם זִבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׁדָה וְהֵבִיאוּ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
 6
 אֶל־הַכְּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם: וַיִּזְרֶק הַכְּהֵן
 אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבֵּחַ יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַקָּטִיר הַחֵלֶב לְרִיחַ
 7
 נִיחָח לַיהוָה: וַיִּלְאֲזִיבוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׁעִירִם אֲשֶׁר הֵם
 זִנִּים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹאת לָהֶם לְדֹרֹתָם: חֲמִישִׁי
 שְׁלִישִׁי כִשְׁחַן מַחוּבְרִין

şeklinde bilinen yarı-manevi yaratıklardır. Kendilerinden “teke” şeklinde bahsedilmesinin nedeni, onların özel bir güç sahibi olduklarına inananlar tarafından birer teke şeklinde tasvir edilmeleri (İbn Ezra; Yeşayau 13:21, Radak o.a.) veya tekelerin yerinde duramayan, sürekli hareketli doğalarını paylaşmalarıdır (bkz. Abravanel; Aamek Davar). Alternatif olarak neden, onları gören kişinin vücudunu korkudan büyük bir titremenin alması olabilir. Bu, İbranice **LeiStaER** sözcüğüdür ve **Seir** ile aynı köktendir (İbn Ezra). Ayrıca **Şedim** olarak bilinmelerinin nedeni, özellikle “**Şadud – Issız; Harap**” yerleri mesken edinmeleridir (Ramban; Rabenu Behaye).

[Not: Bu yaratıkları tanımlamak için kullandığımız “cin” ya da “iblis” çevirileri İslam inancında kullanılan sözcüklere göre yapılmıştır. Bunun tek sebebi, Türkçe’de bu sözcüklere en yakın terimlerin İslam kaynaklı olmasıdır. Yine de okuyucu bire bir bağlantı kurmadan önce, İslam inancının bu yaratıkların doğası hakkındaki tanımları ile herhangi bir karşılaştırma yapmadığımızı göz önünde tutmalıdır. Zira bir karşılaştırma yapıldığı takdirde, iki inancın, bu yaratıkların doğaları, kaynakları, yetenekleri ve amaçları hakkındaki tanımlarında tam bir örtüşme olmaması büyük olasılıktır.]

Bu, Mısır’da yaygın olan ve Bene-Yisrael’in de etkilenmiş olduğu bir uygulamaydı (İbn Ezra). Bu uygulamanın amacı cinlere tapınmak değildi. Temelde amaçlanan şey, cinlerle yakınlık kurmak ve onların bazı yeteneklerinden yararlanarak doğüstü güçler elde etmektir; örneğin cinler

uçma ve hızlı hareket etme özelliklerine sahip oldukları için onları uzaklara herhangi bir gereksinimleri için gönderebiliyorlardı (Sforno).

Cinlerin altı özelliği vardır. Bunların üçü melekler, üçü de insanlarla benzer. Cinlerin insanlara benzeyen üç yanı, yiyip içmeleri, çoğalmaları ve ölmeleridir. Ayrıca cinler, tıpkı melekler gibi kanatlara sahiptirler, onlar gibi uçarlar ve onlar gibi, yakın gelecekte ne olacağını bilirler. Fakat bu bilgi kendilerinden kaynaklanan bir yetenek değildir; uçtukları için, yüksek yerlerdeki manevi varlıklardan, yakın gelecekte ne olduğunu duyarlar [benzer şekilde kuşların da yakın geleceği bildikleri söylenir (Rabenu Behaye)]. Medyum olarak bilinen kişiler de, *nigromanzia* (İng. *necromancy*) adlı yöntemlerle onlardan bilgi alabilirler. Fakat belirtildiği gibi, bu bilgiler, tabiri caizse “kulaktan dolma” olduğu için çok güvenilir değildir. Nitekim Devarim 32:17’deki çevirisinde, Onkelos, cinleri “*kendilerine ihtiyaç olmayan*” sözleriyle tanımlamaktadır. Bunu söylemesinin nedeni, cinlerin, gelecekte meydana gelebilecek herhangi bir zararı engelleme gibi bir güçlerinin olmamasıdır. Basitçe bir haber verebilirler ve bu haber doğruysa bile, insanın hiçbir işine yaramaz. Dahası, o pasuktaki doğru anlam ise cinlerin hiçbir güç ve hakimiyete sahip olmadığı şeklindedir. Dolayısıyla onlara gerçekten de ihtiyaç yoktur (Ramban). Burada eklemek gerekir ki; falcı ve medyumlara danışmak, Tora’nın açık yasaklarından biridir (bkz. 20:6; Devarim 18:9).

Dünyadaki her varlık dört temel öğeden teşkil eder: toprak, su, ateş ve rüzgar/hava. Tanrı bu

⁵ Sonuç olarak, Bene-Yisrael, [şimdiye kadar] kırdaki kestikleri *korban*larını getirmeli – onları Tanrı Adına Buluşma Çadırı'nın girişi civarına, bir *Koen*'e getirip, onları Tanrı Adına *Şelamim*-kesimleri şeklinde kesmelidirler.

⁶ *Koen* [hayvana ait] kanı, Buluşma Çadırı'nın girişi civarındaki, Tanrı'nın *Mizbeahı*'na çarpacak, makbul kısımları da Tanrı'nın Önünde memnuniyetle kabul edilmek üzere tütürecektir.

⁷ Böylece [Bene-Yisrael,] bundan böyle, *korban*larını, kendilerini yoldan çıkaran cinler için kesmeyecekler. Bu onlar için [tüm] nesilleri [için geçerli,] ebedi bir kanun olacaktır.

şart da ortadan kalkacaktır. Fakat casusların günahı nedeniyle, Bene-Yisrael 40 yıl çölde dolaşmaya mahkum olunca, kısıtlama da 40 yıllık bir süreye uzamıştır (*Daat Mikra*; bkz. Bamidbar Perek 13-14).

5. Sonuç olarak – Bu yaklaşık bir çeviridir. İbranice **“Lemaan – Şu amaçla ki”**. Başka bir deyişle, önceki pasukta verilen yasağın amacı, bu pasukta açıklanan sonuca ulaşmaktır (İbn Ezra).

[Şimdiye kadar] Kırdaki kestikleri – Kırdaki kesilmiş olan bir hayvanın artık *korban* olarak *Mişkan*'a getirilme durumu olamaz. Yani burada “hayvanı kestikten sonra getirmelisiniz” demektedir. Kastedilen anlam, “kırdaki [=herhangi bir yerde kurulan *mizbeahlarda*] kesmeye alışık olduğunuz *korban*ları” şeklindedir. “[Şimdiye kadar]” eklemesinin amacı buna işaret etmektir (*Talmud – Zevahim* 106b; Raşi). *Korban*ların istenen yerde yapılması, Noah ve Atalar'ın dönemlerinden beri süregelen bir uygulamaydı. Bu amaçla kurulan *mizbeahlara Bama* adı verilirdi (bkz. 1:4 açık.). Raşbam'a göre burada özellikle Bene-Yisrael içinde de görülen, cinlere kurban sunma uygulamasından bahsedilmektedir (bkz. p. 7). Ön görülen ağır cezanın amacı, söz konusu alışkanlığa son vermektir.

Kırdaki kestikleri ... Tanrı Adına ... getirmeli – Anlaşıldığı kadarıyla pasuk bir yandan olumsuz bir uygulamaya son verirken, diğer yandan da olumlu bir uygulamanın benimsenmesini istemektedir. Halk *korban* konusunda bir yandan “kırdaki kesme” uygulamasından vazgeçmelidir; zira kır ve açık arazi, sınır tanımazlık ve kontrolsüz özgürlük ifade eder. Diğer yandan *korban*lar “Tanrı Adına”, bir düzen ve disiplini ifade eden *Mişkan*'a getirilmelidir (Hirsch).

Korbanlarını – Tam çeviriyle “kesimlerini”. İbrani-ce **Zivheem**. “*Zevah – Kesim*” sözcüğü,

[pasuğun devamında kullanılan “*Şelamim-kesimleri*” ifadesinden de anlaşılacağı gibi] genel olarak *Şelamim-korbanı* ifade eder.

Tanrı Adına – “Tanrı'nın İsmi Onuruna”. Bu ifade pasukta iki kez geçerek vurgulanmaktadır. Bu da, p. 7'de verilen “cinler”in yanlış hedef olduğunun, asıl hedefin Tanrı ibadeti olması gerektiğinin üstüne basma amaçlıdır. Aynı tema, sıradaki pasukta “*Tanrı*”nın iki kez vurgulanmasında da vardır (*Daat Mikra*).

6. Çarpacak – Dört duvara da ulaşacak şekilde iki karşılıklı köşeye (bkz. 3:8 açık.).

Buluşma Çadırı'nın girişi civarındaki – Yani avludaki *korban Mizbeahı*'na.

Makbul kısımları – İçyağları, böbrekler ve karaciğerden bir parça ile üzerindeki zar (3:4).

Memnuniyetle kabul edilmek üzere – “Emrinin yerine getirilmiş olmasından dolayı Tanrı katında memnuniyet sağlamak üzere” (1:9 açık.).

7. Böylece – “Tüm bu söylediklerim, bu pasukta bahsedilen uygulamanın önüne geçme amacını taşımaktadır”.

Kendilerini yoldan çıkaran – Tam çeviriyle “peşleri sıra yoldan çıktıkları”. “Yoldan çıkma” şeklinde çevrilen sözcük “*Zana – Zina Etmek*” kökünden gelir. Burada kullanılması da uygundur; zira zina, ihanettir ve cinlerin Kudretli ve Heybetli Tanrı'dan bağımsız güçlere sahip olduklarını düşünerek onlara tapan, onlardan medet uman biri, tüm insan ibadetinin odağı olması gereken Tanrı'ya ihanet etmiş olur (İbn Ezra).

Cinler için kesmeyecekler – *Torat Koanim*; Raşi. İbranice **Seirim**. Bu sözcüğün tam anlamı “*tekeler*” şeklindedir. Bahsedilenler, İbranice “*Şedim – Cinler; İblisler*” veya “*Maşikim – Zarar Vericiler*”

ח ואלהם תאמר איש איש מבית ישראל
 8 ומן הגר אשר יגור בתוכם אשר יעלה עלה או זבח: ט ואל-פתח
 9 אהל מועד לא יביאנו לעשות אתו ליהוה ונכרת האיש ההוא
 10 מעמיו: י ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר
 יאכל כל-דם ונתתי פני בנפש האכלת את-הדם והכרת אתה
 מקרב עמה:

tarafından yapılması şeklinde bir zorunluluk yoktu; herkes yapabiliirdi (*Torat Koanim*).

10-12. Kan yeme yasağı. Korbanlardan bahsedildiği ve kan *korban* işlemlerinin vazgeçilmez unsuru olduğu için, Tora bu noktada kan yeme yasağını tekrarlamaktadır (bkz. 3:17, 7:26-27). Ramban, kan yeme yasağı için çeşitli nedenler öne sürer: Öncelikle kan, tıpkı *korban*ların makbul kısımları gibi, *Mizbeah*'ta kullanılan bir maddedir (p. 11). Doğrusu tek sebep bu olsaydı, sadece *korban* olabilecek hayvan türlerinin kanları yasak olurdu. Fakat Tora'nın yasağı, [*korban* olmaya uygun olmayan] yabancı hayvanlar ve kümes hayvanları da dahil olmak üzere, her türlü hayvan için geçerlidir. Yine de bunun sebebi, hiçbir yasağın kısmi olmaması konusundaki genel prensiptir. Tora bu nedenle kan yasağını genellemiştir.

İkinci bir sebep, kanın canla bire bir bağlı ve bir canlının yaşam gücünün kanda olmasıdır. Tanrı "canı" sahipsiz bırakmamıştır. Tanrı, tüm canlıları insanın yararına yaratmıştır; zira tüm canlılar içinde Yaratıcısı'nı tanıyabilen tek canlı insandır. Buna rağmen Tanrı, insana diğer hayvanları yeme iznini vermemiş, onun sadece bitkilerle beslenebileceğini söylemiştir (Bereşit 1:29). Tüm canlılar Büyük Tufan'dan Noah sayesinde kurtulduktan sonra ise, bazı hayvanların etinin yenmesi konusunda izin çıkmıştır (Bereşit 9:3). Ancak bu da, sadece hayvanların bedeni için geçerli bir izindir, canları için değil. Başka bir deyişle "can" yeme yasağı, Noah öncesindeki gibi aynen yürürlüktedir. İnsan, Tanrı'nın yarattıklarının canlarına karşı saygılı olmakla yükümlüdür.

Üçüncü bir neden, kanın hayvansal yaşam gücünü temsil etmesidir. İnsanı günaha sürükleyen, onun hayvansal tarafıdır. Bu nedenle Tanrı, Yahudiler'in kan yiyerek bu kaba hayvani özelliği benliklerinin bir parçası haline getirmelerini istememiştir. Özellikle Tora'yı almış

halk olarak, Yahudiler'in, maneviyatlarını güçlendirmek ve Tanrısal bilgeliği özümseyebilmek için, benliklerini kutsal tutmaları, hayvanilikten uzak durmalarıyla mümkündür. Kan yemek, insanı kaba ve acımasız yapar; oysa Yahudiler'den beklenen, şefkatli ve merhametli olmalarıdır. Diğer yiyecek maddelerinin aksine, kan, sindirim sistemi içinde özelliğini yitirmez. Dolayısıyla bir hayvan ölmüşse bile, onun yaşam özelliğine sahip olan kanı yemek, son verilmiş bir yaşamla, devam etmekte olan yaşamı birbirine karıştırmak anlamına gelecektir. Oysa bir canın başka bir canı yemesi uygun değildir. Yine de Tanrı insanın canına merhamet etmiş, kendi canlarının kurtuluşu için *Mizbeah*'ta yapılan işlemlerde hayvanların canlarını, yani kanlarını kullanma izni ve olanağı tanımıştır.

Tora'nın tüm emirlerinde putperestliğe karşı savaş teması olduğu görüşünde olan Rambam (*More Anevochim* 3:46) bu yasağa başka bir neden sunar: Eski Babil halkı (*Kasdim*) kanı mekruh sayardı. Buna karşın cinlerle temas edip onlardan gelecekle ilgili bilgi almak için kanı araç olarak kullanırlardı (bkz. p. 10 açk.). Oysa Tora, bu tip inanç ve uygulamaları temelden yıkmayı amaçladığı için kanın yenmesini yasaklamış, onu olumlu amaçlara, günah onarımına hizmet eden bir araç olarak belirlemiştir. Nitekim p. 10'daki "Tanrı'nın, Öfkesi'ni kan yiyen kişiye yönelteceği" şeklindeki ifadenin benzeri, daha ileride putperest bir uygulama içinde olan kişiye yönelik de kullanılmaktadır (bkz. 20:6). Bu da, kan yemenin temelinde de putperestlik, "*Avoda Zara – Yabancı Tapınma*" öğesi olduğunu gösterir. Kısacası Bene-Yisrael, içinde yaşadıkları Mısır kültürünün etkisiyle, cinlerle temas konusunda ustalaşmış olduklarından (p. 7), Tanrı, bu tip uygulamaları kökünden söküp atmak istemiştir.

10. Her türlü kanı – Sıradaki pasuk, kanın onarım sağlayıcı özelliğini vurguladığı için, akla,

⁸ “Ayrıca onlara söyle: Yisrael Ailesi’nden veya aralarına katılan Gerler’den herhangi bir kişi, bir *Ola-korbanı* veya [*Şelamim*]-kesimi tıttırır, ⁹ onu, Tanrı Adına yapmak üzere Buluşma Çadırı’nın girişi civarına getirmezse, o kişi halkından kesilip atılacaktır.

¹⁰ Yine; Yisrael Ailesi’nden veya aralarına katılan Gerler’den herhangi bir kişi, her türlü kanı yerse, Öfkem’i kanı yiyen o cana yöneltecek ve onu halkının içinden kesip atacağım.

dört temel maddeyi yaratmış onların farklı birleşimlerini Tanrısal güçle beslemiş ve böylece tüm yaratılış ortaya çıkmıştır. İnsanda bu öğelerin dördü de vardır. Cinler ise sadece iki hafif öğe olan hava ve ateşten teşkil ederler. Fiziksel olarak görülebilen varlıklar, toprak ve su öğelerine ve belirli bir ebada sahiptirler. Cinler ise bu iki öğeden ibaret oldukları için görünmezler, hafif oldukları için uçabilirler. Onları görebilenler, İbn Ezra’nın deyişiyle “deliler”, onları tekeye benzer şekle sahip olarak tanımlarlar. Bu da onların manevi varlıklar olmalarına karşın, belirli bir şekil sahibi olduklarını gösterir. Her canlı varlık, kendisini oluşturan dört elementin, onları birleştiren Tanrısal gücün ayrılması sonrasında ayrışması ile yok olur. Aynı şey cinler için de geçerlidir; onları oluşturan öğeler ayrışır ve ölürler. Cinler görürler ama görünmezler (Sforno; Rabenu Behaye).

Ebedi bir kanun olacaktır – Yani cinlere kurban kesme uygulamasının yasak olması, ebedi bir kanundur (Ralbag; Sforno). Bu ifade aynı zamanda, *Bet-Amikdaş* ayakta olmadığı dönemlerde bile, başka yerlerde *korban* yapılmasının yasak olduğunu öğretmektedir. *Bet-Amikdaş*’ın mevcut olmadığı günümüzde artık *korban* yapılmasının nedeni budur.

8. Ayrıca onlara söyle – “Aaron’a, oğullarına ve Bene-Yisrael’e şunları da söyle”.

Gerler’den – Ger *Tsedek* olanlardan. Yani Yahudilik’i kabul etmiş kişilerden. Ger *Toşav*’dan ise bahsedilmemektedir (bkz. 25:35 açık.).

Et yeme amaçlı kesimi ele alan p. 3-7’de Gerler’den bahsedilmemiş olmasına karşın, oradaki kurallar bir Ger *Tsedek* için de aynı şekilde doğrudur. Bir Ger *Tsedek*, doğuştan bir Yahudi ile tamamen aynı kurallarla bağlıdır (Bamidbar 15:14-17).

[Şelamim]-Kesimi – *Targum Onkelos*. Kullanılan sözcük sadece “kesim”dir. Fakat genel olarak bu sözcük *Şelamim-korbanı*ı ifade eder. Yine de normalde *Mizbeah* üzerinde tıttırılmayı gerektiren her türlü *korban* parçası da buna dahildir. Buna bağlı olarak, bir kişi, ister *Aşam-korbanı*, isterse de *Hatat-korbanı* olsun, ister en üst düzeyde kutsal, isterse de düşük sahip olsun, her türlü *korbanın* *Mizbeah*’ta yakıl-

mayı gerektiren kısımlarını merkezi *Mizbeah* dışında tıttırdığı takdirde, buradaki yasağı çiğnemiş olur (*Talmud – Zevahim* 109a).

Tıttırır – Saadya Gaon. Tam çeviriyle “yükseletir”. Yani “yakılacak kısımlarını bir *mizbeah* üzerinde yakar”. Daha önce Kutsal Bölge dışında *korban* kesimi ve kan işlemlerinin yapılmasının yasak olduğu söylenmişti (p. 4 açık.). Şimdi bu iki yasağı ek olarak, *korbanların* *Mizbeah* üzerinde yakılmayı gerektiren kısımlarının da, bu bölge içindeki merkezi *Mizbeah* haricindeki bir yerde tıttırılması yasaklanmaktadır. Buna bağlı olarak *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş* sınırları dışındayken, bir kişi bir hayvanı *korban* olarak keserse, bir başkası bu hayvanın organlarını yakarsa, her ikisi de cezaya layık olur (*Torat Koanim*; *Talmud – Zevahim* 106a; Raşi; *Mizrahi*; *Gur Arye*).

9. Tanrı Adına yapmak üzere – *Korban* olabilecek her türlü hayvandan bahsedilmektedir. Dolayısıyla buradaki kural, bazı *korbanlarda* kullanılabilen kumrular veya güvercin yavruları için de geçerlidir (*Mişna – Zevahim* 13:7; *Talmud – Zevahim* 107a; *Yad – Maase Akorbanot* 18:18; *Daat Mikra*).

Buluşma Çadırı’nın girişi civarına getirmezse – Bu da, söz konusu kuralın sadece hayvanlarla gerçekleştirilen *korbanlar* değil, *Mişkan*’a getirilmeyi gerektiren türdeki her şey için – örneğin tütsü, *Koen Gadol*’un her gün gerçekleştirdiği *Minha* vb. – geçerli olduğunu öğretir (*Talmud – Zevahim* 109a). Tüm bunlar, sadece ve sadece Kutsal Mekan’da gerçekleştirilebilir; dışarıda yapılamaz (Raşi).

Kesilip atılacaktır – *Korbanı* Tanrı Adına yapıyor olsa bile, eğer bunu *Mişkan* dışında gerçekleştirirse, cezası *Karet*’tir.

Tora, *korbanların* Kutsal Bölge dışında gerçekleştirilmesini kısıtlayan bu kuralı daha ileride de tekrar etmektedir (Devarim 12:13-14). Bu kural hakkında olası bazı nedenler şöyledir: [1] Bu sayede *Koenler*, hatalı hatta putperest amaçlarla kurban kesimi olmaması konusunda Bene-Yisrael’e nezaret edeceklerdir. [2] Ayrıca *korbanların*, Tora’nın belirlediği kurallara uygun şekilde gerçekleştirildiğinden emin olacaklardır. Böyle bir garanti, *bamalarda* yapılan *korbanlar* için mevcut değildi; zira oradaki işlemlerin *Koenler*

- 11 יֵא כִּי־נִפְשׁ הַבֶּשֶׂר בְּדָם הוּא וְאֲנִי נִתְּתִיו לָכֶם
עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם כִּי־הָדָם הוּא בְּנִפְשׁ יְכַפֵּר:
- 12 יב עַל־כֵּן אֶמְרָתִי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נִפְשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם
וְהִגֵּר הָגֵר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם:

Burada, Mizbeah ile kanın buluşmasıyla insanın günahının onarıldığını, bir bakıma insanın yeniden doğmuş gibi temiz ve günahsız hale geldiğini görmekteyiz. Bunun nasıl olduğunu biz tam olarak anlamasak da, Hahamlarımız Midraş'ta bunu ima etmişlerdir. Önce de belirtildiği üzere (7:37 açık., *Dokuz korban türü* k.b.), ilk insan Adam Arişon, özellikle Mizbeah'ın bulunduğu yerdeki topraktan yaratılmıştır. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi "İnsanoğlu, kendisine bağışlanma sağlanan yerden yaratılmıştır". Başka bir deyişle, Mizbeah, insanın fiziksel varlığının kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Kan ise hayatı, yaşam gücünü veren öğedir. Böylelikle bir *korban*a ait kanın, insanın fiziksel varlığını simgeleyen Mizbeah'la buluşması, Teşuva yaptıktan sonra *korbanı* getiren insan için yeniden doğuşu, fiziksel yanla yaşam gücünün sıfırdan bir araya gelişini işaretlemektedir.

Onarım sağlayabilmeniz amacıyla verdim – "Hayvanın kanındaki can, 'cana karşılık can' misali, günahlarınızı onaracaktır" (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Çünkü can için onarım sağlayan, kandır – "Söz konusu onarım, sadece kanla sağlanabilir (*Talmud* – *Yoma* 5a); kanı Mizbeah üzerinde işlem yapmanız için vermemin nedeni budur" (*Daat Mikra*).

Tam çeviriyle "[onarım sağlama gücü olan tek şey] kandır; [çünkü kan, bir insanın canı için, kendi içindeki] canla onarım sağlar" (*Daat Mikra*). Buradan, onarım sağlama gücü olan kanın, canı özellikle temsil eden kan olduğu öğrenilmektedir. Hayvan kesildiği sırada boynundan güçlü bir şekilde akan ilk kan, onun canını özellikle içeren kandır; dolayısıyla cana karşılık canla onarım sağlama özelliği sadece bu kana aittir (*Talmud* – *Keritot* 22a). Bu nedenle bir *korban* kesildiği sırada kan hemen boynundan alınır. Bu işleme "**Kabalat**

Adam – *Kanın Alınması*" ya da sadece "**Kabala** – *Alış*" adı verilir [Bunun, Tora'nın gizemli yanlarını ele alan *Kabala* öğretisiyle herhangi bir ilgisi yoktur. Olası tek ortak yan, dilbilgiseldir. *Kabala* bilgisi de, Tora'nın diğer açıklanmış şekilleri (*Şemot* 32:16 açık.) gibi Moşe Rabenu'dan itibaren nesilden nesile, (ama her nesildeki sadece en üst düzeydeki uzmanlarla sınırlı olarak) aktarılmış geleneksel bir öğretilerdir. Ve her gelenek, bir önceki nesilden "*alınır*"; "*kabul edilir*"].

12. Bu nedenle – "Onarım işleminde kanın kullanılmasını öngördüğüm için..." (*Daat Mikra*)

'Sizden hiç kimse kan yememelidir' – Basitçe "hiçbiriniz kan yememelisiniz" demek varken, dolaylı bir dil kullanılarak "sizden/aranızdan hiç kimse kan yememelidir" denmesi (*Korban Aaron*), büyüklerin, kan yememeleri konusunda küçüklerden [=on üç yaşından küçük erkek ve on iki yaşından küçük kız çocuklarından] sorumlu olduklarına işaret eder (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* 114a; Raşi; krş. 11:13 açık.). Bu sorumluluk sadece bu emirle sınırlı değildir; Tora'nın tüm kuralları için geçerlidir. Büyükler, küçüklerin Tora'nın yasaklarını çiğnememelerinden sorumludurlar (*Meam Loez*).

Dedim – Bkz. 7:26.

Bir Ger de – Bir *Ger Tsedek*'in de kan yemesi yasaktır. *Ger Toşav* ise kan yiyebilir (bkz. 25:35 açık.).

¹¹ Zira bir bedenin canı, kana bağlıdır ve Ben, [kanı] size *Mizbeah* üzerinde canınız için onarım sağlayabilmeniz amacıyla verdim; çünkü can için onarım sağlayan, kandır.

¹² Bu yüzden Bene-Yisrael'e 'Sizden hiç kimse kan yememelidir' dedim. [Benzer şekilde] Aranıza katılan bir *Ger* de kan yememelidir.

yasak olan kanın sadece *korban* işlemlerinde kullanılan kan olduğu gelebilir. Fakat yasak sadece bu kanla sınırlı değildir. Tora bunu vurgulamak için, kan yeme yasağının "her türlü kan" için geçerli olduğunu söylemektedir (*Torat Koanim*; Raşi). Dolayısıyla *korban* olarak kullanılmayan kümes hayvanlarının ve *Kaşer* yabancı hayvanların kanları bile yasaktır (*Talmud – Keritot* 20b).

Kanı yerse – Kan sıvı olmasına karşın hakkında kullanılan fiil "içmek" değil "yemek"tir. Bu da *Alahasal* terim olarak içmenin, yemenin bir parçası olarak kabul edildiğini gösterir (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 8:3).

Öfkem'i ... o cana yöneltecek – *Targum Onkelos*; Saadya Gaon; *Aktav Veakabala*. Tam çeviriyle "Yüzüm'ü". "Yüz" ifadesi bağlama göre, şefkat ya da öfke belirtebilir. Buradaki kullanımı öfke belirtme amaçlıdır (krş. Şemot 33:14 açık; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Tanrı "diğer tüm konuları bir kenara bırakıp, bu kişiyi cezalandırmaya yoğunlaşacağım" der gibidir (Raşi; bkz. 26:9 açık.).

Tora bu ifadeyi bundan başka sadece doğaüstücü uygulamalar ve putperestlik konusuyla ilgili olarak kullanmıştır. Bu da kan yemenin ne büyük bir günah olduğu hakkında bir fikir vermektedir (*More Anevochim* 3:46).

Kesip atacağım – Cinler yiyip içebildiklerine göre, onların besinleri de oluşumlarına uygun şekilde hafif öğelerden oluşur. Her canlının kanı, yaşam gücünü de içinde taşır. Cinler kandaki bu yaşam gücü ile beslenirler ve bu nedenle onlara kan sunan kişiler, onların dostluğunu kazanırlar. Dolayısıyla kan yiyen kişi, onlarınkine benzer bir doğaya sahip olur. İşte hiçbir işe yaramayan cinlerin bu hiçbir işe yaramayan dostluğundan yararlanmak isteyenler, onlara hediye olarak kan sunarlar, kendileri de onlarla temas kurmak için kan yerlerdi. Bazıları bunu, cinlerin toplandığı bir yer olduğu düşüncesiyle, bir kan birikintisinin yanında yaparlardı (bkz. 19:26). Tanrı Bene-Yisrael'i kutsal kılıp Halkı'nı hiçbir yararı

olmayan, insanı kötülüğe sürükleyen bu uygulamalardan uzaklaştırmıştır. Bundan sonra cinler Hahamlarımız'ın dedikleri gibi "zarar vericiler"dır. Bu mesafeyi sağlam tutmak için Tanrı kan yemeyi yasaklamış, ceza olarak *Karet*'i belirlemiştir (Sforno).

11. Zira bir beden canı, kana bağlıdır – Yaşam kana bağlı olduğundan, Tanrı, günah onarımı için *Mizbeah* üzerinde uygulanmak üzere, özellikle kanı seçmiştir. Bu şekilde bir bakıma, bir can gelip, başka bir canın kefareti ödemektedir. Buna bağlı olarak, kanın yenmesi uygun değildir (*Torat Koanim*; Raşi).

Hayat veren güç, kan tarafından sağlanır. Kanın, kefaret için uygun olmasının nedeni budur. Kan, insanın, hayatını Tanrı hizmetine adanmasını temsil eder; yoksa Tanrı'nın kan için özel bir arzusunun bulunması söz konusu değildir (Sforno).

Bedenin – Tam çeviriyle "etin".

Kana bağlıdır – Tam çeviriyle "kandadır". Bunun anlamı "kanın içindedir" şeklinde olamaz. Can, başka bir şeyin içinde olabilecek fiziksel bir olgu değildir. Daha ziyade, hayvanın canının, kanına bağlı olduğu belirtilmektedir (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Ben, [kanı] size ... verdim – Bu da kan yeme yasağının nedenlerinden biri olabilir. Tanrı kanı, günahların onarımı için vermiştir. Dolayısıyla bir insanın, günahını affettirme özelliğine sahip olan kana hor davranması doğru değildir (*Behor Şor*).

Alternatif olarak "[kanı] *Mizbeah* üzerinde canınız için onarım sağlayabilmeniz amacıyla size Ben verdim" (*Daat Mikra*).

***Mizbeah* üzerinde onarım** – Kan *Mizbeah*'ın üzerine ulaştığı anda, *korban*ın sahibinin günahları için onarım sağlanır (*Talmud – Zevahim* 26b).

יג ואִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וּמִן־הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֵצֵד צִיד חַיָּה אוֹ-עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל
וְשָׂפָךְ אֶת־דָּמּוֹ וְכִסְהוּ בְּעֶפֶר:

istenen, “Mişkan dışında hayvan kesimi yasak olduğuna ve yabani hayvanlarla kuşlar, *korban* yapılmaya elverişli olmadıkları için Mişkan sınırları içine getirilemediğine göre, bunları yeme imkanı yok” şeklinde yanlış bir sonuca varılmasını engellemektir. Zira söz konusu yasak bu hayvanları bağlamamaktadır (*Talmud – Hulin* 17a).

[Kanı] Toprakla örtmelidir – Kurala göre, hayvan kesilmeden önce yere bir miktar toprak saçılır. Bunun miktarı, yerde biraz yükselti oluşturacak şekilde olmalıdır. Hayvan bunun üzerinde kesilip kanı oraya akıtılır ve üzeri tekrar toprakla örtülür. Bu şekilde kan üstten ve alttan toprakla örtülmüş olur (*Talmud – Hulin* 83b v.d.). Bu işlem yapılmadan önce bir beraha söylenir (*Al Kisuy Adam Beafar; Şulhan Aruh – Yore Dea* 28).

Kanı akıtma ve üstünü örtme fiilleri yan yana verilerek bağdaştırılmıştır. Bu birkaç kurala işaret eder: Örtme işini, *Şehita*’yı yapan kişi yapmalıdır. Eğer o yapmazsa mitsvayı ihmal etmiştir. Yine de başkası bunu görürse, o da bunu yapmakla yükümlüdür; çünkü Tora bu emri tüm “*Bene-Yisrael’e*” vermiştir (s.p.). Benzer şekilde bu kişi kesimi eliyle yaptığı gibi, örtme işlemini de eliyle yapmalıdır. Başka bir eşya (bıçağın kılıfı gibi) da kullanabilir, ama ayağıyla toprak sürüyüp örtemez; bu, mitsvayı hor görmek sayılır (*Talmud – Hulin* 87a). Örtme işlemi sadece toprak ya da onunla aynı sınıfta değerlendirilen ince kum, kireç vb. bazı maddelerle yapılabilir. Fakat taşlar ya da eşyalarla yapılamaz (a.k. 88a; *Talmud – Sota* 16a; *Yad – Şehita* 14:11-12).

Mitsvat Ase No. 91. Yaşam gücü kanın içinde bulunduğundan, bir hayvanın kanı açıkta olduğu sürece, onun etini yemek doğru değildir. Dolayısıyla Tanrı’nın can vermiş olduğu hayvanların canını, onları yemek olarak kullanma amacıyla almaya hakkımız olmasına karşın, bu canı temsil eden kana yine de saygı göstermemiz istenmektedir. Hayvanın canı açıktayken etini yemek, umursamazlık ve acımasızlık ifadesidir. Olumlu ya da olumsuz her davranış, tekrarlandığı

sürece daha köklü hale gelir. Burada da kanın açıkta bırakılması, insandaki acımasızlık duygularını güçlendirme özelliğine sahiptir. *Korban* olarak getirilen hayvanların kanını örtmemiz ise emredilmemiştir. Zira bir *korban*ın kanı günah onarımına hizmet ettiği için örtülmesi mümkün değildir. Ve bu *korban*lar için doğru olduğundan, aynı cinsten olup sadece yeme amacıyla kesilmiş olan hayvanlar için de bu gereklilik yoktur; zira hayvan aynı cins olduktan sonra, kuralda bir farklılık söz konusu olamaz. Bu, Tora’nın her emri için geçerlidir. Her emir geneldir; şartlara göre farklı uygulamaları olmamalıdır. *Korban* olarak getirilebilen iki kuş cinsi vardır ama tüm kuşlar içinde bunlar son derece küçük bir sınıftır; dolayısıyla onlar da kuşlarla ilgili genel kurala dahildir; kesildiklerinde kanları örtülmelidir (*Sefer Ahinuh*).

Otoriteler bu mitsva için başka olası nedenler de öne sürerler: Kan örtülmelidir; çünkü dışarıdan bir kişi, Tanrı’nın *Mizbeahı* dışında dökülmüş olan bu kanı görerek, putperest amaçlarla yabani hayvanlar ya da kuşlar kurban edildiğini düşünebilir (İbn Ezra). Yabani hayvanlar ya da kuşların kanı *Mizbeah*’ta kullanılmaya uygun değildir; o yüzden örtülür (Ramban). En basit anlamda, kan örtülmelidir; çünkü bu şekilde onu yeme olasılığı ortadan kaldırılacaktır (Raşbam; bkz. s.p. açk.). Sforno buna önceki pasuklardaki cinler konusuna bağlı bir açıklama getirir. Avlanma işlemi genelde ıssız ve yerleşimden uzak yerlerde yapılır; ki buraları cinlerin mesken edindikleri yerlerdir. Bu nedenle buralarda açıkta kan bırakmak yasaklanmış; cinlerin toplanmalarına fırsat verecek bir ortam hazırlanmaması emredilmiştir. Gerçekte gereken durumlarda kan örtme şartı, sadece ıssız yerler değil, her yerde geçerlidir. Dolayısıyla Sforno, kan örtme emrinin nedenini değil, bu emrin neden özellikle “avlanma” bağlamı içinde verildiğini açıklamaktadır. Benzer şekilde diğer tüm “sebepler” de, mitsvanın farklı yönlerine dikkati çekme amacını taşır. Fakat Tora’nın tüm mitsvalarında olduğu gibi, bu mitsvanın da gerçek nedeni, Tanrı’nın tasarrufundadır.

¹³ “Bene-Yisrael’den veya aralarına katılan Gerler’den herhangi bir kişi, yenebilir [yabani] bir hayvan veya bir uçucuyu tuzakla yakaladığında, [onu keserek] kanını akıtınca, [kanı] toprakla örtmelidir.

13-14. “Kisuy Adam” – Kanın Örtülmesi.

Tora, bir Yahudi’nin, *Kaşer* bir kuş veya yabani bir hayvan kestiği zaman, kanın bir bölümünü örtmesini emretmektedir. *Korban* olarak kullanılan hayvan türleri – sığır, koyun ve keçiler – bu emir kapsamına girmez; çünkü *korban* kanı zaten hiçbir zaman örtülmez. Bu nedenle Tora bu hayvanları söz konusu gerekliliğin dışında bırakmıştır. Tora ayrıca bu hayvanların kanını su ile özdeşleştirmiştir (Devarim 12:24) ve nasıl ki suyu örtmek gerekli değilse, onların kanını da örtmek gerekli değildir (*Talmud – Hulin* 84a) [Fakat kan yeme yasağı konusunda, su ile bu özdeşleştirmenin bir anlamı yoktur. Kan yemek her zaman yasaktır].

Bazı kaynaklar bu kuralın kaynağını gerilerde ararlar. Tarihin ilk cinayetinde Kayin Evel’i kırdıyken öldürdüğü zaman (Bereşit 4:8), kardeşinin cesedini ne yapacağını bilememiştir. Daha sonra bir grup kuş ve yabani hayvanın kendi içlerinde kavga ettiğini ve aralarından birinin öldüğünü gördü. Bunun ardından hayvanlar bir araya gelip, ölü olanı, toprağı eşeleyerek açtıkları bir çukura gömdüler. Kayin de Evel’i gömmenin uygun olduğunu gördü. Dolayısıyla kuralın özellikle yabani hayvanlar ve kuşlar için geçerli olmasının olası bir kaynağı budur (*Midraş – Bereşit Raba; Midraş – Tanhuma; İr Miklat; Meam Loetz*).

13. Yenebilir – Yani sadece *Kaşer* olan hayvan ve kuşlardan bahsedilmektedir (bkz. 11:3, 11:13-19). *Kaşer* olmayan herhangi bir hayvan, herhangi bir geçerli sebeple kesilerek öldürülmüşse, kanını örtmeye gerek yoktur (*Torat Koanim; Raşi*). Benzer şekilde yenmeye uygun olmayan bir hayvanın kanı, hayvan *Kaşer* bir cins olsa bile, örtülmez. Örneğin, [1] kesildikten sonra *Terefa* olduğu görülen, [2] putperest amaçlı kesilmiş olan, [3] et yeme amaçlı olup Kutsal Bölge’de kesilmiş olan, [4] *korban* amaçlı olup Kutsal Bölge dışında kesilmiş olan, [5] bir insanın ölümüne neden oldukları için ölüme mahkum edilmiş olan, [6] hatalı *Şehita* ile kesilmiş olan veya [7] *Şehita* dışında bir yöntemle öldürülmüş olan hayvanların kanları örtülmeyi gerektirmez; zira bunların hiçbiri “yenebilir” değildir (*Talmud – Hulin* 85a).

[Yabani] Bir Hayvan – Geyik ve ceylan gibi (İbn Ezra; bkz. Devarim 14:5).

Hayvan veya bir uçucuyu – Bu, kan örtme kuralının, sadece normal et yeme amaçlı kesimler için geçerli olduğunu gösterir. Zira bu yabani hayvanlar ve uçucular *korban* amacıyla kullanılmazlar. Bazı durumlarda *korban* olarak getirilebilen kumru ve güvercin yavruları da, tüm kuşlar içinde çok küçük bir sınıfı oluşturdıklarından, genel kurala dahildirler; yani yemek amacıyla kesildiklerinde onların da kanı örtülür.

Tuzakla yakaladığında – Tam çeviriyle “bir hayvan veya uçucu avı avladığında”. Açık bir şekilde, sadece “avladığında” demek yeterli olurdu. Tora fazladan “av” sözcüğünü kullanarak, çoktan “avlanmış” sayılan tavuk ve kaz gibi kümes hayvanlarını da bu kurala dahil etmektedir. Başka bir deyişle, fazla “av” sözcüğü, el atında olup, ayrıca avlanmayı gerektirmeyen hayvanların da bu kurala dahil olduğunu öğretir (*Mizrahi; Gur Arye*). Yine de bu durumda sadece “av” denmesi yeterli olur, bu kuralın, ne şekilde olursa olsun “el altında” hale gelmiş olan her türlü hayvan için geçerli olduğu anlaşıldı. Yani bu kez “avladığında” sözcüğü fazla görünmektedir! Bu kullanım doğru davranış konusunda bir ders öğretmektedir. Bir kişi çok fazla et yememeli, bunu her zaman el altında olan bir şey olarak değil, “avlanmayı gerektiren”, dolayısıyla her istendiğinde ulaşılamayacak bir besin kaynağı olarak görmelidir (*Torat Koanim; Talmud – Hulin* 84a; Raşi o.a.).

Kanını akıtınca – Bahsedilen, et yeme amacıyla yapılan, *Şehita* kurallarına göre bir kesimdir. Bu da, p. 3-7 arasında açıklanan, “çöl yolculuğu boyunca et yeme amaçlı hayvan kesiminin sadece *Mişkan*’da *Şelamim-korbanı* şeklinde yapılabileceği ve dışarıda kesim yapmanın yasak olduğu” şeklindeki kuralın, *korban* olabilecek hayvanlarla sınırlı olduğunu gösterir. Başka bir deyişle [Rabi Yişmael’e göre bile] *Kaşer* kuş ve yabani hayvan cinsleri *Mişkan* dışında da kesilebilirdi. Zaten bunları *Şelamim-korbanı* olarak getirmek mümkün olmadığından, *Mişkan*’ın içinde kesilmeleri söz konusu değildir. Burada söylenmek

יֵד כִּי־נִפְשׁ כָּל־בֶּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ

14

הוא ואמר לבני ישראל דם כל־בֶּשָׂר לא תאכלו כי נִפְשׁ

כל־בֶּשָׂר דָּמוֹ הוא כל־אֲכָלוֹ יִכְרֹת: מו וְכָל־נִפְשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל 15

נִבְלָה וְטִרְפָּה בְּאֶזְרָח וּבְגֵר וְכִכֶּסּ בְּגִדָיו וְרִחֵן בְּמִים וְטִמָּא 16
עַד־הָעֶרֶב וְטָהַר: מו ואם לא יִכֶּסּ וּבִשְׂרוֹ לֹא יִרְחֹן וְנִשָּׂא עֹנוֹ:

öldürülse bile Kaşer değildir. *Talmud*'da (*Zevahim* 69b) *Terefa* sınıfındaki bir hayvanın Tora kanunu kriterlerine göre, [canlıyken] “ölü” addedilip addedilmediği konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Fakat bu görüş ayrılığının, başka gerektirmeleri bir yana, bizim konumuz söz konusu olduğunda, pek önemi yoktur. Şöyle ki; eğer hayvan “ölü” sınıfındaysa, o zaman *Şehita* ile öldürülmediği için *Nevela*'dır; ve pasuğun başında *Nevela*'dan zaten bahsedilmiştir. Eğer hayvan “ölü” sınıfında değilse pasuğun devamındaki *tuma* aktarma durumu söz konusu olamaz; zira hiçbir canlı hayvan *tuma* aktarmaz. Dolayısıyla her iki görüşe göre de, buradaki *Terefa* sözcüğü, kuralın işaret ettiği hayvanın *Alahasal* sıfatını da belirtiyor olamaz. Sonuç olarak bu pasuk, “*Nevela* ‘ve’ *Terefa*” diye iki sınıftan bahsetmekte değildir. Bu durumda geriye tek bir olasılık kalmaktadır: *Terefa* sözcüğü, pasuktaki *Nevela*'nın, ne tür bir hayvan olduğunu niteleme amacıyla kullanılmıştır: Anlam “Cinsinde *Terefa* durumu olabilecek bir *Nevela*” şeklindedir. Kısacası pasuk, “*Terefa* kanununun geçerli olabildiği türdeki bir *Nevela*”dan bahsetmektedir (*Talmud* – *Hulin* 100b; Raşi). Bu da pasuktaki kuralın, sadece Kaşer olan kuş cinslerini ilgilendirdiğini öğretir. Zira “*Terefa*” olasılığı, sadece Kaşer kuşlara mahsus bir durumdur. Kaşer olmayan kuş türleri için ise *Terefa* tanımı yersizdir; çünkü bu kuşlar zaten her durumda yasaktır. [4] “*Yiyen*” sözcüğü, *tuma* aktarımının asgari “yeme” miktarı olan 1 *kazayit* kadarlık et parçasının yenmesi halinde gerçekleştiğini öğretir. [5] “*Kişi*” olarak çevrilen sözcük, “*Nefeş* – *Can*”dır. Bu da, *tuma* aktarımına neden olan “yeme” işleminin, yeme sırasında canın en çok zevk aldığı anı tanımladığını gösterir: yani yutma anı. Başka bir deyişle, *tuma* aktarımı, söz konusu et parçası tam gırtlaktayken gerçekleşir. Ondandır, temas edildiğinde, taşındığında, hatta ağza alındığında bile *tuma* aktarımı yokken, lokma gırtlaktan geçtiği sırada *tuma* aktarımı olur; fakat yutmanın ardından, lokma midede

varlığını devam ettirmesine rağmen, *tuma* aktarımı devam etmez. Bu yüzden yutmanın hemen ardından *mikveye* dalan kişi, midesindeki lokmaya rağmen *Tevul Yom* statüsü alır (7:7 açık.). Gün batınca da tamamen arınmış olur.

Bu açıklamaların ışığında, özetle, Kaşer bir kuş türü, *Şehita* dışında bir nedenle, ya da geçersiz bir *Şehita*'yla öldüğü takdirde, onun etinden bir *kazayit* kadarı, gırtlakta olduğu sırada *tuma* aktarır. Yutan kişi, sadece yutma anında *Av Atuma* derecesinde *tame* olur, üzerindeki giysilere *tuma* aktarır, ayrıca o anda temas ettiği her giysi ve eşyayı da *Rişon Letuma* derecesinde *tame* yapar. Fakat o anda bile olsa bir insan ya da kil eşyaya temas ederse, onlara *tuma* aktarmaz. Lokma gırtlaktan geçtikten sonra, artık diğer giysi ve eşyaları da *tame* yapmaz; zira lokma yutulduktan sonra, bu kişi sadece *Rişon Letuma* derecesinde *tamedir*; yani sadece yiyecek ve içeceklerle *tuma* aktarır (*Torat Koanim*; Raşi. *Mişna* – *Taarot* 1:1, Rabi Pinhas Keati). *Mişna* – *Taarot* 1:1, bu kurala ilgili on üç şart listelemektedir.

Pasuk doğrudan sözcük anlamıyla ve içinde bulunduğu bağlama göre değerlendirildiği takdirde, şu şekilde de anlaşılabilir: Tora, cinlerle bağlantı kurma yollarından biri olan kan yemeyi yasakladıktan sonra, insanın ruhuna *tuma* yayan *nevela* ve *terefa* yeme konusuna da değinmiştir. Zira bu da, doğaüstücü uygulamalara bulaşmış kişilerin, üzerlerine *tuma* ruhu çökmesi için başvurdukları yöntemlerden biridir (*Sforno*).

16. Günahını taşıyacaktı – Şemot 22:30'da görüldüğü üzere söz konusu et parçasını yemek başlı başına bir yasaktır [her ne kadar o pasuk *Terefa*'dan bahsediyorsa da, oradaki kullanım bu sözcüğün *Alahasal* değil, sözlük anlamıdır; *Alahasal* bakımdan oradaki örnek de *Nevela* sınıfına girer]. Yine de, bu pasukta bahsedilen “*günah*”, *mikveye* dalma suretiyle arınmaya bağlı olduğuna göre, yemekle değil, *tumayla* ilgilidir. Fakat *tame* olmak da başlı başına bir günah

¹⁴ Zira her canlı bedenın kanı, canını temsil eder ve Bene-Yisrael'e 'hiçbir etin kanını yemeyin' dedim; çünkü her bedenın canı, kanıdır. Onu her yiyen, kesilip atılacaktır.

¹⁵ "İster doğuştan Yahudi isterse de Ger olsun, ölmüş veya [ölümcül şekilde] yırtılmış [bir hayvanın etinden] yiyen her kişi, giysilerini mikveye daldırmalıdır; [kendisi de] mikveye dalar ve gün batımına kadar tame kalır; [sonra] arınmış olur.

¹⁶ Eğer [giysilerini] mikveye daldırmazsa ve bedenini mikveye daldırmazsa, günahını taşıyacaktır.

14. Canlı bedenın... – Tam çeviriyle "her bedenın/etin canı [için doğru olmak üzere]– kanı, canındadır" (bkz. s.a.).

Kanı, canını temsil eder – Tam çeviriyle "kanı, canındadır". Bunun anlamı "kanı, canına bağlıdır" şeklinde görünmektedir. Oysa tam tersi doğrudur: kan cana değil, can kana bağlıdır. Dolayısıyla asıl anlam, [çevirimizle benzer şekilde] "kanı, canının yerindedir" (Raşi). Başka bir deyişle, hayat kana bağlı olduğu için, kan canı temsil eder (a.k.). "Nefes – Can" sözcüğünün bazen "beden" olarak da çevrildiğine dikkati çeken Ramban'a göre çeviri "herhangi bir bedenın yaşam kaynağı, bedenindeki kandır" şeklindedir. Ya da "kan, canla kenetlenmiştir" (krş. İbn Ezra).

Kanını yemeyin – Kan yeme yasağı, önceki cümlelerde hatırlatılmasına rağmen, kesilen bir kuş ya da yabani hayvanın kanının örtülmesine dair kuralın hemen ardından burada bir kez daha hatırlatılmaktadır. Bu da, kanı örtme kuralının kan yeme yasağıyla doğrudan ilişkili olduğuna işaret eder. Dolayısıyla kural için olası bir neden de şöyledir: Kanın boşa akıp gittiğini gören bir kişi, "yazık" düşüncesiyle kanı yemeye karar verebilir. Bu olasılık özellikle daha akışkan kana sahip olan kuşlar ve yabani hayvanlar için geçerlidir. Çiftlik hayvanlarının kanı daha yoğun ve yağlı olduğundan insanlar bunu daha iğrenç bulurlar ve yenebilir endişesi daha zayıftır (Raavad; Baale Anefeş; Meam Loetz).

Dedim – 3:17, 7:26.

Çünkü her bedenın canı, kanıdır... – "Kan ve can, eşdeğerdir". Çevirimizde sadece "hiçbir etin kanını yemeyin" kısmı tırnak içindedir (Daat Mikra). Fakat alternatif olarak çeviri şöyle de olabilir: "Bene-Yisrael'e 'hiçbir etin kanını yemeyin; çünkü her bedenın canı, kanıdır. Onu her yiyen, kesilip atılacaktır' dedim" (The Artscroll Chumash – Stone Edition).

Bu ifadeden, pasuğun devamında bahsi geçen Karet cezasının, sadece, canı özellikle temsil eden kan için geçerli olduğu öğrenilmektedir. Başka bir

deyişle, hayvan kesildiği sırada boynundan güçlü bir şekilde akan ilk kanı yiyen kişi Karet cezasını hak eder. Canı özellikle temsil eden kan budur. Fakat hayvan öldükten sonra akmaya devam eden kanı, ya da organların içinde kalmış kanı yiyen kişi, her ne kadar Tora'nın bir yasağını ihlal etmişse de, cezası Karet değildir (Talmud – Keritot 20b; Yad – Maahalot Asurot 6:3-4).

15. [Kendiliğinden] ölmüş – İbranice *Nevela*. Bu, Şehita olmadan ölmüş Kaşer hayvan cinslerini ifade eden bir terimdir.

[Ölümcül şekilde] Yırtılmış – İbranice *Terefa*. Ya da "ölümcül fiziksel anormalliğe sahip". Bkz. 7:24 açık.

Ölmüş ... yırtılmış ... yiyen her kişi – Bu pasuk, sadece ve sadece "yutma" yoluyla tuma aktaran bir et türünden bahsetmektedir. Sözlü Tora'yla bilinen geleneksel bir bilgi doğrultusunda, böyle bir durum, sadece Şehita dışında bir nedenle ölmüş Kaşer bir kuşun eti için geçerlidir.

Sözlü Tora'dan kaynaklanan bu bilgiye, Yazılı Tora'daki bu pasukla işaret edilmektedir. Bazı noktalara göz atalım: [1] Bu kural sadece [Şehita dışında bir nedenle] "ölmüş"; yani *Nevela* sınıfındaki bir hayvanın eti için geçerlidir. [2] 11:39-40'ta, dört ayaklı çiftlik hayvanlarının eşlerinin temas veya taşınma halinde tuma aktardığı söylenmiştir; ama "yenme" yoluyla tuma aktarımından bahis yoktur. Bu pasukta ise sadece yenme durumundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu pasukta bahsi geçen hayvan, dört ayağından olmayan bir cinstir: Yani kuş cinsi. [3] "*Terefa – Yırtılmış*" sözcüğü [sözcük anlamının gerektirdiği şekilde] yırtıcı bir hayvan tarafından öldürülmüş hayvanları tanımlıyor olamaz; zira bu da Şehita dışındaki bir ölüm nedenidir ve böyle bir hayvan zaten *Nevela* sınıfındadır. Daha ziyade, *Terefa* sözcüğü [Alahasal terim olarak] çeşitli iç ya da dış etkenlerle oluşmuş ve hayvanın 12 ay bile yaşamasına imkan vermeyecek fiziksel kusurlara sahip hayvanları tanımlar. Böyle bir hayvan Şehita ile

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ 1-2
 אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ג כְּמַעֲשֶׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר 3
 יִשְׁבַּתְּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכְמַעֲשֶׂה אֶרֶץ־כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא
 אֹתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבַחֲקִיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ:

Bu nedenle, Moşe “Ben Tanrınız Aşem'im” dediğinde, aslında halka hitap edenin, Moşe'nin üzerinde varlığı belli olan Tanrısallık olduğu açıktır. Benzer durumlar Devarim kitabında da birçok örnekte görülmektedir (Devarim 11:13-15, 29:3-5 vs.; Ramban). Bir açıklamaya göre, konuşma zorluğu olan Moşe (Şemot 4:10) için bu sorun sadece kendi normal konuşması için geçerliydi. Ama Tanrı'nın Sözleri'ni aktardığı zaman, konuşmasında hiçbir sorun olmaz, sözcükler ağızdan düzgün ve berrak bir şekilde çıkardı.

Bu bölümün açılış sözcükleri, On Emir'i açan sözlerle benzeşmektedir (Şemot 20:2). Nitekim Raşi bu sözlerin arkasındaki anlamı şöyle açıklamaktadır: “Size Sinay'da ‘Ben [seni Mısır Ülkesi'nden – köle evinden – çıkarmış olan] Tanrın Aşem'im’ diyen Benim. O zaman, Hükümdarlığımı’ üzerine kabul etmişsiniz. Şimdi de Hükümlerim'i kabul etmelisiniz” (*Torat Koanim*).

Cinsellik oldukça güçlü bir dürtüdür; ama istendiğinde kontrol edilebilir. Tanrı burada Kendisi ile Yahudiler arasındaki özel ilişkinin niteliğini hatırlatarak, en zor şartlarda bile O'nun Hükümleri ile bağlı olduğumuzu vurgulamaktadır (*Beer Basade*). Raşi ayrıca Ribî'nin (=Rabi Yeuda Anasi; bkz. *Talmud – Yevamot* 45a) şu sözlerini aktarır: Yahudiler'in daha ileri bir dönemde cinsellikle ilgili suçlar işleyecekleri Tanrı'nın Huzuru'nda açık ve belliydi. Bu nedenle bu noktada Tanrı onlara kesin hüküm ifadesiyle hitap etmektedir: “Ben Tanrınız Aşem'im – dikkatinizi, size bu hükmü Kimin verdiğine yoğunlaştırın. Çünkü Ben, en uygun cezayı vermeyi ve gerektiğinde ödüllendirmeyi bilen Yargıcı'm” (*Torat Koanim*). Ribî'nin bu sözlerinde kastettiği “ileri dönem”, Ezra Asofer'in dönemi, bahsedilen suç da Yahudi erkeklerin Yahudi olmayan kadınlarla evlenmeleridir (bkz. Ezra 9:1-2, 10:2-3, 10:11-12). Ezra bu olayı, şu sözlerle tanımlamıştır: “Bu yaptığımız ikinci şey, Tanrı'nın Mizbeahı'nı gözyaşlarıyla örtüyor – ağlama ve inlemeyle; ve sizin elinizden, [Huzurum'da sizin için] memnuniyet elde edecek Minha[-korbanına] yüz vermeme engelliyor”

(Malahi 2:13). Bu sözleri aktaran peygamber, Malahi'dir ve *Talmud*'a (*Megila* 15a) göre Malahi, Ezra'nın başka bir adıdır.

Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre, On Emir'le olan benzerlik, Tanrı'nın Yahudi Ulusu için öngördüğü yaşam biçiminde cinsel ahlakın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yahudi Ulusu, nasıl ki Tanrıları'nın Aşem olduğunu bilmeden yaşayamazsa, bu bölümde bahsedilen cinsel ahlak kurallarını benimsemişliği sürece de varlığını sürdüremez.

3. Mısır ... Kenaan – Ya da “Mısır Ülkesi halkının ... Kenaan Ülkesi halkının...” (*Targum Onkelos*). İbn Ezra'ya göre bu pasuk, cinlere kurbanı yasaklayan bir önceki bölümle, cinsel ahlaksızlığı yasaklayan şimdiki bölümün ortasında stratejik bir konumdadır. Zira o dönemde cinlere kurban konusunda Mısırlılar, cinsel ahlaksızlık konusunda da Kenaanlılar en ön sırada geliyordu. *Torat Koanim*'den alıntı yapan Ramban'a göre Mısırlılar da cinsel ahlaksızlık konusunda Kenaanlılar'dan geri kalmıyorlardı (krş. Yehezkel 16:26 ve 23:20). Her durumda, pagan tapınma şekillerinin, çoğu zaman cinsel ahlaksızlıkla iç içe olduğu bilinen bir gerçektir.

Bene-Yisrael, birkaç nesil boyunca içinde yaşadığı putperest Mısır kültürünün izlerini, uzun bir süre yanında taşımaya devam etmiştir. Altın Buzağı olayı, bu kültürün en bariz etkilerinden biridir. *Tanah*'ın birçok yerinde bu izlere gönderme yapılmaktadır (Devarim 29:16-17; Yeşua 24:14; Yehezkel 20:7-8). Yine de pasuklardan da anlaşıldığı üzere, buradaki uyarı putperestlikten ziyade, bu kültürün cinsel ahlaksızlık konusundaki yozlaşmışlığıdır. *Tanah*'ta bu ahlaksızlığın da Bene-Yisrael üzerindeki etkilerine gönderme yapılmaktadır (Yehezkel 23:8, 23:19). Benzer şekilde Tora, başka yerlerde Kenaanlılar'ın putperestlik yanını hedef almasına karşın (Şemot 34:13-14; Devarim 7:25), burada özellikle ahlaksızlık yanına yoğunlaşmaktadır (*Daat Mikra*). Biri, Yisrael'in 210 yıldır yaşadığı, biri de

[54. Yasak İlişkiler]

18

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara söyle: “Ben Tanrınız Aşem'im. ³ İçinde yaşamış olduğunuz Mısır Ülkesi'nin usullerini uygulamayın. Sizi getirmekte olduğum Kenaan Ülkesi'nin usullerini de uygulamayın. [Her ikisinin] Geleneklerini takip etmeyin.

değildir. Dolayısıyla burada, [diğer tuma hallerinde de aynı şekilde geçerli olan] *tame* haldeyken *Bet-Amikdaş* sınırları içine girme veya “kutsal” nitelikli bir yiyeceği yeme günahından (*Tumat Mikdaş VeKadaşav*) bahsedilmektedir (Raşi; Raşbam).

“Günahını taşıyacaktır” ifadesi, her zaman Tanrısal bir cezayı, çoğunlukla da *Karet* cezasını (bkz. 7:20) belirtir. Nitekim bahsedilen günahın cezası da [günah kasten işlendiği takdirde] budur (*Torat Koanim*; Raşi; bkz. Bamidbar 19:20). Günah kasıtsız ve yanlışlıkla işlenmişse, *Korban Ole Veyored* getirilmelidir (bkz. 5:1-14 açk.; 5:2-3 açk.).

Arınmayı konu eden birçok pasukta giysilerin *mikveye* daldırılması açıkça söylenmekte, kişi için de “kendisinin *mikveye* dalması” gerektiği belirtilmekte; ama “beden” özellikle vurgulanmamaktadır (ör: 15:5,6,7,8 vs.). Burada, bu genel kulanımdan farklı şekilde beden özellikle vurgulanmakta, ama bu kez giysi açık olarak söylenmeyecek sadece “*mikveye daldırılmazsa*” denmektedir. Tora bu şekilde, bu kuralla ilgili olarak, bedeni, giysilere göre daha güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Bu da bir kuralı öğretir (*Gur Arye*; *Sifte Hahamim*): Pasukta bahsedilen “günahın taşınması”, yani *Karet* cezası, sadece “beden” *mikveye* daldırılmadan *Bet-Amikdaş* sınırlarına girilir veya “kutsal” nitelikli bir şey yenirse geçerlidir. Öte yandan giysilerin *mikveye* daldırılması da gerekli bir arınma prosedürü olmasına karşın, eğer kişi bunu yapmaz, sonra da arınma sürecinden geçmemiş bu giysileri *Bet-Amikdaş* sınırları içine sokarsa [ki bu iki şekilde olabilir: kendisi arınmıştır ve *mikveye* daldırmadığı giysileri buraya getirmiştir; veya kendisi de arınmamış, içeri de girmemiş, ama giysilerini *Bet-Amikdaş* sınırları içine girecek şekilde oraya atmıştır (*Mizrahi*)], cezası *Karet* değil, normal “yapma” şeklindeki emirlerin ihlali halinde hak edilen ceza olan kırbaştır (*Torat Koanim*; Raşi). Ve *Bet-Din* tarafından uygulanan her ceza gibi, bu ceza da, sadece uyarı yapılmış ama buna rağmen günah işlendiyse uygulanır.

18.

❧ Cinsel Ahlaksızlık ve Yasak İlişkiler.

Paganların yaptıkları şekilde cinlere kurban sunulmasını yasakladıktan sonra, Tora şimdi de farklı pagan uygulamalarını yasaklamaktadır. Buna bağlı olarak yabancı toplumların gelenek ve uygulamalarından uzak durulması emredilmektedir.

Bu bölüm, ayrıca, ahlaksızlık ve yasak cinsel ilişkiler hakkındaki iki bölümün ilkidir. Burada, Tora, “*En Oneşin Ella İm Ken Mazirin – Ceza, sadece uyarı yapıldıysa verilebilir*” prensibine uygun olarak bu konulardaki yasaklardan söz eder. Başka bir deyişle burada, “uyarı” yapılmakta, yani, yasaklar ve kısıtlamalar söylenmektedir. Bunlarla ilgili cezalar ise *Perek 20*'de açıklanacaktır.

2. Bene-Yisrael’e konuş – Cinsellik ile ilgili kurallar tüm Yisrael'i bağlar (Ramban).

Ben Tanrınız Aşem'im – “Bu bölümde bahsedilen ahlaksızlıklardan sorumlu olan Tufan Nesli, Sedom halkı ve Mısırlılar'ı cezalandıran, Benim; ve eğer siz de onlar gibi davranırsanız, sizi de cezalandırırım” (*Torat Koanim*).

Bu ifadeyi kullanarak, Moşe, sanki Tanrı kendisiymiş gibi birinci tekil şahıs kullanır görünmektedir. Basit düzeyde, Moşe halka, Tanrı'nın sözlerini aktarması konusunda emir aldığını bildirdikten sonra, halka bu sözleri aynen aktarmaktadır. Alternatif olarak şu da söylenebilir: Moşe'nin böyle bir ön açıklama yapmasına gerek yoktur. Birinci tekil şahıs kullanması hiçbir şekilde kafa karıştırıcı değildir; çünkü içinde bulunduğu koşullardan, ağzından çıkan sözcüklerin Tanrı'ya ait olduğu açıktır. Bilindiği gibi, normal zamanlarda Moşe'nin yüzü bir maskeyle örtülüydü; çünkü halk Moşe'nin yüzünün yansıttığı üst düzeydeki kutsiyete dayanamazdı (*Şemot 34:29-35*). Ancak, Moşe, Tanrı'nın Sözü'nü insanlara aktardığı zaman, maskeyi çıkarırdı. Böylece herkes Moşe'nin ağzından çıkan sözlerin doğrudan Tanrı'nın sözleri olduğundan emin olabilirdi.

ד אַת־מִשְׁפָּטִי

תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לִלְכֹּת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

taklit edilmemesi emredilmektedir (*Talmud – Avoda Zara* 11a; Raşi; *Yad – Avodat Kohavim* 11:1). Bkz. 20:23 aqç.

4. Kanunlarım'ı ... Hükümlerim'i – İbranice sırasıyla *Mişpat* ve *Huka*. “*Kanunlar*”, Tora tarafından emredilmeselerdi bile bizlerin mantık yoluyla bir şekilde en azından benzerlerini türetip uygulayacağı türdeki kurallardır. Bunlar içinde hırsızlık, ahlaksızlık, putperestlik, cinayet ve Tanrı'ya küfür konusundaki yasaklar sayılabilir (*Talmud – Yoma* 67b). “*Hükümler*” ise insan zekası tarafından kavranamaz. Tora'daki yasak yiyecekler, yün ve ketenden dokunmuş bir giysiyi giyme yasağı (19:19; Devarim 22:11), bir *metsoranın* arınması (*Perek* 14), *Yom Kipur*'da çöle gönderilen teke (*Perek* 16), *Para Aduma* (Kızıl İnek; *Bamidbar Perek* 19) gibi konular, bu sınıfa girer. Bu kurallar insan mantığının ötesinde olduğu için, insanın içindeki kötü dürtü (*Yetser Ara*) *Huka* [ya da *Hok*] sınıfındaki mitsvaların mantıksızlığını ve gülünçlüğüne öne sürerek Yahudiler'i “neden yapayım ki” şeklinde düşünmeye ve emirlerden soğumaya iter. Bu nedenle pasuk “*Ben Tanrınız Aşem'im*” sözleriyle kapanmaktadır. Başka bir deyişle Tanrı “Burada verdiğim bazı yasaklamalar sizin aklınıza yatmıyorsa bile, bunları Benim – Tanrı'nın – verdiğimi aklınızdan çıkarmayın. Ben sizin Efendiniz ve Yaratıcınız'ım; neyin iyi ve doğru olduğunu sizden iyi bilirim. Bunlar Benim – Kral'ın – Hükümlerimdir ve üzerlerinde ['acaba yerine getirmeye değer mi, değmez mi' şeklinde mantıksal] değerlendirme yapma hakkın yoktur” mesajını vermektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Yoma* 67b; Raşi).

Birçok otorite, benzer anlamlar taşıyan *Huka* ve *Hok* sözcüklerinin “*Hakak – Hakketmek*” [=metal, ağaç, taş üzerine elle yazı oymak] sözcüğüyle bağlantılı olduğu görüşündedir. Bu da değişen fikir veya durumlardan etkilenmeyen, boyun eğmez bir kalıcılığı ifade eder. Bu şekilde, Tora'nın emirleri, biz anlasak da anlamasak da ebediyen geçerlidir. Tora, “mantıklı” olan “*Kanunlar*” ve mantık ötesinde olan “*Hükümler*”i bu ve sıradaki pasukta birbiriyle bağdaştırarak, “*Kanunlar*”ın da bir anlamda insan mantığının ötesinde niteliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Rabi Yosef Dov

Soloveitchik şu açıklamayı yapar. Tanrı'ya bağlı bir insan, anlamasa bile bir *Hok*'u içten bir adanmışlıkla uygulamayı kabullenir. Bunun nedeni içindeki “*Tselem Elokim – Tanrısal Görüntü*”nün, insan zekasının üzerinde olan bazı gerçeklerin var olduğunu kendisine fısıldamasıdır. İdealler, insanın kimi seveceği ve kimin uğruna her türlü fedakarlığı yapabileceği gibi, yaşamın en önemli kararlarından birçoğu, “içten gelen bir ses” şeklinde adlandırılabilir, insanın gerçek öz benliğinden kaynaklanan kriterlere göre belirlenir. Aynı türdeki bir bağlılık, Tora'nın “mantıklı” emirlerini uygun bir şekilde kabul etmek için de gereklidir; çünkü insan zekası, insan yapımı yasa kodlarının bu “mantıklı” kanunlara paralel olan bölümleri için bile yeterli ve güvenilir bir ölçüt değildir. Örneklemek gerekirse; hepimiz biliriz ki, cinayet kadar, tüm dünyaca kabul edilmiş bir yasaklama yoktur. Buna karşın, sadece “mantığa dayalı” olan bakış açısı, insanların, hayatın kutsallığı hakkında fikir yürütüp sonuçlar üretmelerine müsaade etmektedir. Buna bağlı olarak bir ceninin gerçek bir yaşam biçimi olup olmadığı [dolayısıyla onu kürtajla öldürme hakkımız olup olmadığı], acı çeken veya özürlü kişilerin yaşamaya layık olup olmadıkları ya da insan hayatının hayvan hayatından daha önemli olup olmadığı gibi konular, bu düşünce yapısının tartışmaya açmakta hiç de sakınca görmediği konulardır. Tora'nın gözünde ise yaşam daima kutsaldır ve mantıksal demagogiler bu kutsiyette bir eksiklik yaratmaz. Dolayısıyla Tora, bünyesindeki “mantıklı kanunların” da, en az “hükümler” kadar, Tanrısal ve tartışmaya açık olmayan birer kural olarak, aynı inançla kabul edilmesini şart koşturur. Zira bir kişi, mantıkla açıklanabilecek kanunları *sadece mantıklı oldukları için* “onayladığı” takdirde, bu kuralları bile kendi yetersiz mantığı doğrultusunda manipüle edip çığırından çıkarmakta hiç vakit kaybetmeyecektir.

Uygulayın ... Gözetin – “Uygulamak”, mitsvaları emredildiği şekliyle yerine getirmek anlamına gelir. “*Gözetmek*” ise, yasaları ihlal etme ihtimaline karşı her türlü önlemi alma konusundaki sorumluluğu belirtmektedir. Ayrıca “*uygulamak*”, aktif uygulama gerektiren “*yap*” şeklindeki emirleri yerine getirmeyi, “*gözetmek*” de, belirli bir davranıştan uzak durmayı gerektiren “*yapma*”

⁴ [Aksine; Benim] Kanunlarım'ı uygulayın ve [Benim] Hükümlerim'i gözetin ve onları takip edin; Ben, Tanrınız Aşem'im.

gitmekte olduğu yer olan bu iki ülke, o dönemin dünyasında ahlaki açıdan en fazla çökmüş yerlerdi. Buralarda iki erkek birbiriyle, iki kadın birbiriyle, bir kadın iki erkekle evleniyordu (*Torat Koanim*).

Pasuk, sadece "Mısır ve Kanaan" demekle yetinmemekte, "içinde yaşamış olduğumuz" ve "sizi getirmekte olduğum" vurgularını da yapmaktadır (*Mızrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu da, Mısır içinde, Bene-Yisrael'in yaşadığı bölge olan Goşen'deki (Bereşit 47:27; Şemot 8:18) Mısırlılar'ın, ülke halkının en ahlaksız kesimi olduğunu, yine, Kanaan Ülkesi'nde, yerlerini Bene-Yisrael'e bırakacak olan ulusların da bölgenin cinsel ahlak açısından en yozlaşmış sakinleri olduğunu gösterme amaçlıdır (*Torat Koanim*; Raşi). Goşen'deki Mısırlılar, Yahudiler'i kendi esaretleri altında tutmaya yardımcı olacağı ümidiyle kendi pagan kültürlerinin ahlaksız uygulamalarına batmışlardı. Aynı durum, Yisrael'in fethinden korunabilecekleri umuduyla bunu yapan Kanaan ulusları için de geçerliydi (*Beer Basade*). Tanrı, Yahudiler'i geçmişteki ve gelecekteki yerleşim yerlerinin sunduğu çetin sınav hakkında özellikle uyarmıştır; çünkü halk çevresel koşullar hakkında uyanık ve dikkatli olmalıdır. Toplumsal psikolojinin bir sonucu olarak, "çoğunluğun" günah işlediği bir ortamda, insanlar bu günahları "nasılsa herkes yapıyor" mantığıyla onaylama eğiliminde olur. Ancak bir davranışı insanların çoğunluğunun yapması ya da onaylaması, o davranışın doğru olduğunu hiçbir şekilde kanıtlamaz. Ahlak söz konusu olduğunda "demokratik kararlar"a yer yoktur; özellikle de insanın en güçlü, dolayısıyla en çok dikkati gerektiren dürtülerini ilgilendiren cinsellik söz konusu olunca.

Kenaanlılar ve Mısırlılar'ın ahlaksızlığı bütün ulusların yaptıklarından bile daha üst düzeydedi. İnsan ilk bakışta ahlaksızlıklarıyla ünlenmemiş olan başka ulusların yanlış davranışlarını benimsemekte bir sakınca olmadığı gibi bir sonuç varabilir. Fakat bu hatalı bir sonuçtur. Tora, bu iki ulusu özellikle ön plana çıkararak Yahudiler'in, "Mısırlılar ve Kenaanlılar'la bağdaştırılan söz konusu kaba ve müstehcen günahları işlemediğimiz sürece, daha basit günahlar bizi yozlaştırmayacaktır" şeklinde kesin bir yanlışlığa kapılmalarını engellemek istemek-

tedir. En kötü uluslara yoğunlaşmakla, Tora, günahın aşamalarla gelişen bir süreç olduğunu öğretmektedir: "Sıradan" hatalar, daha kötülerine giden kapıyı açar ve günaha bir kere bulaşmış kişi, sonunda Kenaanlılar ve Mısırlılar'ın seviyesine kadar düşer. Bu nedenle, Yahudiler, çöküş yoluna ilk adımı atmaktan bile dikkatle kaçınmalıydılar (Rabi Moşe Feinstein).

Hahamlarımız öğretirler: "Bene-Yisrael, putperest tapınmada hiçbir elle tutulur taraf olmadığını çok iyi biliyorlardı. Ama sırf kendilerine yasak ilişkileri mübah kılabilmek için putlara tapıyorlardı" (*Talmud – Samedrin* 63b). Gerçekten de putperestlikteki cezbedici yan, Peor'da meydana gelen olayla açıkça görülmektedir (bkz. Bamidbar 25:1-9). Bazı peygamberler de, Yahudiler'in işledikleri günahlar arasında cinsel ahlaksızlığa yer vermişlerdir (Oşea 4:2, 4:13; Yirmeyau 7:9, 29:23; Yehezkel 22:10-11). Bu bölümün sonunda, bu davranışların sürgüne yol açacağı söylenmektedir; böyle de olmuştur.

Kanaan – Bu topraklarda yaşayan toplam yedi, hatta bir dönem on (Bereşit 15:19-21) halk olmasına karşın burası Kanaan'ın ismi ile anılmaktadır. Bunun nedeni, Noah'ın torunu Kanaan'ın buraya yerleşen ilk kişi olması (Bereşit 12:6) ve "Kenaaniler" olarak bilinen halkın babası olmasıdır (*Daat Mikra*).

Usullerini uygulamayın – Tam çeviriyle "işlerini/yaptıklarını yapmayın". İbn Ezra'ya göre bundan kasıt, bu ulusların kanunlarını benimsememektir. Nitekim sıradaki pasukta Tanrı "Benim Kanunlarım'ı uygulayın" demektedir. Bunlar, büyük bölümü Mişpatim peraşasında listelenen sosyal kanunlardır.

Geleneklerini takip etmeyin – Tam çeviriyle "hükümlerinde yürümeyin; ilerlemeyin". Başka bir deyişle, "Bu uygulamalara alışıp kendiniz için birer hüküm haline getirmeyin (İbn Ezra). Yaşam tarzınızı oralarda kabul görmüş gelenekler doğrultusunda düzenlemekten kaçınmın. Her ne kadar en yozlaşmış Mısırlılar'ın yaşadığı Goşen'dekilerin uygulamalarını yapmamanızı söylediysem de, bunun onlarla sınırlı olduğunu düşünmeyin. En iyi Mısırlılar'ın bile geleneklerinden uzak durmalısınız. Aynı şekilde Kenaanlılar'ın da" (*Meam Loez*). Kısacası burada, Yisrael'e, diğer ulusların kökleşmiş geleneklerinin

ה ושמרתם את-חקתי ואת-משפטי אשר יעשה אתם האדם ותי 5

בהם אני יהוה: ס

kılma mitsvasında bu konu daha geniş ele alınacaktır (bkz. 22:32 açık.). Öte yandan bu ifadenin özellikle burada, cinsel ahlak kurallarının hemen öncesinde verilmesi bir rastlantı değildir. Tora şöyle demektedir: “Tüm mitsvalar için, ölüm-ihlal arasında seçim yapma durumunda bırakılırsan, mitsvayı ihlal etmelisin; çünkü mitsvalar yaşam için verilmiştir, ölüm için değil (Talmud – Yoma 85b). Ama şimdi açıklanacak olan cinsel ahlak kuralları söz konusu ise, o zaman ölümü tercih etmelisin” (Meam Loez).

Hiduşe Arim bu ifadeyi eğitsel bir bakışla yorumlar: İnsan Tora’nın emirlerini rutinin getirdiği bir duyusuzlukla yerine getirmemeyi öğrenmelidir. Yahudiler, emirlerin içinde, esas neşe kaynağını, şevki ve yaşamı bulmalıydılar – “onlarla yaşamalıydılar”.

Targum Onkelos ve *Targum Yonatan*’da da bu ifade şöyle çevrilmiştir: “*ki insan onlarla, ebedi hayatı yaşar*”. Dolayısıyla buradaki “yaşamak” sözcüğü, bu dünyadaki uzun ömrü değil, özellikle Gelecek Dünya’daki ebedi yaşamı ifade etmektedir. Zira insan ne kadar uzun yaşarsa yaşasın, bu dünyadaki varlığı sona erecektir (*Torat Koanim*; Raşi). Oysa gerçek yaşam Gelecek Dünya’dadır (İbn Ezra). Çevirimiz bu yöndedir. Bu da yukarıda söylenen “ölümle mitsvayı ihlal etme arasında tercih yapılması gerektiğinde, [bahsedilen üç günah hariç] mitsvanın ihlali tercih edilmelidir” prensibinin gerçek anlamı hakkında bir ipucu vermektedir. Bahsedilen prensip, yaşamın, başlı başına bir değer olduğunu değil, sadece “Gelecek Dünya’ya hak kazanmak için daha çok fırsat anlamına geldiği için” bir değer olduğunu ortaya koymaktadır. Hahamlarımız, “[Eğer alternatifi ölümse] Bir Şabat’ı ihlal et ki; başka birçok Şabat’ı yerine getirebilesin” derler (Talmud – Yoma 85b). Başka bir deyişle, bahsedilen prensibin mesajı açıktır. Yaşam bir değerdir; ama sadece gerçek ve değerli amaçlara uygun kullanıldığı ve Gelecek Dünya’ya bir koridor oluşturduğu ölçüde. Bu da mitsvaların gözetilmesi ve uygulanmasıyla mümkündür. Zira “insan, sadece onlar sayesinde ebedi hayatı yaşayacaktır”.

Ben Aşem'im – “Ve seni ödüllendireceğim konusunda Bana güvenebilirsin” (Raşi; bkz. Şemot 6:2 açık.).

6-18. Yasak ilişkiler. Cinsel ilişkileri düzenleyen yasalar Yahudi kutsiyetinin anahtarlarıdır. Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, iffetin olduğu yerde kutsiyet vardır (*Midraş – Vayikra Raba* 24:6). Bu kavram Yahudi evliliğinin ilk adımında vurgulanır. Bu adımda damat, geline “**Are At Mekudešet Li – Sen benim için kutsanmış oluyorsun**” der. Burada kutsanmaktan bahsedilmektedir, çünkü Yahudi evliliği kutsiyet üzerine temellendirilmiştir.

Daha önce kutsiyet, sınırlanma, belirli bir çerçeve içinde bulunma şeklinde açıklanmıştı (11:44). Cinsellik de işte bu şekilde bir kutsamayı gerektirir. Bu kuralların hemen ardından, Yahudiler’in “**Kedoşim – Kutsal Kişiler**” olmalarını isteyen bölümün gelmesi de, buna işaret eder (19:11; krş. Raşi o.a.).

Bu bölümde sıralanmış yasak ilişkilerde, taraflar arasında hiçbir evlilik hali var olamaz. Taraflar, bir Yahudi düğününün bütün ritüelini gerçekleştirebilirler bile, bu törenin hiçbir anlamı ve bağlayıcılığı yoktur. Bu insanlar günah içinde yaşamaktadırlar ve karı-koca olarak değerlendirilmezler.

Tora’nın bu bölümü *Yom Kipur*’da *Minha* duası sırasında okunur. Bunun bir amacı, cinsel bir suç işlemiş birini, *Teşuva* yapması için teşvik etmektir. Bazılarına göre ise bu uygulamanın temelinde “*kız kardeşinin çıplaklığını açma*” (p. 9) ifadesi vardır. Şir Aşirim’de Tanrı Yisrael’e “*Kız kardeşim; sevdiğim*” (Şir Aşirim 4:9) şeklinde seslenmektedir. Başka bir deyişle Yisrael, sembolik olarak “Tanrı’nın kız kardeşi” olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla bu bölümü okumakla bir bakıma Tanrı’ya yalvarmış oluruz: “Lütfen, kız kardeşinin çıplaklığını – yıl içinde işlediğimiz günahları – açığa çıkarıp bizi meleklerin ve diğer ulusların önünde utandırma”. Bu özellikle *Minha* vaktinde uygundur; zira bu dua, Tanrı katında çıkan kararın mühürlenmesinden önceki son aşamadır ve *Teşuva* için son şans niteliğindedir (*Tseror Amor; Sifte Koen; Hemdat Ayamim; Meam Loez*).

⁵ Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı gözetmelisiniz; zira insan sadece onları uygulaması sayesinde [gerçekten] yaşayabilir – Ben Aşem'im.

şeklindeki emirleri, yani yasakları çiğnemekten kaçınmayı ifade eder. Alternatif olarak “uygulamak” mitsvaların yerine getirilme şeklini, “gözetmek” ise onlarla ilgili detaylı öğrenimi belirtir (Gur Arye; bkz. 22:31 açık.).

Onları takip edin – Tam çeviriyle “onlarda gidin; onlarda ilerleyin”. “Hem Kanunlarım'ı hem de Hükümlerim'i takip etmelisiniz” (*Daat Mikra*). “Onları esas yapın; ikincil ya da ‘isteğe bağlı’ görmeyin” (*Torat Koanim*).

Tora Yahudiler'den, “Yisrael'in irfanını yeteri kadar öğrendim; gidip başkalarının irfanını öğreneyim” düşüncesiyle Tora'nın yolundan ayrılmamalarını, daima bu yolu takip etmelerini istemektedir. Başka bir deyişle, tıpkı mitsvaların uygulamasını terk etme gibi bir serbesti olmadığı gibi, Tora'yı öğrenmekten uzaklaşma gibi bir serbesti de yoktur (*Torat Koanim*; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Pasuktaki sözler şu imaya da sahiptir: “Kanunlarım” – ana kurallar, “Hükümlerim” – detaylar, “gözetin” – öğrenim, “takip edin” – uygulayın (*Torat Koanim*).

Ben Tanrınız Aşem'im – “Bu söylediklerimi yaparsanız, o zaman sizin Tanrınız olurum” (İbn Ezra). Bu sözler ile, bu bölümdeki ve Tora boyunca karşımıza çıkan benzer ifadeler, tüm bu kanunların bir insan ya da insan grubunun aklının yatığı şekilde ürettiği kanunlar olmayıp, doğrudan Tanrı'dan kaynaklandığını vurgulamaktadır (*Daat Mikra*).

5. Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı gözetmelisiniz – Bu sözler bir anlamda bir önceki pasuğun tekrarı gibidir. Bunun olası bazı nedenleri şöyledir: [1] Tora burada bazı açık emirler vermekte, bazı detaylara ise sadece ima yoluyla değinmektedir. Dolayısıyla bu tekrar, söz konusu detayların varlığına işaret eder. [2] Önceki pasukta “kanunlar” için “uygulamak”, “hükümler” için de “gözetmek” fiilleri kullanılmıştır. Bu pasuk da hem gözetme hem de uygulamadan bahsederek, her iki fiilin, her iki mitsva türü için de geçerli olduğuna işaret etmektedir (*Torat Koanim*; Raşi).

İnsan – Pasuk Koen, Levi, Yisrael, hatta Yahudi

gibi bir ayrım yapmamıştır. Tora'nın, kendisini ilgilendiren Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva konusundaki kurallarını öğrenen bir putperest bile ödüle hak kazanır (*Talmud – Sanedrin* 59a; bkz. s.p. açık.).

[Gerçekten] Yaşayabilir – Krş. Ralbag. “Ama eğer bu emirleri ihlal ederse, ‘yapan canlar, halklarından kesilip atılacaktır’ (p. 29)” (Raşbam). Alternatif olarak “Putperest ulusların kanunlarını tercih ederseniz – ki onların kanunları hırsızlık, soygun, cinayet ve ahlaksızlık üzerine kuruludur – yaşamınız doğal olarak kısa olacaktır” (Rabi Yeşayau Mitrani; *Daat Mikra*).

Bu ifade serbestçe çevrilmiştir (krş. *The Living Torah*). Tam çeviri şöyledir: “İnsanın onları yaptığı ve onlarla / onlar sayesinde yaşadığı Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı gözetmelisiniz”.

Ramban, “onlar sayesinde yaşadığı” ifadesinin, özellikle insanlar arasındaki, mal mülk ve borç hakkındaki yasalar ile cinayet ve hırsızlığı yasaklayanlar gibi “sosyal emirler”i belirttiğini açıklar. Bunlar toplumsal düzenin temel taşlarıdır ve yaşam, ancak toplumun bu yasalara uyması sayesinde huzurlu ve istikrarlı kalabilir.

Öte yandan Hahamlarımız “onlarla yaşamak” ifadesinin, Tora'nın mitsvalarının özellikle yaşam için verildiğini belirttiğini öğretirler. Yahudiler mitsvaları, sadece uygulamaları yaşamlarını tehlikeye sokmadığı sürece uygulamakla yükümlüdürler. Bu nedenle, bir emrin uygulanması hayatı tehlikeye sokuyorsa – örneğin Şabat günü hastaneye yetiştirilmesi gereken acil bir hasta söz konusuysa – hayatı koruma ihtiyacı, söz konusu mitsvayı kenara iter ve öncelik kazanır. Böyle bir durumda, Şabat'ı ihlal etmek sadece bir seçenek değil, kuralın ta kendisidir. Yine de yaşam tehlikesi söz konusu olduğunda bile önceliğini yitirmeyecek üç yasak vardır: Putperestlik, cinsel ahlaksızlık ve cinayet. Bu üç günah haricinde, bir insan ölüm ve ihlal arasında bir seçim yapma durumunda bırakıldığı takdirde, mitsvayı ihlal etmelidir. Fakat bu üç mitsva söz konusuysa, kişi ölümü tercih ederek Tanrı'nın İsmi'ni kutsal kılma mitsvasını yerine getirmelidir (*Talmud – Sanedrin* 74a). Yine de bu kuralın bazı alt detayları vardır ve ileride, Tanrı'nın İsmi'ni Kutsal

וְאִישׁ אִישׁ אֶל-כָּל-שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה: 8

vurulması, doğrudan o erkeğe karşı bir suç ifade eder. Bu nedenle oralarda **Erva** sözcüğünü söz konusu erkeğe karşı “*cinsel suç*” şeklinde çevirdik (krş. *The Living Torah*). Alternatif olarak bu sözcük gizli olması gereken şeylerin açıkta oluşunu ifade ettiği için, bahsedilen üç yerde “*utanç*” çevirisi de yapılabilir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Rabi Samson Raphael Hirsch, “*çıplaklığım veya utançın ortaya çıkartılması*” şeklindeki tanımın son derece yerinde olduğuna değinir. Hayvanlar arasındaki cinsel ilişki tamamen fiziksel, içgüdüsel ve tutulamazdır. Ancak, insanlar için o seviyeye kadar düşmek, ilişkiyi kutsiyet mertebesinden alarak çıplaklığın ve utançın içine düşürür. Cinsel dürtülerine teslim olanlar, kendi kişiliklerindeki hayvani bedenselliği, çıplaklığı ön plana çıkarmış olurlar, böylece insan olma düzeyinden hayvan düzeyine düşerler.

Yakın bir akrabanıza – Saadya Gaon. İbranice **Şeer Besaro**. Her iki sözcük de tam çeviriyle “*et*” anlamına gelir (bkz. Teilim 78:27). Bu ikileme, dili güçlendirme amaçlıdır (*Daat Mikra*); yani bir kişinin “*eti, kemiği, kanı, canı olan yakını*”ndan bahsedilmektedir (İbn Canah; Radak, *Şeraşim*; krş. Bereşit 29:14).

Sforno, yakın akrabaların, birbirlerine uyacakları ve ortak değerleri ile benzer kişilikleri sayesinde iyi çocuklar üreteceklerinden yola çıkarak, birbirleriyle evlenmelerine izin verilmesinin ilk bakışta mantıklı gözükebileceği hakkında yorum yapar. Nitekim, Tora’nın henüz verilmediği ve bu yasaklamaların henüz geçerli olmadığı dönemde, Levi kabilesi lideri Amram, halası Yoheved ile evlenmiş, Moşe, Aaron ve Miryam gibi üst düzeyli çocuklar yetiştirmiştir. Sforno böyle bir sonucun ancak, iki eşin de kendilerini onurlu bir amaca adanmaları durumunda mümkün olduğunu söyler. Oysa insanlığın ezici çoğunluğu, doğası gereği, cinsellik söz konusu olduğunda, soylu amaçlardan çok bedensel zevk peşindedir. Buna bağlı olarak, yakın akrabalar arasında evliliğe izin olsaydı, insanlar bunu yüksek amaçlara değil, en alçak ve adi içgüdülerine hizmet olarak kullanacaklardı. Bunun sonucu, manevi büyüklük değil, aksine, insanların serbestçe herkesle birlik-

telik kurduğu, düzensiz ve ahlaksız bir hazcılıktır. Bu nedenle, bu listede açıklanan yakın akrabaların birbirleriyle evlenmeleri yasaktır.

Tora, yasak ilişkilerin düzeyini kan bağına göre sınıflandırır ve bir karı-kocayı, diğer bir akrabaya göre aynı yakınlık düzeyinde kabul eder. Bu nedenle, örneğin, babaların, amcaların, erkek kardeşlerin ölümünden sonra bile, onların dul eşleri [doğrudan bir kan bağı olmamasına rağmen], kocalarının ilgili yakın akrabasının mahremi olmaya devam ederler. Ayrıca baba birinci derecede yakındır; bu nedenle babanın kız kardeşi Tora tarafından bir oğula yasaklanmıştır. Buna karşılık, bir kişi, erkek kardeşinin kızıyla evlenebilir; zira bu, ikinci derecedeki bir yakınlıktır (Sforno).

Cinsel ilişkinin temel amacı, insan neslinin çoğalmasıdır. Tanrı bu dünyayı boş kalması için yaratmamıştır. Bu nedenle cinsellik konusundaki dürtüyü de çok kuvvetli kılmıştır. Fakat bu, çok kolay yozlaşabilen bir dürtü olduğundan Tora buradaki kısıtlayıcı kuralları ön görmüştür. Kişi kurala uygun bir cinselliği sadece evlilik kurumu içinde yaşayabilir. Evlilik içinde de bu sürekli serbest değil, kadının aylık adet kanaması çevresinde belirli zamanlarla sınırlıdır. Tora ayrıca, mümkün olmayan türdeki birliktelikleri, ayrıca mümkün olsa bile çoğunlukla sağlıksız sonuç verecek olan evlilikleri yasaklamıştır. Bu gibi birliktelikler cinselliğin temel amacı olan çoğalmaya sağlıklı bir şekilde hizmet etmeyeceği için, cinselliğin geriye kalan tek yönü, bedensel hazdır ve bu, Tanrı’nın sadece “*araç*” olarak belirlediği, ama “*amaç*” haline getirilmesini hiç istemediği bir durumdur. Tüm bunlar, buradaki yasak ilişkilerin neden yasak olduklarına dair mantıklı bir sebep olasılığını dile getirmektedir. Yine de bu kuralların da aslında **Hok** sınıfında olduğu gerçeğinden yola çıkarak, Kral’ın Hükümü olarak sadece Tanrı tarafından bilinebilen, Yaratılış’ın manevi ve fiziksel sırlarından kaynaklandığını söylemek doğru olacaktır (krş. Ramban).

Yaklaşmayın – Tora’nın bu bölümdeki dili, daha çok bir erkeğe hitap eder görünmektedir. Nitekim pasuk da “**İş İş** – Her [Erkek] Kişi” sözleriyle başlamaktadır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

[55. Ensest]

⁶ “Hiçbiriniz, cinsel suç işleyecek şekilde yakın bir akrabanıza yaklaşmayın. Ben Aşem'im.

6. Bu pasuk, sıradaki, ensest ilişkilerden oluşan uzun liste öncesinde bir giriş niteliğindedir (İbn Ezra).

Hiçbiriniz – İbranice **İş İş**. Tam çeviriyle “Kişi, Kişi”. Bu “her bir kişi” anlamına gelen bir deyimdir. Yine de sadece bir tane İş sözcüğü yeterli olurdu. Buradaki ek **İş** sözcüğü, Yahudi olmayanların da Noah'ın Soyuna İçin Yedi Mitsva çerçevesinde, buradaki yakın akraba ilişkilerinin bazılarından kaçınmakla yükümlü olduklarına işaret eder. Tora'ya göre, Yahudi olmayan bir erkeğin, [1] annesiyle, [2] babasının karısıyla, [3] başkasının karısıyla, [4] annesinden olan kız kardeşiyle, [5] bir başka erkekle ve [6] bir hayvanla cinsel ilişkiye girmesi yasaktır. Bu yasaklar şu pasuktan türer: “Bu sebeple bir erkek, babasını ve annesini bırakıp karısıyla birleşmelidir ve tek vücut haline gelmelidirler” (Bereşit 2:24). “Babasını ... bırakmalı” – yani babasının karısıyla ilişkiye girmemelidir (krş. p. 8). “Annesini bırakmalı” – yani annesiyle ilişkiye girmemelidir. “Karısıyla birleşmelidir” – yani bir kadınla birleşmelidir; bir erkekle değil. “Karısıyla birleşmelidir” – yani kendi karısıyla birleşebilir ve bir başkasının karısıyla değil. “Tek vücut haline gelmelidir” – yani tek vücut haline gelebileceği biriyle birleşebilir, ve bir hayvanla değil. Ayrıca “... kız kardeşimdir. Babamın kızdır, ama annemin kızı değildir...” (Bereşit 20:12) pasuğundan, Yahudi olmayan birinin sadece baba tarafından olan kız kardeşiyle evlenebileceği, ama ortak anneye sahip olduğu bir kız kardeşe evlenemeyeceği öğrenilmektedir (Yad – Melahim 9:5). Bunların dışındaki ilişkiler, Tora'ya göre, Yahudi olmayan kişiler için yasak değildir (Yad – İsure Bia 14:1).

Tora verilmeden önce Yahudiler için de yasak ilişkiler bunlardan ibaretti. Bu yüzden Yaakov'un iki kız kardeş olan Lea ve Rahel ile, Moşe'nin babası Amram'ın da, halası olan Yoheved ile evlenmesi, o dönem için kurala aykırı değildi. Bu evlilikler, Tora verildikten sonra yasaklanmıştır.

Hahamlarımız'ın “Noah'ın Soyuna da [yani tüm insanlık da] yakın akraba ilişkileri konusunda uyarılmışlardır” (Talmud – Sanedrin 57b-58a) şeklindeki öğretisiyle uygun olarak, gerçekten de, bazı antik uygarlıklarda bu tipteki bazı ilişkileri

sınırlayan kuralların benimsendiği görülmektedir. Bunlar arasında Hammurabi kanunları, Orta Asur Uygarlığı, Hitit Uygarlığı vardır. Bazı yasaklanmış ilişkiler arasında şunlar sayılabilir: Evli bir kadın, kız, gelin, anne, babanın eşi ile ilişki (Hammurabi Kanunları 154-155, 157-158); bir erkekle eşcinsel ilişki, bir bakireye tecavüz (Orta Asur Uygarlığı Kanunları, Tablo 1: 19, 20, 55); kardeşin eşi, eşin annesi ve kız kardeşi ile ilişki (Hitit Kanunları, Tablo 2: 195). Öte yandan, cinsellik konusunda bazı konularda ise serbesti olduğu görülmektedir: Örneğin Hitit Uygarlığı Kanunları'na göre (Tablo 2: 199-200) bir at ya da katırla [birlikte olarak] “herhangi bir kötülük” yapan kişi için ceza yoktur.

Cinsel suç işleyecek şekilde – İbranice **Legalot Erva**. Bu, üç büyük günahtan, cinsel ahlaksızlığın, genel olarak “**Giluy Arayot**” ismiyle tanımlanmasının kaynağıdır. Bu terim tam çeviriyle “çıplaklığın / utancın açılması” anlamına gelir. Bu ifade bir deyimdir ve cinsel ilişkiyi tanımlar; zira böyle bir ilişkinin ilk aşaması gizliliğin açığa çıkarılmasıdır (20:17, Ramban o.a.; Ralbag; bkz. 20:18 açk.). “Açığa çıkarmak” anlamındaki **Gala** fiilinin bir başka anlamı da “sürgüne göndermek”tir. Bu bakışla, **Legalot Erva** sözcüğü “çıplaklığı sürgüne göndermek” veya deyimsel çözümlemeyle “cinselliği yozlaştırmak” şeklinde çevrilebilir (krş. Targum Yonatan). Söz konusu ifadenin çok sayıda kullanıldığı bu bölüm boyunca bu ifadeyi, bu görüş doğrultusunda genelde “cinsel suç işlemek” şeklinde çevirdik. Bazı yerlerde ise doğrudan ifade ettiği şekilde “birlikte olmak” çevirisini tercih ettik. Buna bağlı olarak, “**Erva** – Çıplaklık” sözcüğünü de “[birine karşı] cinsel suç” olarak çevirdik. Fakat bu sözcüğün tam kelime anlamına, “açıkta olmayıp örtülmeyi gerektiren; müstehcen” tanımı daha yakındır (İbn Ezra) ve kelime, genital bölgeyi ifade eder (krş. Daat Mikra).

Bu listedeki bazı kadınlar, yakından bağlı oldukları erkeğin “çıplaklığı” şeklinde tanımlanmaktadır (p. 8, 10, 16). “**Erva** – Çıplaklık” sözcüğü “zayıf nokta” ifade edebilir (bkz. Bereşit 42:9). Dolayısıyla söz konusu kadınlarla birlikte olmak, bağlı oldukları erkeklerin bir bakıma arkadan

זַעֲרוֹת אֲבִיךָ וְעֲרוֹת אִמְךָ

לֹא תִגְלֶה אִמְךָ הִוא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: ם

geçerlidir. Tora, Yahudiler'e verilişinden binlerce yıl ötesini, cinsel ahlaksızlığın "sofistike" insanların yaşam normu haline geldiği dönemleri görmüştür. Ve böyle insanlar için, Tora'nın, cinselliği belli bir düzene oturtan bu kuralları da "mantıksız ve saçma"dır. Fakat Yahudiler, böylesi bir sofistikeliğin (!) peşinde olmamalı, emirlerin kaynağının Tanrı olduğunu akıllarından çıkarmamalıdır.

7. Babana ve annene... – Pasuğun tam çevirisi şöyledir: "Babanın çıplaklığını ve annenin çıplaklığını açma; annendir, çıplaklığını açmamalımsın". Bu bölümde, en yakın akrabalar olan anne ve baba ilk sırada geçmektedir. Anne ve babanın yakınları olan kişiler, oğul için mahremdir. Bunun başında elbette annenin kendisi gelir. Babanın [oğlunun annesi olmayan] karısı, anne ve/veya baba tarafından kız kardeşler de listededir (İbn Ezra).

Babana ... karşı – Bu listede verilen yasakların ihlali durumundaki cezaları içeren bölümde, bu yasağın paraleli olarak, babasının eşi ile birlikte olan bir kişinin, doğrudan babasına karşı cinsel suç işlediği söylenmektedir (bkz. 20:11). Dolayısıyla burada da "babanın çıplaklığını açma" ifadesi, onun eşiyle olan birliktelik sonucunda babaya yönelik işlenen suçtu tarif etmektedir (*Talmud – Sanedrin* 54a; bkz. s.p.). Dolayısıyla bu kural, bir oğlun, annesi olmasa bile, babasının eşi olan bir kadınla birlikte olmasını yasaklamaktır (Raşi). Benzer şekilde, pasuğun devamındaki "annene karşı" ifadesinden de, anne ile birlikte olmanın, aynı zamanda babaya karşı işlenen bir suç olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma ifade "annenle birlikte olarak babana karşı cinsel suç işleme" şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Mikra*; bkz. s.a.).

Öte yandan, *Talmud*'daki bir görüş burada baba ile eşcinsel ilişkinin yasaklandığını söylemektedir. Dolayısıyla bu görüş doğrultusunda, bu yapıldığı takdirde, taraflar iki günahattan birden sorumlu olur; baba-oğul ilişkisinden ve eşcinsel ilişkiden (p. 22; *Talmud – Sanedrin* 54a). Rambam da

mitsvayı bu görüş doğrultusunda listeler. *Mitsvat Lo Taase* No. 98 (*Sefer Ahinuh*).

Annene karşı – "Annen, babanın karısı değilse bile". Yani burada karı-koca olmayan bir çiftin oğlu ile anne arasındaki ilişki de kastedilmektedir. Bu çocuk, bekar olan annesinin, bir erkekle zorla ya da mutabakatla ilişkiye girmesi sonucunda doğmuştur ve böyle bir durumda da annesiyle birlikte olması yasaktır [babasının, annesiyle evli olmaması bir şeyi değiştirmez] (*Talmud – Sanedrin* 54a; Raşi). Bu nedenle Tora pasuğun devamında [tam çeviriyle] "annendir, onunla birlikte olamazsın" demektedir. Başka bir deyişle her ne kadar bu durumda anne, babanın karısı olmadığı için, bu hareket "babaya karşı bir suç" olmasa da (bkz. ö.a.), bir kadın birinin annesiyse, onunla birlikte olmak yasaktır. Yani bu hareket, yan göndermeleri olmadığı zamanlarda bile başlı başına bir günahattır (*Meam Loez*). Bir kişi, aynı zamanda babasının eşi de olan annesiyle birlikte olması durumunda iki günahattan birden sorumlu olur (*Talmud – Sanedrin* 54a; *Yad – İsure Bia* 2:2).

Anne ile ilişki yasağı Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 99. Diğer yasak ilişkilerden farklı olarak, bir anne ile oğlu bir yerde baş başa kalabilirler (*Sefer Ahinuh*).

[56. Ebeveyn]

⁷ “Babana ve annene karşı cinsel suç işleme. [Bir kadın] Annense, onunla birlikte olamazsın.

Bunun bir mantıklı nedeni, cinsel ilişkide aktif olan tarafın erkek olmasıdır. Yine de bu yasakların tümü, sadece erkekler için değil, ilişkinin diğer tarafındaki kadınlar için de geçerlidir. Buradaki “yaklaşmayın” fiilinin çoğul kullanımı, yasakların hem erkekler hem de kadınlar için olduğuna işaret eder (*Torat Koanim*; Raşi).

Burada sadece “çıplaklığı açmayın” değil, “*çıplaklığı açmaya yaklaşmayın*” denmektedir; ki bu ifade, cinsel ilişkiye giden yola girmeyi ima eder (krş. Şemot 19:15; İbn Ezra). Bu da cinsel ahlak kuralları içinde son derece önemli bir temaya işaret eder. Yasak olan sadece aktif olarak burada listelenen türdeki ilişkilerde bulunmak değil, aynı zamanda bu ilişkilere giden yolda insanları birbirlerine yaklaştıracak her türlü davranışta bulunmaktır da (*Torat Koanim*). Bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 97. Bu davranışlar, sonuçta bu ilişkiyle sonuçlanmasa bile, başlı başına yasaktır. Bahsedilen davranışlar içinde öpüşmek, kucaklaşmak veya benzeri yakınlık ifadeleri sayılabilir. Benzer şekilde bir kişi kendi eşi dışında bir başka bayanla, kapalı bir yerde baş başa kalmaktan kaçınmalıdır. Yine, insanı hafif başlılığa sevk eden, alaycılık, serserilik, sarhoşluk, kumar, sululuk konusunda dikkatli olunmalıdır (*Meam Loez*). Dolayısıyla yasak cinsel ilişkinin kendisi ve ona yol açabilecek tavırlar, bu konudaki iki ayrı yasaktır [bu Rambam’ın görüşüdür. Ramban ise bu konudaki yasakları Tora’nın 613 emri arasında kabul etmez; ona göre bu yasaklar Hahamlar’ın önlem niteliğindeki yasaklarından (bkz. p. 30 açık.). Bu görüş ayrılığının temeli *Talmud – Şabat* 13a’dadır]. Yine de [Rambam’ın görüşüne göre de] *Karet* ya da idam cezasını gerektiren, sadece ilişkinin kendisidir; yakınlığa yol açabilecek davranışların cezası *Karet* değildir (*Talmud – Makot* 7a; bkz. p. 29 açık.). Buradaki yasak p. 26’daki “*bu iğrençliklerin hiçbirini yapmamalısınız*” sözleriyle ikilenmekte, Tanrı’nın “iğrenç” olarak tanımladığı [yani yapanın kendisini Tanrı’dan ve her türlü gerçek iyilikten uzaklaştırdığı] her davranış bu yasağa dahil edilmektedir. Bu yasakların temelindeki olası nedenler için bkz. Şemot 20:13, *Zina işleme* k.b. (*Sefer Ahinuh*).

Bir görüşe göre bu kural, spermayı boşa harcama yasağını da kapsar. Yani bir kişi, kendi bedenine bile gereğinden fazla yaklaşmamalıdır (Rav Aaron Akoa; İbn Ezra; *Meam Loez*; bkz. Bereşit 38:9; p. 21 açık.). Buna bağlı olarak, kişi kendisini yersiz bir şekilde cinsel aktiviteye getirecek, kadınları [ya da kadınsa, kocası dışındaki erkekleri] veya cinselliği düşünmesine neden olacak davranışlardan, görüntülerden ve ortamlardan kaçınmalıdır. Kişi “ben kendimden eminim; böyle ortamların bana hiçbir etkisi olmaz” diye düşünerek bu ortamlarda bulunmayı sorunsuz addetmemelidir; birçok kişi böyle demiş ve sonunda günah işlemiştir. Hahamlarımız bu konuda şöyle derler: İnsanın kötü dürtüsü başlangıçta zayıftır; ve kişi ona izin verdiği takdirde sürekli olarak gelişip güçlenir (*Talmud – Suka* 52a). Bu yüzden Hahamlarımız bir kişiye, kötü dürtüsünün güçlendiğini hissettiği anda, Şema söylemesini ya da hemen Tora öğrenimine oturmasını tavsiye ederler (*Talmud – Berahot* 5a). Zira *Yetser Ara*, Tora’nın karşısında “taşsa, erir; demirse paramparça olur” (*Talmud – Kiduşin* 31a) (*Sefer Ahinuh*).

Ben Aşem’im – “Ve seni ödüllendireceğim konusunda Bana güvenebilirsin” (Raşi). Bu ifade, önceki pasukta da aynı şekilde geçmiş ve açıklanmıştı. Fakat ikisi arasında bir fark söz konusudur. Oradaki ödül, aktif olarak yapılan mitsvalar için geçerlidir. Bu pasukta verilen emir ise, bir şeyi “yapmama” konusundadır (“*yaklaşmayın*”). Dolayısıyla sadece aktif bir çaba ile yerine getirilen emirler değil, insandan sadece yerinde oturup bir davranıştan kaçınmasıyla yerine getirilen emirler bile ödüle layıktır (*Talmud – Makot* 23b; *Mizrahi*; *Sifte Hahanim*). İnsan böyle bir hareketi yapma isteği ve dürtüsü olup yapmamaya karar verdiği anda, sadece cezadan kurtulmakla kalmaz, aynı zamanda Tanrı katında ödüle de layık olur.

Daha önceki bir açıklamasında Raşi bu ifadenin özellikle mantık üstü kanunların yerine getirilmesi için bir tür teşvik olduğunu söylemişti (bkz. p. 4 açık.). Aynı mantık burada da

ח עֲרוֹת

8

9 אִשֶּׁת-אָבִיךָ לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹת אָבִיךָ הוּא: ם ט עֲרוֹת אַחֻוֹתָךְ

בֶּת-אָבִיךָ אֵן בֶּת-אֹמֶךְ מוֹלֶדֶת בֵּית אֵן מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תִגָּלֶה

10 עֲרוֹתָן: ם י עֲרוֹת בֶּת-בְּנֶךָ אֵן בֶּת-בִּתְּךָ לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹתָן כִּי

עֲרוֹתָךְ הִנֵּה: ם

erkeklerle birlikte olduğu takdirde zina günahını işlemiş ve idamı, onun uygulanamadığı durumlarda da *Karet* cezasını hak etmiş olur; bu ilişkiden bir çocuğu olursa bu çocuk “*Mamzer – Gayrimeşru*” (f. *Mamzeret*) sıfatını alır ve normal bir Yahudi ile evlenemediği gibi, kendisinden doğan çocuklar, nesiller boyu *Mamzer* etiketini üzerlerinde taşırlar. Aynı durum sadece “evli bir kadın-kocası olmayan bir erkek” çifti değil, burada verilen listedeki tüm yasak ilişkiler için de geçerlidir [tek olası fark, günahkarların hak ettiği idam yöntemi değildir]. Konumuza geri gelirsek; bir erkek, kendisine evlilik düşmeyen bir kadınla hiçbir zaman evlenemeyeceği için, o kadının “adamin evinde kalması” gibi bir şey söz konusu değildir; ailenin tamamen dışındadır ve doğan kızı da daima “*dışarıya ait*”tir; zira bu kız o evin bir üyesi değildir. İşte pasuktaki bu ifade, bir oğlun, babasının bu şekilde doğmuş *Mamzeret* sıfatı taşıyan kızıyla ilişkiye girmesini de yasaklamaktadır. Tüm bunlar, pasuğun Raşi’ye göre anlamıdır ve “meşru, gayrimeşru” tanımları, baba tarafından kız kardeşi tanımlamaktadır.

Kız kardeşinle birlikte olamazsın – Yukarıda bahsedilen tüm olasılıklarda (bkz. 20:17).

10. Oğlunun kızı ya da kızının kızıyla – Tora, anne-baba tarafından en yakınları listeledikten sonra, oğul-kız tarafından en yakınlarla geçmektedir (İbn Ezra). Bir kişinin karısının kız torunu ile ilişki, p. 17’de verilmektedir. Aynı pasuk karısının kızıyla ilişkiyi de yasaklamaktadır. Ve bu elbette karısının kendisine doğurduğu öz kızı ve öz kız torunları için de geçerli bir yasaktır. Dolayısıyla şimdiki pasukta, kendi karısından doğmuş kız torunundan bahsediliyor olamaz. Bahsedilen yasak, bir erkeğin, bir kadınla evlilik dışında zorla ya da mutabakatla birlikte olması sonucu doğmuş [erkek ya da kız] çocuğunun kızı ile birlikte olması üzerinedir (*Talmud – Sanedrin* 76a; Raşi).

Oğlun kızı ve kızın kızı ile ilişki, Tora’nın iki farklı yasağıdır. *Mitsvat Lo Taase* No. 102 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 103. Her ikisinde de oğul, kız ve kız torun, meşru ya da gayrimeşru olsa bile, yasak aynı şekilde geçerlidir (*Sefer Ahinuh*).

“Evlilik dışı doğan kız torun yasak olduğuna göre, evlilik dışı doğan kız evlat da elbette yasak olmalıdır”. Bu türetim, normal şartlarda buradan yapılabilirdi. Yine de böyle bir mantıksal türetim yöntemi, bu denli ciddi yasaklar için kullanılmaz; zira insani mantık her zaman yanılabilir. Dolayısıyla söz konusu yasak, daha sağlam bir türetim yöntemi olan *Gezera Şava* ile türer (Raşi). Bu yöntem Sinay’dan beri aktarılagelmiş geleneğe bağlı olmak şartıyla iki pasuk arasında ortak bir sözcük ya da ifade ile kurulan köprü yoluyla kurala ulaşmayı sağlar. Hem burada hem de p. 17’de “*Ena – Onlar*” sözcüğü kullanılmaktadır. Konu olarak benzer durumları ele alan bu iki pasuk bu şekilde birbirine bağlıdır. Sonuç olarak tıpkı orada açık bir şekilde kişinin [evlilik içi doğan] kızı ile birlikte olmasının yasaklanması gibi, burada da [evlilik dışı doğan] kızı [pasukta açıkça belirtilmemesine rağmen, köprü görevi gören *Ena* sözcüğü aracılığıyla] bir babaya yasaklanmaktadır (bkz. *Talmud – Yevamot* 3a; *Talmud – Keritot* 5a). Bir babanın, kızıyla ilişkiye girmesi yasağı, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 104. Yine de, diğer çoğu yakın akraba ilişkisinden farklı olarak, bir baba ile kızının bir yerde baş başa kalması yasak değildir (*Sefer Ahinuh*).

Tora’da bu üç ilişkinin cezası yazılı olmamasına karşın, tıpkı kızla olan ilişkinin kendisi gibi, cezası ve diğer tüm kuralları da aynı şekilde p. 17’ye paraleldir; yani her üçü için hak edilen ceza, *Serefa* yöntemiyle idamdır (bkz. p. 17 açk.).

Kendine karşı bir cinsel suçtur – *The Living Torah*. Tam çeviriyle “*onlar senin çıplaklığındırlar*”. Alternatif olarak “*onlar senin mahremindirler*”. “Sen ve onlar tek beden gibisiniz; dolayısıyla bu ilişki uygun değildir” (*Daat Mikra*).

[57. Üvey Anne]

⁸ “Babanın karısıyla birlikte olamazsın; bu, babana karşı bir cinsel suçtur.

[58. Kız Kardeş]

⁹ “İster [sadece] babanın kızı, ister [sadece] annenin kızı olsun – meşru ya da gayrimeşru – kız kardeşinle birlikte olamazsın.

[59. Torunlar]

¹⁰ “Oğlunun kızı ya da kızının kızıyla birlikte olamazsın; bu, kendine karşı bir cinsel suçtur.

8. Babanın karısıyla – Bir önceki pasukta zaten yer alan bu yasağın tekrarlanması yeni bir kuralı öğretir: Bir erkeğin oğlu varsa ve onun annesi olmayan başka bir kadınla evliyse, bu erkek öldükten ya da karısından boşandıktan sonra bile, oğlun bu kadınla evlenmesi yasaktır (*Talmud* – *Sanedrin* 54a; Raşi). [Not: Bu bölüm boyunca açıklamalarda kullandığımız “evlenmesi yasaktır” ifadesi aynı zamanda “onunla birlikte olursa, günah işlemiş olur” anlamındadır.]

Babana karşı bir cinsel suçtur – Krş. Saadya Gaon. Bir kişinin, babasının karısıyla birlikte olması yasağı, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 100 (*Sefer Ahinuh*).

9. Babanın kızı ... annenin kızı – Genel anlamda bu, [evlilik içi ya da dışı doğmuş olan] bir kız kardeşle olan ilişkiyi yasaklayan emirdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 101 (*Sefer Ahinuh*). Bkz. 20:17.

Yine de “*babanın kızı*” ifadesi gereksiz görünmektedir; zira p. 11’de baba tarafından kız kardeşle birlikte olma yasağı zaten söylenmektedir. Fakat bir fark vardır: p. 11’deki kız kardeş, babanın evli olduğu bir kadından olan kızıdır. Bu pasuk ise, [aşağıdaki açıklamalarda belirtildiği üzere] evlilik dışı doğmuş bir kız olasılığını vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, Tora bu ifadeyle bir kişinin babasının, karısı olmayan bir kadınla zorla ya da mutabakatla birlikte olmasından doğan kızının bile, bu yasağa dahil olduğunu söylemektedir (*Talmud* – *Yevamot* 22b; Raşi; Ramban).

Meşru ... gayrimeşru – Tam çeviriyle “*evde doğmuş ... dışarıda doğmuş*” (krş. Saadya Gaon). Bu iki tanım, çocuğun doğduğu yeri tanımlama amacını taşıyor değildir. Gerçekten de çocuğun nerede doğduğunun bu kurallar açısından ne gibi bir önemi olabilir? Dolayısıyla bu deyimsel ifadenin anlamı “babanın karısı olarak evde

kalmasına izin olan bir kadından doğmuş veya babanın karısı olamayacağı için evden gönderilmesi gereken bir kadından doğmuş” şeklindedir (*Talmud* – *Yevamot* 23a; Raşi; İbn Ezra; Raşbam; Ramban). [Not: Türkçe’de “meşru/gayrimeşru” sözcükleri evlilik içi/dışı bir çocuğu ifade eder (İbn Ezra’ya göre de anlam böyledir). Ancak buradaki kullanım, bu terimlerin Türkçe’deki değil, Tora’nın diline göre anlamları doğrultusundadır. Bundan neyin kastedildiği, birazdan açıklanacaktır].

Bu iki sözcük de, babanın evlilik dışında [iki farklı durumda] doğmuş kızını tarif etmektedir. “*Meşru*” sözcüğü, babanın, Tora kurallarına göre evlenmesinde bir sakınca olmayan” [ama evli olmadığı] bir kadınla zorla ya da mutabakatla birlikte olması sonucu doğmuş olan kızını kastetmektedir. Böyle bir durumda, kızın annesi ile babası, düzgün davranıp bu ilişkilerini evlilik yoluyla kutsamayı seçerlerse, annenin “evde kalmasına” izin vardır. Bu durumda kız “*eve ait*”tir.

“*Gayrimeşru*” sözcüğü, Tora’nın dilinde, “evlilik düşmez” şeklinde tanımlanan ilişkilerin ürünlerini ifade eder. Dolayısıyla her ne kadar Tora, evlilik dışı ilişkileri hiçbir şekilde onaylamasa da, evlilik dışında ilişkiye giren çift “birbiriyile evlenebilir” konumda oldukları takdirde, doğan çocuk gayrimeşru değildir. Tora’nın dilinde “gayrimeşru” sözcüğü, bu bölümde listelenen ve evliliğin istense de mümkün olmadığı ilişkilerin ürünlerini tanımlar. Örnek olarak p. 20’deki ilişkiyi ele alalım. Evli bir kadın, kocasıyla olan evlilik bağı boşanma ya da ölüm sonucunda sona ermediği sürece diğer tüm erkeklere yasaktır. Başka bir deyişle böyle bir kadın diğer tüm erkeklerin mahremidir ve onlarla istese bile evlenemez. Buna rağmen, kocası dışında bir

- 11 יֵאָדָה עֲרוֹת בֵּת-אִשָּׁת אָבִיהָ מוֹלֶדֶת אָבִיהָ
- 12 אַחֲוֹתָהּ הִוא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: ׀ יב עֲרוֹת אַחֲוֹת-אָבִיהָ לֹא
- 13 תִּגְלֶה שְׂאֵר אָבִיהָ הִוא: ׀ יג עֲרוֹת אַחֲוֹת-אִמָּהּ לֹא תִגְלֶה
- 14 כִּי-שְׂאֵר אִמָּהּ הִוא: ׀ יד עֲרוֹת אַחֲוֹת-אָבִיהָ לֹא תִגְלֶה
- 15 אֶל-אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דְּדָתָהּ הִוא: ׀ טו עֲרוֹת כֻּלָּתָהּ לֹא
- 16 תִּגְלֶה אִשָּׁת בְּנֶהּ הִוא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: ׀ טז עֲרוֹת
- אִשְׁת־אָחִיהָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אָחִיהָ הִוא: ׀

Karısına yaklaşma – Amcanın karısıyla cinsel ilişkiye girmek de 613 mitsvaya dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 109 (*Sefer Ahinuh*). Amcanın karısı ile ilgili Torasal yasak, sadece amca ve baba kendi babaları tarafından kardeşle geçerlidir. Ama eğer baba ile amcanın kardeşliği sadece anneleri tarafından bu Tora'nın yasağı değildir. Yine de Hahamlarımız, bu ince detay nedeniyle bu ikinci ilişkiyi de önlem niteliğinde yasaklamışlardır (*Talmud* – *Yevamot* 21a; *Yad* – *İşut* 1:6; bkz. p. 29 ačk.; bu ek yasaklama orada verdiğimiz listede geçmemektedir).

Yengendir o – “Amcanla evlendiği anda o kadın senin için ebediyen yasak hale gelmiştir. Dolayısıyla amcan öldükten ya da onu boşadıktan sonra bile, hala yengendir ve sana daima yasaktır”.

İbranice **Dodateha**. Türkçe akraba belirten sözcükler açısından oldukça zengindir. İbranice’de ise bu nispeten daha kısıtlıdır; dolayısıyla bu sözcük, pasuğun gidişatının gerektirdiği şekilde, “yenge” anlamındadır; bu nedenle çeviriyi bu şekilde yaptık (bkz. *Targum Onkelos*). Öte yandan sözcüğün tam anlamı “teyzen” ya da “halan”dır. Dolayısıyla pasuk, amcanın karısını “o senin halan gibidir” şeklinde tanımlıyor da olabilir (İbn Ezra).

15. Gelininle birlikte olamazsın – *Mitsvat Lo Taase* No. 110 (*Sefer Ahinuh*). Bir kişi, oğlu öldükten ya da karısını boşadıktan sonra bile geliniyle evlenemez (*Mişna* – *Sanedrin* 7:4; *Talmud* – *Sanedrin* 54a; *Yad* – *İsure Bia* 1:4; *Sefer Ahinuh*; bkz. 20:12).

Oğlunun karısıdır o – Dolayısıyla babanın bu kadınla evlenmesini yasaklayan nokta, kadının, oğlunun karısı olmasıdır. Fakat eğer oğlu bekar bir kadınla zorla ya da mutabakatla evlilik dışı bir ilişkiye girmişse, kadın, baba için “gelin” sınıfında değildir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* 97a; Raşi).

16. Kardeşinin karısıyla birlikte olamazsın – “Kardeşin sadece anne ya da sadece baba tarafından; evlilik dahilinde ya da dışında doğmuş olsa bile” (*Talmud* – *Yevamot* 55a; *Yad* – *İsure Bia* 2:1). *Mitsvat Lo Taase* No. 111 (*Sefer Ahinuh*). Bkz. 20:21.

Kardeşin karısı konusunda Tora’da ince bir durum söz konusudur. Bu yasak, kardeş ve karısı ortak bir çocuk sahibi oldukları takdirde, kadının ömrü boyunca [arada boşansalar bile] geçerlidir. Fakat eğer bir kişinin kardeşi, ardında çocuk bırakmadan ölürse, *Yibum* adlı özel bir mitsva devreye girer; yasak bir anda aksi yönde bir emre dönüşür. Buna göre bir erkek, çocuksuz ölen kardeşinin soyunu devam ettirme görevi doğrultusunda, kardeşinin dul karısıyla evlenmek durumundadır (bkz. *Devarim* 25:5-6; bkz. *Bereşit* 38:8 ačk.). Bu kural da Tora’nın *Hok* niteliğindeki kanunlarından. Gerçekten de normal şartlarda yasak olan bir kadınla, belirli bir durumda evlenmeyi “gerektiren” bir mitsva mantığının ötesindedir. Buna rağmen *Talmud* (*Yeruşalmi* – *Nedarim* 3:2), bu iki kuralın Tanrı tarafından “aynı söylem içinde verildiğini” belirtir.

[60. Yarı-Kız Kardeş]

¹¹ “Babanın karısının babandan doğmuş kızıyla birlikte olamazsın. Kız kardeşindir; onunla cinsel suç işlememelisin.

[61. Hala]

¹² “Halanla birlikte olamazsın; babanın yakınıdır o.

[62. Teyze]

¹³ “Teyzenle birlikte olamazsın; çünkü annenin yakınıdır o.

[63. Amcanın Karısı]

¹⁴ “Amcana karşı cinsel suç işleme. [Yani] Karısına yaklaşma; yengendir o.

[64. Gelin]

¹⁵ “Gelinle birlikte olamazsın. Oğlunun karısıdır o; onunla cinsel suç işlememelisin.

[65. Kardeşin Karısı]

¹⁶ “Kardeşinin karısıyla birlikte olamazsın; bu, kardeşine karşı cinsel bir suçtur.

11. Babanın karısının ... kızı – Düz anlamla burada, bir kişinin, sadece baba tarafından ve evlilik dahilinde doğmuş olan kız kardeşi ile birlikte olması yasaklanmaktadır. *Mitsvat Lo Taase* No. 105 (*Sefer Ahinuh*). Dolayısıyla her ne kadar p. 9’da bir kız kardeşin her durumda yasak olduğu söylenmişse de, Tora buradaki ek ifadeyle, bir kişinin kız kardeşiyle birlikte olması halinde, bu kız aynı zamanda babasının karısının kızıysa, iki günahtan birden sorumlu olduğunu söylemektedir: hem kız kardeşle birlikte olmak (p. 9) hem de babasının karısının kızıyla birlikte olmak (burası) (*Talmud – Yevamot* 22b; *Yad – İsure Bia* 2:3).

Öte yandan Hahamlarımız buradaki nüanstı bir yan detayı öğrenirler. Kızın annesi “*babasının karısı*” olmasa bile, bu sığata sahip “olabilecek” bir kadın olmalıdır. Dolayısıyla eğer baba, Tora kanununa göre herhangi bir Yahudi’yle evlenmesine imkan olmayan bir kadınla – örneğin Yahudi olmayan hür bir kadınla ya da Yahudi olmayan bir cariye ile – birlikte olmuş ve bu birliktelikten bir kız doğmuşsa, oğul bu kızla birlikte olduğu takdirde, bu olay, burada verilen yasağın kapsamına girmez (*Talmud – Yevamot* 22b; Raşı). Zira bu kız, baba tarafından kan bağı olmasına karşın onun “kız kardeşi” sayılmaz. Yahudi olmayan, yabancı bir kızdır ve Yahudi olmayan biriyle birlikte olma yasağına dahildir.

Babandan doğmuş – Fakat bir erkek, babasının [kendi annesi olmayan] karısının, babası dışındaki birinden doğmuş olan kızıyla kan bağına sahip değildir; o yüzden o kızla evlenmesinde bir sakınca yoktur (*Yad – İsure Bia* 2:3).

12-13. Halanla... teyzenle – *Mitsvat Lo Taase* No. 106 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 107 (*Sefer Ahinuh*). Her iki durumda da, anne ya da babanın yarı-kız kardeşleri de [evlilik dışında doğanlar da dahil olmak üzere], tam kız kardeşlerle aynı statüdedir (*Talmud – Yevamot* 54b; *Yad – İsure Bia* 2:5; bkz. 20:19 açk.).

14. [Yani] – “*Amcana karşı cinsel suç işleme*” ifadesinden kasıt, “*karısına yaklaşma*”dır (*Talmud – Sanedrin* 54a; Raşı). Bu, *Talmud*’da Rabi Yeuda’nın görüşüdür. Burada da, bir erkeğin eşiyle birlikte olmak, doğrudan o erkeğe karşı bir suç olarak tanımlanmaktadır.

Diğer Hahamlar’a göre ise burada iki farklı yasak vardır: “*Amcana karşı cinsel suç işleme*” – onunla eşcinsel ilişkiye girme; ve “*karısına yaklaşma*” – yengenle birlikte olma. Bu görüş doğrultusunda, amcasıyla ilişkiye giren bir erkek, iki günahtan sorumlu olur (krş. p. 7 açk.). Amca ile eşcinsel ilişki yasağı, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 108 (*Sefer Ahinuh*).

יז עֲרוֹת אִשָּׁה

17

וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת-בֵּת-בְּנָהּ וְאֶת-בֵּת-בָּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת

עֲרוֹתָהּ שְׂאֵרָה הֵנָּה וְזֶה הוּא: יח וְאִשָּׁה אֶל-אֲחֻתָּהּ לֹא תִקַּח

18

לְצֹר לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ:

“*Zamam* – Düzen Kırma” kökü) veya “*kötü dürtünün önerisidir*”, “*günahkar bir plandır*” (*Targum Onkelos*; Raşi; *Aktav Veakabala*; Rabi Yeuda Ehasid). Ya da “*saptırılmış bir sevgidir*” (*Targum Yonatan*).

Talmud (*Nedarim* 51a) bu sözcüğü “*Zo, Ma İ – Bu [Kadın Benim İçin] Nedir?*” şeklinde açıklar. Zira bir erkeğin anne-kız-torun ile birlikte olması sonucunda inanılmaz bir karmaşa çıkacak, kimin kimin kardeşi, kimin kimin amcası, babasının karısı vs. olduğu, dolayısıyla kimin kiminle evlenebileceği tamamen belirsiz olacak, insanlar “Bu kadın benim için nedir? Yasak mıdır değil mi?” soracak hale geleceklerdir (*Talmud* – *Yevamot* 37b).

18. Hayatta olduğu sürece – İki kız kardeşle evlenme yasağı, ilk evlenilen kadın hayatta olduğu sürece, boşanmış olsa bile geçerlidir (*Talmud* – *Yevamot* 8b). Ancak, o öldükten sonra, dul kocası, hayatta kalan kız kardeşiyle evlenebilir (Raşi).

Mitsvat Lo Taase No. 115. Söz konusu kız kardeş, sadece anne ya da sadece baba tarafından, evlilik içi ya da dışında doğmuşsa bile yasak geçerlidir. Elbette bir kişi bir kadınla evlendikten sonra, onun kız kardeşiyle cinsel ilişkiye girerse de bu günahtan sorumlu olur (*Sefer Ahinuh*). Cezaların verildiği Perek 20’de bu günahın cezası açıklanmamaktadır. Fakat bir kişi evlenmiş olduğu kadının kız kardeşiyle, o hayattayken birlikte olduğu takdirde, Karet cezasını hak eder (*Mişna* – *Keritot* 1:1; *Talmud* – *Yevamot* 55a; *Yad* – *İsure Bia* 2:9; bkz. p. 29).

Ona rakip etme – İbranice *Litsror*. Tam çeviriyle “rakip etmek üzere”. Bu sözcük “Tsara – Sıkıntı” kelimesinden gelir. Zira ortak kocaya sahip iki kadın, birbirini için sıkıntı kaynağı ve kocanın ilgisini çekmek için sürekli birer

rakiptir (bkz. *Şemuel* I 1:6; Raşi; *İbn Ezra*; *Raşbam*). Dolayısıyla yasağın nedeni açıklığa kavuşmaktadır. İki kız kardeş rekabet değil, sevgi ve uyum içinde yaşamalıdırlar. Bu da yasağın neden ilk evlenilen kız kardeşin boşanması durumunda bile geçerli olduğunu, ve neden onun ölümünden sonra kalktığını açıklamaktadır (*Ramban*; *Sefer Ahinuh*). Başka bir deyişle, anlaşıldığı kadarıyla, böyle bir olasılık olmasaydı, iki kız kardeşle evlenmek yasak olmayacaktı; zira bir kız kardeş, ablasının soyundan geliyor değildir ve yakınlıkları ikinci derecededir. Temel nedenin rekabet olması, tüm yasak ilişkiler içinde “hayatta olduğu sürece” şartının, sadece iki kız kardeşle evlenme yasağı için geçerli oluşunu da açıklamaktadır (*Sforno*). Bkz. *Mişna* – *Yevamot* 10:4; *Talmud* – *Yevamot* 96a; *Yad* – *Giruşin* 10:9.

Alternatif olarak *Litsror* sözcüğü “bağlamak; sarmak; iliştmek; eklemek” anlamlarına gelebilir (krş. *Şemot* 12:34). Yani burada iki kız kardeşi tek kocaya bağlamak yasaklanmaktadır (*Daat Mikra*).

[66. Diğer Yasak İlişkiler]

¹⁷ “[İkisinden biriyle evliysen] Bir kadın ve kızı ile birlikte olamazsın. [Karının] Oğlunun kızını ya da kızının kızını [kendine eş olarak] alıp cinsel suç işleme. [Bunların hepsi] Yakından ilişkilidirler; [ve böyle bir davranış,] ahlaksızlıktır.

¹⁸ “Bir kadını, onunla birlikte olmak için, [evli olduğun] kız kardeşinin üzerine, [karın] hayatta olduğu sürece [kendine eş olarak] alıp ona rakip etme.

17. [İkisinden biriyle evliysen] – Cezanın açıklandığı yerde, bu yasağın, evlilik bağı çerçevesinde geçerli olduğu belirtilmektedir (bkz. 20:14; bkz. s.a.).

Bir kadın ve kızı – *Mitsvat Lo Taase* No. 112. Bir kişi, evli olduğu kadının kızı ile evlenemez. Bunun ters gerektirmesi de doğrudur: Bir kişi, evli olduğu kadının annesiyle evlenemez (krş. 20:14). Tora burada “bir kadın ve kızı”, 20:14’te ise bir kadın ve annesi” demektedir. Bu da, evlilik sırasının fark etmediğini gösterir (*Daat Mikra*). Söz konusu yasaklar, evli olduğu kadın öldükten sonra bile geçerlidir. Fakat ceza farklıdır (*Sefer Ahinuh*).

Öte yandan bir kişi bir kadınla evlilik dışında zorla ya da mutabakatla ilişkiye girmişse, onun annesi ya da kızı ile evlenmesi Tora’ya göre yasak değildir (*Talmud – Yevamot* 97a; Raşi). Yine de Hahamlarımız aradaki benzerlik nedeniyle, önlem niteliğinde bir kural olarak böyle bir ilişkiyi de yasaklamışlardır (bkz. p. 29 açk.; oradaki listede bu yasak yer almamaktadır).

Bu kural, bir erkeğin, karısının kendisine doğduğu öz kızıyla birlikte olmasını da yasaklamaktadır; zira o da “karısının kızı”dır. Dolayısıyla evlilik içinde doğan kızla birlikte olma yasağı burada açıkça söylenmekteyken, evlilik dışında doğan kızla birlikte olma yasağı, p. 10’da ima edilmektedir.

Oğlunun kızını ya da kızının kızını – *Mitsvat Lo Taase* No. 113 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 114. Bir kişi, evlendiği kadının oğlunun kızıyla veya kızının kızıyla evlenemez. Bunun ters gerektirmesi de doğrudur: Bir kişi evlendiği kadının babasının annesiyle veya annesinin annesiyle de evlenemez (*Talmud – Sanedrin* 75a-b; *Yad – İsure Bia* 2:7; *Sefer Ahinuh*). Bir kişinin karısının kız torunuyla evlenmesi, bu torun karısı ile evlenmeden önce doğmuşsa bile geçerlidir.

Tora ceza kısmında sadece “bir kadın ve annesi” ile ilişkinin cezasından bahsetmekte, bunun *Serefa* yöntemiyle idam olduğunu belirtmektedir (20:14). Kız torunlar ya da nineler ile ilişkinin cezası ise söylenmemiştir. Hem “bir kadın ile annesi”nden bahseden 20:14’te, hem de “bir kadın ile kızı”ndan bahseden bu pasukta **Zima** (bkz. *Ahlaksızlıktır* k.b.) sözcüğü geçmekte ve bu iki pasuk arasında bir de kuralsal köprü oluşturmaktadır. Dolayısıyla oradaki durumun gerektirdiği, *Serefa* yöntemi ile idam cezası, bu pasuktaki tüm ilişkiler için de aynı şekilde geçerlidir (*Talmud – Sanedrin* 75b; *Sefer Ahinuh*).

[Kendine eş olarak] Alıp – “Almak”, evliliği ifade eden bir sözcüktür. Dolayısıyla burada bahsedilen ilk kadın, kişinin evlenmiş olduğu karısıdır. Böylelikle bir erkek evlendiği anda, karısının altı yakını ona ebediyen yasak olur: Karısının annesi, anneannesi, babaannesi, kızı, kızının kızı ve oğlunun kızı. Bu yasak karısını boşasa, hatta karısı ölse bile ortadan kalkmaz [kendisine yasaklanan yedinci kişi, yani baldızı (s.p.) ile ise, karısının ölümünden sonra evlenebilir] (*Yad – İsure Bia* 2:7). Bu kişi, karısının bu yakınlarından biriyle birlikte olduğu anda, o ve birlikte olduğu kadın cezaya layık olur. Karısının ise suçu yoktur (bkz. 20:14 açk.).

Bu yasak evliliğe bağlı olduğu için, bir erkek bir kadınla evlenmeden birlikte olmuşsa, kadının diğer yakınlarıyla birlikte olması, bu yasağın kapsamında değildir (*Yad – İsure Bia* 2:13).

[Bunların hepsi] Yakından ilişkilidirler – İbranice **Şaara**. Bu, “**Şeer** – *Et/Beden*” sözcüğünün dişil halidir. Bir erkeğin eşi, nineleri ve kız torunlarıyla birlikte, hepsi tek beden gibidir ve bu yakınlık nedeniyle bu erkeğe yasaktırlar.

Ahlaksızlıktır – İbranice **Zima**. “Ahlaksız bir tasarruun ürünüdür” (Ramban; İbn Ezra: İbranice

יִשׁ וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדְתָּ טִמְאַתָּהּ

19

לֹא תִקְרַב לַגְּלוֹת עֲרוֹתָהּ: כִּי וְאֶל־אִשָּׁת עַמִּיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׂכָבְתָךְ

20

לְזָרַע לְטִמְאָה־בָּהּ: כֹּא וּמִזְרַעְךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֶּלֶךְ וְלֹא

21

תַּחֲלִל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: שְׁבִיעִי רְבִיעִי כִשְׁהֵן מַחוּבְרִין

Dokunan hiç kimse temizlenmeyecektir” (Mişle 6:27-29). Önce de belirtildiği gibi, sadece cinsel ilişki değil, ona yol açabilecek davranışlar, kucaklamalar, öpüşmeler de [buna yol açmasa bile] yasaktır. Mişle’deki pasuk, bunun da ceza gerektiren bir davranış olduğunu ima etmektedir (“*temizlenmeyecektir*”). Yine de şimdiki pasuk özellikle “soy için” vurgusunu yaparak, burada bahsedilen ağır cezanın (ö.a.) sadece soy üretebilecek türdeki bir temas, yani cinsel ilişki nedeniyle hak edildiğini belirtmektedir – sperma aktarımı olmasa bile (Ramban).

Cinsel ilişkiye girip – Tam çeviriyle “*yatışını teslim edip*” “*spermanı verip*” (Daa Mikra).

Kendini murdar etme – Zira “[*Böyle bir kadına*] *Dokunan hiç kimse temizlenmeyecektir*” (Mişle 6:29; İbn Ezra). Kullanılan sözcük **Tame**’dir. Fakat bu, gerçek anlamında *tumayı* ifade ediyor olamaz; zira herhangi bir cinsel ilişkide hem erkek hem de kadının *tame* olduğu daha önce zaten söylenmişti (15:18). Burada işlenen günahın ciddiyetini vurgulamak için bu sözcük mecazi anlamda kullanılmaktadır (Daa Mikra). Yoksa, örneğin *mikveye* girip bu günahı arınmak diye bir şey söz konusu değildir.

Bir kaynak bu ifadeyi “[*kadını*] *murdar etme*” şeklinde çevirmektedir (*The Living Torah*). Zira evli bir kadın, kocası dışında biriyle ilişkiye girdiği takdirde, bundan sonra kocası ile bir daha birlikte olamaz ve ondan boşanmalıdır (*Talmud Yerusalmi* – Sota 5:1).

21. Soyundan ... teslim etme – Bkz. 20:2 açık. İbranice **Zera**. Bu sözcük “*sperma*” anlamına da gelir. Bir kişi çocuğunu bu şekilde teslim ettiği takdirde, çocuğun oluşumunu sağlayan sperma boş harcanmış kabul edilir (Abravanel).

Bu ifade, Yahudi olmayan bir kadınla ilişkiye girmeyi de yasaklamaktadır (*Talmud – Megila* 25a). Böyle bir ilişki, Hahamlarımız’ın kısaca **NaŞGaZ** terimiyle tanımladıkları, dört yasak ilişkiye dahildir [Bu sözcük “**Nida** – Adet

Halindeki Kadın”, “*Şifha* – [Yahudi Olmayan] *Cariye*”, “*Goya* – *Yahudi Olmayan Kadın*” ve “*Zona* – *Fahişe*” sözcüklerinin baş harflerinden oluşur]. Bu, hiçbir şekilde onaylanmayan bir ilişkidir (bkz. Bamidbar 25:7-8). İlişkinin kendisinin yasak olmasının yanında, bir çocuk doğarsa, bu da son derece ağırdır; zira bu çocuk Yahudi değildir ve bu ilişkiye giren adamın çocuğu bile sayılmaz. Dolayısıyla böyle biri son derece sorumsuzdur ve Yahudilik’in onun için neredeyse hiçbir değeri olmadığını göstermiş sayılır. Bu çok ağır bir günah olmasına rağmen, *Teşuva*’nın önünde hiçbir şey duramaz. Tanrı, *Teşuva* yapan kişilere karşı merhametli ve şefkatlidir (*Meam Loez*).

Moleh – Hahamlarımız bunu geniş bir terim olarak görürler ve insanların, bir güce sahip olduğunu düşünerek “*danıştığı*” (**Nimlah**) her putu kapsadığını söylerler. Yine de anlaşıldığı kadarıyla **Moleh** özellikle Amon ulusunun taptığı ve Kanaan’da da yaygın olarak tapılan *Milkom* adlı bir puttur (bkz. Melahim II 23:13; Melahim I 11:7; *Talmud – Sanedrin* 64a; İbn Ezra). Bazı putların isimleriyle karşılaştırma yapılırsa (Adrameleh, Anameleh – bkz. Melahim II 17:31) anlaşıldığı kadarıyla bu putun asıl ismi *Meleh*’tir; fakat Tora’nın putların isimlerini bile yok etme konusundaki emrine (Devarim 12:3) uygun olarak, farklı bir şekilde adlandırılmaktadır (Daa Mikra). *Talmud*’daki görüşlerden birine göre **Moleh** belirli bir putun ismi değildir. Bu durumda “**Meleh** – *Kral*” sözcüğünden türemiş bir kelime olarak, putperest amaçlarla tapınan her türlü put, heykel, şekil, güç vs.yi tanımlıyor olabilir. Bir başka görüşe göre ise **Moleh** bir put değil, büyü aracıdır (20:5, Ramban o.a.).

Bu, bölümün bütünü içinde, cinsel ilişkiler hakkında olmayan tek günahıdır. Bu kısma dahil edilmesinin nedeni, tıpkı ahlaksızlık gibi, bu günahın da, Ülke’yi kirlenmiş ve Kenaanlılar’ın sürülmelerinde başlıca etkenlerden biri olmasıdır (bkz. p. 24-28). Burada, **Moleh**, Ülke sakinlerinin

¹⁹ “Bir kadına, *temea* olduğu ayrılık hali sırasında, onunla birlikte olacak şekilde yaklaşma.

²⁰ “Akranının karısıyla soy [üretmek] için [bile olsa,] cinsel ilişkiye girip kendini murdar etme.

²¹ “Soyundan [hiçbirini] *Moleh* için [ateşten] geçirilmek üzere teslim etme ve [bu şekilde] Tanrın’ın İsmi’ni[n kutsiyetini] ihlal etme – Ben Aşem’im.

19. Temea olduğu ayrılık hali sırasında – Yani nida konumunda iken (15:19-24). Aynı yasak, kadın zava (15:25-30) ya da yoledet (lohusa; 12:1-8) konumundayken de geçerlidir.

Birlikte olacak şekilde yaklaşma – Bu, Tora’nın, adet halindeki bir kadınla, bu kadın gereken bekleme süresi sonunda mikveye dalmadığı sürece cinsel ilişkiye girmeyi yasaklayan emridir [adet görmüş bir kadın, mikveye dalmadığı sürece, aradan yıllar geçse bile nida konumundadır]. Bu yasağı ihlal eden kişi boel nida olarak adlandırılır (bkz. 15:24 açık.; Talmud – Şevuot 18b). Mitsvat Lo Taase No. 116 (Sefer Ahinuh).

Tora sadece “birlikte olma” demekle yetinmemiş, “yaklaşma” sözünü ekleme gereği duymuştur. Bu da adet dönemindeki bir kadınla, mikveye girip arınana kadar her türlü yakınlaşmadan kaçınılması gerektiğini belirtir. Aynı uyarı genel olarak tüm bu yasak ilişkiler için yapılmış olmasına rağmen (p. 6), *nida* hali dışındaki zamanlarda karı-koca için herhangi bir engel olmamasının ikisi arasında alışkanlığa yol açması nedeniyle, Tora bunu *nida* halindeki bir kadın için özellikle vurgulamaktadır (*Daat Zekenim*). Bu ifadeyle, bir karı-kocanın bu dönem boyunca ikisini birbirlerine yaklaştıracak [kucaklaşmak, öpüşmek, cileveleşmek, aynı yatakta uyumak gibi] davranışlardan kaçınmaları gerektiği söylenmektedir (*Avot DeRabi Natan*). Yine de *Karet* cezası (20:18) sadece adet halinde cinsel birliktelik içindir; diğer yakınlaştırmacı davranışlar yasak olmasına rağmen bu cezayı gerektirmez (bkz. p. 29 açık.). Diğer yasak ilişkilerin çoğunda, tarafların başkasının girmeyeceği kapalı bir yerde baş başa bulunmaları bile yasaktır. Kadının adet dönemi sırasında ise, bir karı-koca baş başa kalabilirler.

20. Akranının – İbranice *Amiteha*. Bu sözcük “arkadaşım”; “yoldaşım”; “dostun” şeklinde çevrilebilir. Bu sözcük bağ ifade eder (bkz. 5:21). Bir görüşe göre “*Am – Halk*” sözcüğünden türemiştir ve tam anlamı “seninle aynı halka mensup kişi” şeklindedir. Yahudi olmayan bir kadınla, evli olsun olmasın, ilişkiye girmek zaten yasaktır.

Akranının karısıyla – Tora burada evli bir kadınla (*Ešet İş*) zina etmeyi yasaklamaktadır. Bu mitsva daha önce Şemot 20:13’te verilmiştir (bkz. o.a.). Daha önce belirtildiği gibi, evlilik, *İrusin* [ya da *Kiduşin*] ve *Nisuin* adlı iki aşamadan oluşur (bkz. Şemot 22:15 açık.). Bir kadın, *İrusin* aşamasını geçtiği andan itibaren evlidir; ama henüz, kocası dahil olmak üzere tüm dünyaya yasaktır. *Nisuin* aşamasını geçtikten sonra kocası ile evlilik hayatı sürebilir. Başka bir erkekle birlikte olma yasağı, *İrusin* aşamasından itibaren geçerlidir. Yine de bu günahın işlenmesi durumunda iki aşama arasında fark vardır. *İrusin* sonrasında ceza *Sekila* ile idam iken, *Nisuin* sonrasında *Henek* yöntemiyle idam şeklindedir (20:10; *Meam Loetz*). Ayrıca bu listedeki tüm idam gerektiren günahlarda olduğu gibi, idam cezasının verilebileceği ortam yoksa, ceza *Karet*’tir (p. 29 açık.).

Soy [üretmek] için [bile olsa] – Cinsel ilişkinin üç amacı olabilir: [1] Soy üretmek, [2] Bedeni rahatlatmak ve [3] Şehvet duygularını doyurmak. Tora burada “soy için” diyerek, hiçbir zevk amacı güdülmeden sadece soy üretimi için bile olsa, başkasıyla evli olan bir kadınla ilişkiye girmeyeceğini vurgulamaktadır. Evli bir kadın, kocası dışında herkese, her durumda yasaktır (İbn Ezra). Alternatif olarak bu ifade, bu yasağın temel sebebini verme amacıyla da olabilir: Bu ilişki hamilelikle sonuçlandığı takdirde, doğacak çocuğun kime ait olacağı belli değildir ve bu, herkes için büyük zararlar anlamına gelir. Çocuğun bu ilişkinin ürünü olduğu açıksa, kendisi “*Mamzer – Gayrimeşru*” sıfatını alacak, tüm soyu da bu etiketi taşıyarak, *mamzer* olmayan bir Yahudi ile evlenemeyecektir (bkz. Devarim 23:3 açık.). Ancak bu tek sebep değildir. Nitekim cezadan bahsedilen pasukta “soy için” vurgusu yoktur; zira böyle bir ilişki, sadece soy için değil, her durumda, hatta hiçbir sperma aktarımı olmasa bile günahdır (Ramban). Kral Şelomo, Mişle’de şöyle demektedir: “Bir kişi koynuna ateş alır da giysileri yanmaz mı? Ya da kişi korların üzerinde yürür de ayakları kavrulmaz mı? Akranının karısıyla birlikte olan da böyledir. [Böyle bir kadına]

- 22 כב וְאֶת-זֶכֶר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכְּבִי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִוא
- 23 כג וּבְכָל-בְּהֵמָה לֹא-תִתֵּן שְׁכִבְתֶּךָ לְטִמְאַתָּהּ-בָּהּ וְאִשָּׁה לֹא-תַעֲמֹד לְפָנַי בְּהֵמָה לְרִבְעָה תָּבֵל הִוא

Tora'nın putperestlik konusunda genel bir yasağı olmasına karşın (bkz. Şemot 20:3 açık.), *Moleh*'le ilgili bu özel yasaklamanın nedeni, o dönemde bu ibadetin diğer putperest ibadetlere göre belirgin şekilde daha yaygın oluşudur. Ramban'a göre ise *Moleh*'in özelliği, farklı bir tapınma türü olmasıdır. Diğer tüm putperest tapınmalarda, bilinen dört ibadet şekli vardır (bkz. Şemot 20:3-6 açık. [c] şıkkı). *Moleh*'teki çocukları ateşten geçirme şeklindeki tapınma ise farklı olduğu için özel bir uyarıya gerek olmuştur (*Sefer Ahimuh*).

Tanrı'nın İsmi'ni[n kutsiyetini] ihlal etme – *Moleh*'e ibadet etmek, Tanrı'nın İsmi'nin küçük düşürülmesi açısından da ağır bir günahtır. Yabancı uluslar Yahudiler'in Tanrı'ya hayvanlarını, bir puta ise çocuklarını kurban ettiklerini görünce, onların Tanrı'ya ne kadar değer verdikleri konusunda son derece olumsuz bir fikir sahibi olacaklardır (Ramban).

22-23. Eşcinsellik ve hayvanlarla ilişki. Cinsel ahlaksızlıkla ilgili bu bölüm, iki yasakla son bulmaktadır: eşcinsellik ve hayvanlarla ilişki. Tora diğer cinsel ilişkileri listeledikten sonra *Moleh*'le ilgili yasağı araya sokmuş, bu iki yasağa ise bunun ardından yer vermiştir. Diğer cinsel yasaklar, kendi içlerinde ne kadar kötü ve günah olursa olsun, yine de doğal birer ilişkiyi ifade eder. Eşcinsellik ve hayvanlarla ilişki ise, doğaya aykırılıkları vurgulanırcasına, [araya giren *Moleh* yasağıyla] diğer yasak ilişkilerden bile ayrı tutulmuştur. Tora'nın bunları anlatışındaki sert üslup da, Tanrı'nın doğaya aykırı bu iki eylemi gerçekleştirenlere ne kadar öfkeli olduğuna ve bu kişilere yönelik tiksintiye işaret etmektedir.

22. Bir erkekle ... yatma – *Mitsvat Lo Taase* No. 118 (*Sefer Ahimuh*). İki erkek bir odada baş başa bulunabilir; zira Tora, Yahudiler'in durup dururken akıllarından doğa dışı bir ilişkiyi geçirebileceklerinden şüphe etmemiştir. Aynı şey hayvanla ilişki için de geçerlidir. Böyle bir düşünce olasılığı çok düşük olduğu için bir hayvanla aynı odada bulunmak yasak değildir.

İğrençliktir bu – İbranice *Toeva*. *Talmud*'da bu sözcük "*Toe Ata Ba – Sen Bu Yaptığınla Yolunu Şaşırmışsın*" şeklinde tanımlanır (*Talmud – Nedarim* 51a). Yukarıda anlatılan ilişkilerden hiçbirinde böyle bir ifade kullanılmamıştır. Yasak kişilerle de olsa, diğerleri doğal ilişkilerdir. Ancak eşcinsellik doğal değildir; özellikle bu nedenle tiksinti uyandırır (İbn Ezra). Bu ilişkinin aktif ve pasif tarafı arasında bir fark yoktur; her ikisi de aynı günahın sorumludur ve her ikisi de aynı cezayı hak eder (*Talmud – Sanedrin* 54b; bkz. 20:13). Ayrıca bu ilişkiden, kadın-erkek arasındaki diğer tüm yasak birlikteliklerde ters ilişkilerin de normal ilişkiyle aynı statüde kabul edildiği öğrenilir (krş. *Talmud – Yevamot* 83b; *Yad – İsure Bia* 1:10).

23. Her türlü – Memeli, kuş, sürüngen; ne olursa olsun (*Mişna – Sanedrin* 7:4; *Talmud – Sanedrin* 54b-55a; *Yad – İsure Bia* 1:16; *Meam Loez*).

Hayvanla – Dişi hayvanla (İbn Ezra). Ve elbette erkek bir hayvanla!

Cinsel ilişkiye girip – Bkz. aynı ifadenin geçtiği p. 20 açık.

Kendini murdar etme – Bkz. p. 20 açık. (İbn Ezra). *Mitsvat Lo Taase* No. 119. Tanrı bu dünyayı yarattığı sırada her canlıyı "türüne göre" yaratmıştır. Bilindiği üzere, Tanrı'nın İsteği'ne karşı davranışlar mümkün olmasına karşın, bunların sonunda bereket ya da olumlu bir şey yoktur. Örneğin at-eşek karışımından üretilen katır, yeni nesiller üretemez. Farklı türlerdeki canlılar birbirleri için değildir. Bu hayvanlar için doğrudur, insanlar için de elbette doğrudur. Bir insanın, kendisinden her bakımdan düşük konumdaki bir hayvanla birleşmesi ne uygundur ne de mantıklı (*Sefer Ahimuh*). Bkz. 20:15.

Kadın – Fakat bu yasak elbette bir erkek için de geçerlidir (krş. *Talmud – Sanedrin* 54b).

Çiftleşmek üzere – Tam çeviriyle "[hayvanın, kendisiyle] çiftleşmesine yol verecek şekilde".

²² “Bir erkekle, kadınla yatar gibi yatma; iğrençliktir bu.

²³ “Her türlü hayvanla cinsel ilişkiye girip kendini murdar etme. Bir kadın da, çiftleşmek üzere bir hayvanın önünde durmamalıdır; sapıklıktır bu.

Tanrı'nın gözünde değersiz hale gelmelerine yol açan putperestliğe bir örnek olarak verilmiştir (Ramban). *Moleh*'in cinsel ahlaksızlığı konu eden bölüme dahil edilmesinin bir başka nedeni, bu puta tapınma şeklinin çocuklarla yakından ilgili olması olabilir. Tıpkı cinsel ahlaksızlık gibi, bu da, insanların kendi tutkularını tatmin etmek için gelecek nesilleri alçaltmalarının bir örneğidir.

Rabenu Behaye, *Moleh* ile cinsel ahlaksızlık arasındaki ortak noktayı şöyle açıklar: Hem puta tapanlar, hem de ahlaksızlık yapanların bu davranışları ihanet sınıfındadır. Nitekim puta tapmayı yasaklarken, Tanrı Kendisi'nden “*Kıskanç Tanrı*” (bkz. Şemot 20:5 açk.) şeklinde bahsetmektedir. Kıskançlık, birinin, kendi hakkını başkası aldığı zaman hissettiği öfkedir. Tanrı için böyle bir zayıf karakter özelliği elbette söz konusu değildir; ama “*Dibera Atora Kilşon Bene Adam – Tora İnsanların Diliyle Konuşur*” ve Tora bu ifadeyi, sadece Tanrı'ya yönelik olması gereken ibadetin, hiçbir gücü olmayan putlara yöneltilmesi konusundaki ödün vermezliğini tanımlamak için kullanır. Aynı ifade, karısı tarafından aldatılan bir adamın hislerini anlatmak için de kullanılmıştır (bkz. Bamidbar 5:14).

Sforno, diğer tüm putperestlik türlerinin içinde en aşağılık olanının *Moleh* olduğunu açıklar. *Moleh*'e ibadet, çocukların yaşamına mal olabilen bir uygulamaydı (bkz. s.a.lar). Dolayısıyla Tanrı'ya ibadet ederken hayvanları *korban* olarak getiren bir Yahudi, *Moleh*'e çocuklarını – en değerli olması gereken varlıklarını – teslim etmekle, Tanrı'ya olan sadakatinin içler acısı durumunu gözler önüne sermiş olur.

[**Ateşten**] – *Talmud – Sanedrin* 64b; Raşi; Radak, Şeraşim. Bkz. Devarim 18:10; Melahim II 17:31 ve 23:10; Yirmeyau 7:31 ve 19:5; Divre Ayamim II 33:6. Tüm bu kaynaklardan görüldüğü üzere, çocukların yakılması, o dönemlerde yaygın bir putperest uygulamaydı.

Pasukta bu sözcük geçmediği için devamındaki “geçirilmek üzere teslim etme” ifadesi “Tanrı inancından *Moleh* inancına geçirilmek üzere tes-

lim etme” anlamında da olabilir. Pasuğun sonundaki “*Tanrı'nın İsmi'nin kutsiyetini ihlal etme*” ifadesi de buna destek olarak görülebilir (İbn Ezra).

Geçirilmek üzere teslim etme – Raşi'ye göre, *Moleh* ibadeti, biri anne-baba, biri de rahipler tarafından işlenen iki günahı içerir. Anne-baba, oğul ya da kızını rahibin eline teslim eder. Rahip de, iki büyük ateş yakarak çocuğu bunların arasından geçirir. Rambam (*Yad – Avodat Kohavim* 6:3; krş. *Kesef Mişne* o.a.) anne-babanın çocuğu rahibe teslim ettiklerini, fakat onun, adama ifade eden bazı hareketlerden sonra çocuğu anne-babaya geri verdiğini belirtir. Çocuğu ateşin içinden geçirme işlemini ise bizzat anne-baba yapar. Ramban, Rambam'la hemfikir; ama çocuğun bu geçiş sırasında yanarak öldüğünü de ekler. İbn Ezra, çocuğun ateşin üzerinden atlatıldığını ve bazı durumlarda yanarak ölebildiğini yazar (ayrıca bkz. *Talmud – Sanedrin* 64b).

Genel olarak, *Moleh*'e özel ritüel, insan kurbanı içermezdi (*Yad – Avodat Kohavim* 6:3). Fakat bazı durumlarda bu da olabiliyordu (Ramban; Raşi; bkz. Yirmeyau 7:31, *Midraş – Yalkut Şimoni* o.a. Ayrıca krş. Yirmeyau 19:5, Yehezkel 23:37-39). Bu işlem daha çok doğaüstücü bir uygulamaydı (Ramban, Devarim 18:10); olasılıkla baba adına *Moleh*'e bağlılık ifade ediyordu (a.y., *Septuaginta* o.ç.). Bir açıklamaya göre, bu ritüelde babanın amacı, bir çocuğunu bu şekilde feda ederek, kendisi ve diğer çocuklarının uzun bir ömür sürmeye nail ve yaptığı her şeyde başarılı olacağı şeklindeki inancı tatmin etmektir (Rabenu Behaye).

Her durumda, tarihçilerin yaptıkları araştırmalara göre, mantığın da bir gereği olarak, bu ve benzeri tapınmalarda, farklı gelenek ve uygulamaların olduğu ortadadır. Bazıları sembolik bir “yakma” işlemiyle yetinirken, bazıları çocukları gerçekten yakıyorlardı. Ayrıca farkların sadece kişiden kişiye değil, toplumdan topluma, yerden yere, devirden devire ve puttan puta farklılık gösterdiği açıktır (*Daat Mikra*).

Mitsvat Lo Taase No. 117. Rambam'a göre,

כִּד אֶל־תִּטְמֹאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי

24

בְּכָל־אֵלֶּה נִטְמֹאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם: כֹּה וְתִטְמֹא

25

הָאָרֶץ וְאַפְקַד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְתִקֶּא הָאָרֶץ אֶת־יִשְׁבִּיהָ: כֹּו וְשִׁמְרַתֶּם

26

אֹתָם אֶת־חֻקְתִּי וְאֶת־מִשְׁפָּטִי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה

הָאֲזִכָּרָה וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:

24. Bunların herhangi biriyle – Talmud – Sanedrin 81a. Tam çeviriyle “bunların tümüyle”.

Murdar etmeyin – “Bu son derece ciddi günahları işleyerek kendinizi lekelemeyin” (Daat Mikra).

25. Ülke ... murdar oldu – “Kutsiyeti ihlal edildi” (Daat Mikra).

Günahının hesabını çıkardım – Pasuğun gidişatından “Ülke’nin günahından” bahsedildiği anlaşılmaktadır. Fakat elbette anlam “Ülke’nin sakinlerinin günahlarının hesabını çıkardım” şeklindedir. Ülke’nin kendine ait herhangi bir günahı olamaz.

“Hesap çıkarmak” şeklinde çevrilen İbranice sözcük **Vaefkod**’dur. Krş. Şemot 32:34. Tam çeviriyle “hatırlama getirdim”; “özellikle hatırladım” (bkz. Şemot 3:16). Alternatif olarak “günahının cezasını verdim” (Daat Mikra), ya da “özel Takdirim’i ona yönlendirdim” (The Living Torah; bkz. Bereşit 21:1 açık.).

Kustu – Ya da “tahliye etti” (Targum Onkelos). “Ve eğer Ülke, Tora’yı almamış, dolayısıyla hiçbir rehberleri olmayan bu ulusları bile kusuyorsa, günahkarca davranmanız halinde, bilgi avantajına sahip olan, söz konusu uyarıyı da bilen sizleri de elbette kusacaktır” (Rabi Yeşayau Mitrani; Daat Mikra).

Bu sözler söylendiği sırada Kenaanlılar henüz sürülmemiş olmalarına karşın, pasuk bu olaydan geçmiş zamanı kullanarak bahsetmektedir. Bir kişi veya ulus, Tanrı’nın verdiği kararın kesin olacağı bir noktaya eriştiği takdirde, Tora bu olayı henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen, sanki gerçekleşmiş gibi aktarır. Tanah boyunca kehanet içeren sözler bu tipte geçmiş zaman çekimli

ifadeler içerir. Öz manevi değerlere bakıp gelecek olayları belirlemek, kehanetin temelini oluşturur (bkz. Bereşit 15:18).

26. Ama siz ... gözetmeli[siniz] – Fiil çekimi kişiyi de içerdiğine göre “siz” sözcüğü gereksiz gibidir. Tora bu vurguyla, özellikle yargı organlarına ve liderlere seslenmekte, başkalarının günah işlememesi için gereken önlemleri alma sorumluluğunu onlara yüklemektedir. Alternatif olarak, “siz” sözcüğü, bir tür teşvik ve cesaretlendirme içerir: “Siz ahlaksızlık içinde çöken Mısır’da yaşamış, ancak aile saflığını zarar görmeden sürdürmeyi becermiş bir toplumsunuz. Bunu böyle bir ortamda bile başardığınıza göre, kendi Kutsal Ülkeniz’de de elbette sürdürebilirsiniz” (Or Ahayim).

Yahudiler ... Gerler – Torat Koanim. Bir Ger Tsedek, Yahudi olduğu andan itibaren tüm aile bağları sıfırlanır; dolayısıyla buradaki kendi kan bağı ile ilgili olan yasaklar onun için geçerli değildir. Yine de bunun dışındaki diğer yasaklar, onu da en az doğuştan bir Yahudi’yi bağladığı şekilde bağlar.

Alternatif olarak burada “Yahudiler ve aranızda yaşayan yabancılar” deniyor da olabilir. Bu durumda, pasuktaki **Ger** sözcüğü, Ger Toşav’ı tanımlamaktadır (bkz. 25:35 açık.). Bu, Yahudilik’i kabul etmemiş, ama Noah’ın Soyü İçin Yedi Mitsva’yı üstlendiği için Erets-Yisrael’de Yahudiler’in arasında yaşamaya hakkı olan Yahudi olmayan bir kişiyi tanımlar. Cinsel ahlaksızlıkla ilgili yasaklamaların bazıları Yahudi olmayanları da bağladığı için (bkz. p. 6 açık.), Tora Erets-Yisrael’de yaşama şartlarından biri olarak, bu kurallara uyması konusunda bir Ger Toşav’a da seslenmektedir. Bu durumda, p. 24’ün bir tür tekrarı olan bu pasuğun amacı, bu kanunların bir Ger Toşav için de geçerli olduğunu eklemek amacıyla taşımaktadır (İbn Ezra).

²⁴ “Kendinizi bunların herhangi biriyle murdar etmeyin; zira önünüzden kovmakta olduğum uluslar tüm bunlarla murdar oldular; ²⁵ Ülke de [bu yüzden] murdar oldu. Günahının hesabını çıkardım ve Ülke, sakinlerini kustu.

²⁶ “Ama siz – hem doğuştan Yahudiler hem de aranız katılan Gerler – Hükümlerim’i ve Kanunlarım’ı gözetmeli, bu iğrençliklerin hiçbirini yapmamalısınız;

İbranice **LeRiva**. Bu sözcük “**Arba – Dört**” kelimesinden gelir ve dört ayaklı hayvanlara özgü çiftleşmeyi ifade eder (İbn Ezra). Alternatif olarak buradaki **Rava** kökü, “**Ravats – Çökmek**”; yani hayvanlar için yatmak sözcüğü ile bağlantılı olabilir (*Daat Mikra*).

Bir hayvanın önünde durmamalıdır – Erkek bir hayvanın önünde (İbn Ezra). *Mitsvat Lo Taase* No. 120 (*Sefer Ahinuh*). Bkz. 20:16.

Sapıklıktır bu – Ya da “*son derece tiksindirici bir sapıklıktır bu*” (Saadya Gaon; *The Living Torah*). İbranice **Tevel**. Bu sözcük, fuhuş, çıplaklık ve zina ifade eder. Alternatif olarak “**Balal – Karıştırmak**” (bkz. Bereşit 11:8) köküyle bağlantılı olarak, bu ilişkideki uygunsuz insan-hayvan karışımından bahsediliyor olabilir (Raşi; Ramban; Radak, *Şeraşim*). Dolayısıyla bu, yok edici bir yozlaşma ifade eder. Nitekim [bir görüşe göre aynı köke sahip] “**Mabul – Tufan**” da böyle bir yozlaşmanın sonucunda meydana gelmiştir (bkz. Bereşit 6:17 açık.; İbn Ezra; İbn Canah, **Balal** k.b.).

Aynı sözcük daha ileride bir kişinin geliniyle yatması durumunu tanımlamak için de kullanılmıştır (20:12). Zira bir kadınla hem bir babanın hem de oğlunun ilişkiye girmesi, yozlaşma ifade eden bir karışıklıktır (Ramban; Raşi o.a.).

Alternatif olarak sözcük “**Tavlin – Baharat**” sözcüğüyle bağlantılı olabilir. Tora hayret içinde bir soru sormaktadır: “Hayvanla ilişkinin özel bir baharatı, farklı bir tadı mı var ki, kocanı bırakıp gittin ve böylesi iğrenç bir ilişkiyi tercih ettin?” (*Talmud – Nedarim* 51a; Raşi o.a.; Rabenu Nisim o.a.).

24-30. Ülke’nin Kutsiyeti. Peraşanın son pasukları Erets-Yisrael’in doğası hakkında önemli dersler verir. Ülke o kadar kutsaldır ki, bu bölümde açıklanan günahlara katlanamaz. O kadar ki, Ülke, Kenaanlılar’ı da, bu gibi davranışlarda bulundukları için dışarı kusmak üzeredir. Raşi

bunu küçük bir benzetmeyle örnekler: Nazik yapıya sahip genç bir prense tiksindirici bir şey yedirilir. Fakat bunu midesinde tutamaz ve kusar (*Torat Koanin*). Benzer şekilde, Kutsal Ülke de, içinde günahkarlara tahammül etmez ve *Tanah*’ın Neviim bölümünde görüldüğü gibi, Yahudiler de bu tip davranışlarda bulunmaları sonucunda bu topraklardan sürülmüştür.

En az Kenaanlılar kadar ahlaki çöküntüye uğramış olmalarına rağmen, Mısırlılar’ın kendi ülkelerinden atılmamaları dikkat çekici bir durum olmanın yanında, Ülke’nin kutsiyetini ve “özel”liğini gözler önüne serer niteliktedir. Bu bölümde anlatılan günahlar dünyanın başka yerinde yaygın olduğu zamanlarda bile, bu günahları işleyenler, Mısır’dan veya başka bir topraktan sürülmemişlerdir. Sadece Erets-Yisrael burayı kirletenleri kusar. Zira, Tanrı her halka belirli bir toprak parçasını vermiş (Devarim 4:19), bu ülkeyi Tanrı katında temsil etmek üzere de belirli bir melek ya da semavi varlığı görevlendirmiştir (krş. Şemot 14:10 ve 14:30 açık.). Erets-Yisrael’in üzerinde ise böyle bir görevli yoktur; zira burası doğrudan Tanrı’nın yönetimi ve denetimi altındadır (Devarim 11:12); bu nedenle bu Ülke, daha yüksek bir davranış standardını gerektirir.

Asurlular kuzeydeki on Yisrael kabilesini sürgüne gönderdikten sonra, boşalan yere farklı uluslardan oluşan ve genel olarak Şomronim olarak tanınan bir insan kalabalığı yerleştirmişti. Bu topluluk eski uygulamalarını sürdürüp putlara tapınmaya devam ettikleri için Tanrı tarafından cezalandırılmışlardır (bkz. Melahim II 17:26). Putperestlik, Noah’ın Soyu İçin Yedi Mitsva’ya (bkz. Bereşit kitabı, Noah paraşasının sonundaki açıklamalar) dahil olarak Yahudi olmayanlar için de yasak olmasına rağmen, Şomronim, kendi anavatanlarında oldukları zaman bu günah dolayısıyla Tanrısal cezaya çarptırılmamışlar, ama bu davranışlarını Erets-Yisrael’de sürdürdükleri zaman cezadan kaçamamışlardır. Günah aynıdır; ama yerin kutsiyeti farklıdır.

- 27 כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֲבֹת הָאֵל עָשָׂה
- 28 אֲנָשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמֵא הָאָרֶץ: מִפְּטִיר כַּח וְלֹא־תִקְיָא
הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַתְכֶם אֹתָהּ כִּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר
29 לִפְנֵיכֶם: נֹט כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבֹת הָאֵלָה וְנִכְרְתוּ
הַנַּפְשֹׁת הָעֹשֶׂת מִקְרָב עַמָּם:

Karet cezasını, bazıları da farklı yöntemlerle idamı gerektirir. Fakat idam son derece seyrek durumlarda uygulanabilen bir cezaydı ve birçok ön şartın sağlanmasına bağlıydı. Örneğin iki geçerli şahidin, günahı işleyen kişiyi açık bir dille ve gereken cezanın ne olduğunu hatırlatarak uyarması ve günahın buna rağmen işlenmiş olması gerekirdi. Bir kişi buradaki idam gerektiren günahları, geçerli şahitlerin olmadığı, ya da uyarının gerçekleşmediği veya idam cezasının uygulanabilmesi için diğer herhangi bir şartın mevcut olmadığı bir ortamda [örneğin günümüzde] işlediği takdirde, cezası *Karet*'tir (20:27 açık.). Dolayısıyla bu bölümde bahsi geçen günahların her biri [kasıtlı olarak işlendiği takdirde] *Karet* cezasını hak eder.

temelinde maneviyatı ilgilendiren derin sırlar da vardır (Ramban). Fakat en basitinden, bu ağır cezaların nedeni, güçlü bir dürtü olan cinselliğe teslim olmamamız için caydırıcılığı çok yüksek önlemlerin gerekmesidir (Ramban, *More Anevochim* 3:41).

Tora'da *Karet* cezasını gerektiren günah sayısı toplamda 33'tür (*Mişna* – *Keritot* 1:1). Bunların çoğu yasak cinsel ilişkilerdir. Benzer şekilde, bu yasakların ihlali için ön görülen idam cezası sayısı 16'dır – ki bu da, tüm idam cezaları içinde çoğunluğu oluşturur. Cinsel ahlaksızlık konusundaki günahların bu denli ağır cezalar gerektirmesi, bu günahların Tanrı'nın gözünde son derece tiksinti uyandırıcı özellikte olduğunun kanıtıdır. Hahamlarımız da en büyük üç günahı listelerken daima "*Avoda Zara* (putperestlik), *Giluy Arayot* (cinsel ahlaksızlık) ve *Şefihut Damim* (kan dökme; cinayet)" (*Talmud* – *Sanedrin* 74a vs.) sıralamasını kullanırlar. Başka bir deyişle bunlar, putperestlikten sonra en ağır, hatta cinayetten bile ağır günahlardır. *Talmud*'da [Bene-Yisrael'e lanet okumakla görevlendirilen, ama bunda başarılı olmayınca onlara günah işletmek için Balak'a nasihat eden yabancı peygamber Bilam'ın (*Bamidbar* 22:2 v.d.) ağzından] şöyle yazılıdır: "Bunların [=Bene-Yisrael'in] Tanrısı, ahlaksızlıktan nefret eder" (*Talmud* – *Sanedrin* 106a). Dahası, tüm bu ilişkilerin yasaklanmasının

²⁷ zira Ülke'nin sizden önceki insanları tüm bu iğrençlikleri yaptılar ve Ülke murdar oldu. ²⁸ [Dikkatli olun!] Onu murdar edişinizle Ülke sizden önceki ulusu kustuğu gibi sizi de kusmasın!

²⁹ “Ayrıca [bilin ki], bu iğrençliklerden herhangi birini yapan herhangi bir kişi [olduğunda, bunu] yapan canlar, halklarından kesilip atılacaklardır.

Öte yandan, eğer pasuk *Ger Tsedek*'ten bahsediyorsa, p. 24'te söylenenler, durumun tasviridir. Bu pasuk da oradakinin bir tür tekrarı olmasına karşın, temel amacı, şu sırada Bene-Yisrael'e yapılan ikazda bir karşılaştırma kriteri olmasıdır. “Siz bu iğrençlikleri yapmamalısınız, zira sizden öncekiler bu gibi davranışlara önlem almadılar, yapanları cezalandırmadılar ve kötülükten kötülüğe giderek batağa saplandılar. Eğer siz Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı korumazsanız, sizin sonunuz da bu olacaktır. O yüzden bunları koruyun!” (Sforno).

Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı – “Bahsettiğim ilişkilerden uzak durun (“*Hükümlerim'i gözetin*”) ve buna uymayan kişileri yargılayıp gereken ceza-yı verin (“*Kanunlarım'ı gözetin*”)” (İbn Ezra; Sforno).

27. Tüm bu iğrençlikleri yaptılar – *Tanah*'ın başka bir yerinde şu pasuğu okuruz: “*Her kibirli kalp, Tanrı için iğrençtir...*” (Mişle 16:5). Rav Hama bar Hanina buradan yola çıkarak şu öğretiyi aktarır: Hem kibir hem de cinsel ahlaksızlık için “iğrenç” tanımı kullanılmaktadır. Dolayısıyla kibir ve kabalık, Tora'daki tüm cinsel ahlaksızlık yasalarını ihlal etmekle eşdeğerdir (*Talmud* – *Sota* 4b).

28. Onu murdar edişinizle... – “Onu murdar ederseniz, Ülke sizi kusacaktır”. Cinsel ahlaksızlık günahı, Erets-Yisrael'den sürülmeye neden olabilecek günahlardan biridir (diğerleri putpe-restlik ve *Şemita* (25:2-7) ile *Yovel* (25:8-24) yıllarında toprağın dinlendirilmemesidir; bkz. 26:34). Bundan sorumlu olan halk Ülke'den sürülür ve başkaları gelip oraya yerleşir (*Talmud* – *Şabat* 33a).

Sizden önceki ulusu kustuğu gibi – “Bu konudaki sebep-sonuç ilişkisini size burada açıkça belirtiyorum: Ülke, başka ulusları özellikle bu günahları işledikleri için kusuyor. Dolayısıyla günahkarlığınızın karşılığının sürgün olduğunı bilmediğinizi iddia edemeyeceksiniz” (krş. *Daat Mikra*).

29. Ayrıca [bilin ki] – Tam çeviriyle “*çünkü*”. “Ülke'nin bu günahlar nedeniyle sizi kusmasıyla sürgüne çıktıktan sonra da, ‘ceza sürgün olduğuna ve zaten sürgünde olduğumuza göre, bu davranışlara devam edebiliriz’ düşüncesine kapılmayın. *Çünkü* bu davranışlarda bulunanlar, her durumda *Karet* cezasını hak edeceklerdir” (Rabenu Behaye; Ralbag; *Minha Behula*; *Meam Loez*).

Herhangi birini – İbranice *Kol*. Bu sözcük “*tümü*” ya da “*herhangi biri*” anlamına gelebilir. Fakat buradaki anlamı “*herhangi biri*” şeklindedir. Yani bu listedekilerden sadece birini yapmak bile *Karet* cezasını gerektirecektir (bkz. 20:17 açık., *Kesilip atılacaktır* k.b.).

Yapan – Fakat, bu gibi bir sonuca “yaklaştırabilecek” davranışlar (p. 6 ve p. 20 açık.) da yasak olmasına karşın, *Karet* cezasını hak etmez. Bu ceza sadece “**yapan canlar**” içindir (*Torat Koanim*).

Canlar – Çoğul kullanım, yasak ilişkisinin her iki tarafının da cezayı hak edeceğini belirtir; yani hem erkek hem de kadın (*Torat Koanim*; Raşi). *Talmud* (*Kiduşin* 35a) genel olarak tüm günahların cezalarının hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olduğunu belirtir. Bu tüm günahlar için doğru olmasına karşın Tora burada, ensest ve zina konusu içinde, cezanın hem kadın hem de erkek için geçerli olduğunu bir kez daha vurgulama gereği duymuştur. Zira diğer tüm günahlar söz konusu olduğunda, günah niteliğindeki davranış da erkek ve kadın tarafından aynı şekilde yapılır. Burada listelenen cinsel günahlarda ise erkek ve kadın, aynı günahı farklı rollerle işlerler. Bu nedenle Tora, hareket farklı olmasına karşın günahın her ikisi için yine de aynı olduğunu söylemektedir (p. 6, *Mizrahi* o.a., *Sifte Hahamim* o.a.).

Kesilip atılacaklardır – *Karet* cezası. Bkz. 7:20 açık.

Bu bölümde bahsedilen bazı günahlar doğrudan

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת־מִשְׁמְרֹתַי לְבַלְתִּי

עֲשׂוֹת מַחֲקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֶיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם

אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ פ פ

Ben Tanrınız Aşem'im. Ama eğer bu günahlarla kendinizi kirletirseniz, sizin Tanrınız olmam – kendinizi Ben'den kopartmış olursunuz. Yok edilmeyi hak ettiğiniz zaman sizden nasıl memnuniyet duyabilirim?" (Torat Koanim; Raşi).

günümüzde "çağdaşlık" adı altında, bazı çarpık ilişkilerin gittikçe "normal" ve hoşgörüyü karşılanmaya başlanması, dünya için bir yenilik değil, geriye, ilkel çağlara dönüşün ta kendisidir.

❧ Sonuç

Vayikra kitabı en başından bu bölüme kadar, Mişkan ve ona ait kutsal eşyalar, ibadet ve buna bağlı konulardan bahsetmiştir. Bu bölümle Tora, bireyin, dürtülerini kontrol altına alıp Tanrı'nın İsteği'ne odaklanmak suretiyle kutsiyet kazanmasına odaklanmaya başlamaktadır (ör. Perek 19). Tora bu bölümü, sert bir uyarıyla açmakla, Bene-Yisrael'e açık bir mesaj vermektedir: Bir kişinin Tanrı'ya adanması ve kutsal olması, put-perest ulusların gelenekleriyle tamamen zıt yönde bir tutumu gerektirmektedir. Buna bağlı olarak her Yahudi, diğer uluslarda benzeri olmayan yepyeni bir yaşam biçimini benimsemelidir. Tora bunu belirtirken, özellikle aralarında yaşadıkları Mısırlılar ve yakında karşı karşıya gelecekleri Kenaanlılar'la tezdı vırgulamaktadır. Bene-Yisrael'in bundan böyle hem bireysel hem de toplumsal olarak, davranışlarını belirli bir çerçeve içinde tutmaları, diğer ulusların gelenek ve uygulamalarından, düşünce ve inançlarından arınmaları, yepyeni bir yaşam biçimini benimsemeleri istenmektedir. Bu, gerçek ve köklü bir devrimdir. Ancak Bene-Yisrael içinde bile yerleşmiş olan bazı geleneklerden kopmak, onlar için pürüzsüz bir geçiş şeklinde gerçekleşmemiştir. Altın Buzağı ve Peor (Bamidbar 25:1-9) olayları bunun açık örnekleridirler. Çölde geçen dönemde de en azından bazı bireysel sınır aşımalarının olduğu görülmektedir (bkz. 24:10-11; Bamidbar 15:32-36) (Daat Mikra).

Her durumda Yahudilik, cinsel ahlak konusunda dünyaya belirgin bir bilinç kazandırmış, geçen yüzyıllar içinde, diğer uluslar arasında bir dönem kabul gören birçok sapkın davranış, yerini daha düzgün bir aile biçimine bırakmıştır. Dolayısıyla

³⁰ “Sizden önce uygulanan iğrenç geleneklerin uygulanmaması için Nöbetim’i tutun ve bunlarla murdar olmayın – Ben, Tanrınız Aşem’im.

30. Sizden önce uygulanan – “Benden öncekiler de böyle yapmışlar; ben de böyle davranayım’ demeyin” (İbn Ezra).

Pasuğun alternatif bir çevirisi şöyledir: “[Öngördüğüm] Yükümlülüğü gözetin: Sizden önce uygulanan iğrenç gelenekleri uygulamayın ve [böylece] bunlarla murdar olmayın – Ben, Tanrımız Aşem’im” (İbn Ezra).

Nöbetim’i tutun – Ya da “[Öngördüğüm] Yükümlülüğü gözetin”; “Emanetim’i koruyun” (bkz. 8:35). İbranice **Uşmartem Et Mişmarti**. Bunlardan **Mişmeret**, gözetim, koruma, özen gerektiren kurallar bütünü, yani tüm mitsvaları tanımlayan bir terimdir (*Daat Mikra*). Dolayısıyla veri-len kuralların ihlal edilmemesi için sürekli tetikte olunması istenmektedir.

Daha önce p. 26 “Hükümlerim’i ve Kanunlarım’ı gözetmeli, bu iğrençliklerin hiçbirini yapmamalısınız” diyerek hem doğuştan Yahudiler’i hem de Gerler’i bireysel olarak uyarmıştı. Dolayısıyla benzer ifadeye sahip olan şimdiki pasuğun amacı başkadır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Tanrı, yargı organları ve Hahamlar’a seslenmekte, onlardan, üst düzeyde ciddiyete sahip oldukları için özel hassasiyette olan bu günahların işlenmesine giden yolları tıkayıcı önlemler almalarını talep etmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* 21a; Raşi): “Emanetim’e nezaret edin” (*Talmud* – *Moed Katan* 5a). Buna bağlı olarak, Büyük Meclis (*Keneset Agedola*) üyesi Hahamlarımız, *Mişna*’da, her nesildeki Tora otoritelerine hitaben “Tora’nın çevresine bir çit yapın” (*Mişna* – *Pirke Avot* 1:1) demişlerdir. Tıpkı bir bahçevanın, başkalarının içeriye erişip meyve ya da çiçeklere zarar vermesini önlemek amacıyla bahçesinin etrafına bir çit çekmesi gibi, Tora otoriteleri de Tora’nın yasaklarının çiğnenmesini engellemek için, Tora’ca öngörülmemiş bazı yasaklar koymakla yükümlüdürler. Hahamlarımız, bu yükümlülük doğrultusunda, Tora’nın emirlerini ihlal etmememiz için “çit” niteliğinde birçok kanun koymuşlardır. Bir Yahudi sadece Tora’nın emirlerini (*DeOrayta*) yerine getirmenin yeterli olduğunu düşünmemelidir. Hahamlarımız’ın koydukları (*DeRabanan*) emirler de oldukça ciddidir

(bkz. Devarim 17:12-13) ve onların bu kanunları koymaları ne kadar Tora’nın emriyse, bizlerin bunlara uymaları da en az o kadar Tora’nın emridir (*Meam Loez*).

Cinsel ahlaksızlık, gerek günahın ve cezasının ciddiyeti, gerekse de bu günahların insanın en temel dürtüleri nedeniyle işlemeye yatkın olması nedeniyle, ek kısıtlamalar gerektiren günahların başında gelmektedir. Bu bölümdeki yasak ilişkileri önlemek için Hahamlarımız, Tora’nın yasaklamadığı bazı ilişkileri de yasaklamışlardır. Bu ilişkiler “*Şeniyyot LaArayot* – *İkincil Kan Bağları*” terimiyle adlandırılır ve ana hatlarıyla toplam 19 tanedir. Buna göre bir erkek için şu yakınları da yasaktır: [1] Anneanne, [2] annenin babasının annesi, [3] babaanne, [4] babanın babasının annesi, [5] babanın babasının karısı, [6] annenin babasının karısı, [7] dayının karısı (dayı annenin sadece yarı-kardeşi olsa bile), [8] oğlun gelini, [9] kızın gelini, [10] oğlunun kızının kızı, [11] oğlunun oğlunun kızı, [12] kızının kızının kızı, [13] kızının oğlunun kızı, [14] karısının oğlunun oğlunun kızı, [15] karısının kızının kızının kızı, [16] kayınpederin annesinin annesi, [17] kayınpederin babasının annesi, [18] kayınpederinin annesinin annesi, [19] kayınpederin babasının annesi (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* Perek 2; *Meam Loez*). Anlaşıldığı kadarıyla bu ek yasaklamalar oldukça eski dönemlere dayanmaktadır ve Yisrael içinde, Tora’nın verilişinden çok zaman geçmeden kabul edilmiştir (bkz. *Talmud* – *Yevamot* 21a; *Yad* – *İşut* 1:6; *Şulhan Aruh* – *Even Aezer* 15). Bu liste sadece ana ek yasaklamaları içermektedir. Bunun yanında Hahamlarımız’ın yasakladığı başka ilişkiler de vardır.

Ben, Tanrınız Aşem’im – “İçinizdeki bazı kişiler ‘Bu yükümlülük niye?’ sorusunu sormasınlar diye söylüyorum: Ben, Tanrınız Aşem’im; size emrettiğim gibi davranmalısınız (İbn Ezra).

Bu sözler genel olarak Tanrı’nın itaati ödüllendirileceğine güvenilebileceğini garantileme amacıyla kullanılır. Fakat bu bölüm için bu söz zaten verilmiştir (p. 5-6). Dolayısıyla başka bir amacı vardır (*Gur Arye*): “Eğer bu günahlardan kaçınırsanız,